

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KAMUSAL MEKANA YAPILAN YENİ BİR
MÜDAHALE ÖNERİSİ OLARAK ‘İMKANMEKAN’**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bilge KALFA**

Anabilim Dalı: MİMARLIK

Programı: MİMARİ TASARIM

HAZİRAN 2008

**TÜRKİYE’DE KAMUSAL MEKANDA YAPILAN
YENİ BİR MÜDAHALE ÖNERİSİ OLARAK
‘İMKANMEKAN’**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bilge KALFA
(502061040)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Mayıs 2008
Tezin Savunulduğu Tarih : 9 Haziran 2008**

**Tez Danışmanı : Y.Doç.Dr. Hüseyin KAHVECİOĞLU (İ.T.Ü.)
Diğer Jüri Üyeleri Doç. Dr. Arzu ERDEM (İ.T.Ü.)
Doç. Dr. Bülent TANJU (Y.T.Ü.)**

HAZİRAN 2008

ÖNSÖZ

Türkiye’de kamusal mekana yapılan yeni bir müdahale önerisi olarak ‘imkanmekan’ adlı tezim 2007 Ocak ayında kurduğumuz bir grup olan imkanmekanın kamusal mekanla olan ilişkisini, neler yaptığını ve neler yapılabileceğini araştırmaya başlamamla ortaya çıktı. Türkiye’de ‘başkasının mekanı’ olarak algılanan kamusal mekana nasıl müdahil olunuru ve neden müdahil olunması gerektiğini araştıran ve sorgulayan tezde alan araştırması olarak da kendiminde içinde bulunduğum bir grup olan imkanmekanı seçtim. Tez süresince her konuda fikir alışverişinde bulunabildiğim danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Kahvecioğluna en içten teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tez süresince, ve her zaman maddi manevi yanımda olan aileme, tezin oluşmasında çok büyük katkısı olan imkanmekan ekibine (Evren Uzer, Okay Karadayılar, Şebnem Şoher, Hakan Tüzün Şengün) ve Mimar Bülent Tanju’ya, sonuçlanmasına çok büyük destek olan Evren Uzer’e, söyleşileri ve fikir desteğiyle katkıda bulunan Ömer Kanıpak’a Oda Projesi’ne, Alp Tümertekin’e, Efe Duyan’a ve Eylem Erdinç’e, anlayışı için Mimar Han Tümertekin’e, bugüne kadar imkanmekan’a destek olan herkese, sonsuz desteklerinden dolayı, Pınar Kural’a, Eylem Yılmaz’a, Avşar Karababa’ya , ve Özgür Özer’e teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Mayıs 2008

Bilge KALFA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IV
ŞEKİL LİSTESİ	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
1. GİRİŞ	1
1. 1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
2. KAMUSALLIK, KAMUSAL ALAN, KAMUSAL MEKAN, TÜRKİYE’ DE KAMUSAL MEKAN	5
2.1. Konu ile İlgili Tanımlar ve Kavramlar	5
2.1.1. Kamusallık, Kamusal Alan	5
2.1.2. Kamusal Yaşantı Farklılıklarını Belirleyen Faktörler	6
2.1.3. Kamusal Mekan/Zaman	10
2.2. Türkiye’ de Kamusal Mekan	12
2.2.1. Türkiye’de Kamusal Mekanın Geçirdiği Tarihsel Süreç	12
2.2.2. Bugünün Türkiye’ sinde Kamusal Mekan Algısı	14
2.2.3. Türkiye’de Kamusal Mekan’ ın Görsel Uzamları	17
3. MÜDAHALE, KAMUSAL MEKANA MÜDAHALE, KÜÇÜK ÖLÇEKLİ MÜDAHALE (KÖM)	22
3.1. Müdahale, Kamusal Mekana Müdahale	22
3.1.1. Kentte ‘olmak’ ve Kamusal Mekana Müdahale	23
3.1.2. Kamusal Mekanda ‘mutlak’, ‘muğlak’ ve Müdahale	26
3.1.3. Kentli Olmak ve Kamusal Mekana Müdahale	27
3.1.4. Yönetim ve Denetim Mekanizmalarının Kamusal Mekana Müdahaleleri	28
3.1.5. Kamusal Mekanın Özneleştirici Potansiyelleri ‘Müdahil Olma’	29
3.1.6. Mimarlık Formasyonun Kamusal Mekana Yapılan Müdahalelerde Rolü	30
3.2. Küçük Ölçekli Müdahale (KÖM)	32
3.2.1. Bir Deneme Süreci Olarak KÖM	34
3.2.2. KÖM, Tahakküm Altına Almak, Sahiplenmek	34
3.2.3. Dünya’ dan Farklı KÖM Örnekleri	35
3.2.4. Türkiye’ den Örnekler	44
3.2.5. Örneklerler ilgili değerlendirme	51
4. İMKANMEKAN	52
4.1. İmkanmekan ve Ortaya Çıkış Nedenleri	52
4.2. İmkanmekan’ ın Gelişim Süreci	54
4.3. Atölyeler	55
4.4. Söyleşiler/Röportajlar	62
4.5. Mümkün	64
5. SONUÇ	65
KAYNAKLAR	68
EKLER	70
ÖZGEÇMİŞ	86

KISALTMALAR

HLS: Huntington Life Sciences

ALF: Animal Liberation Front

AICA: International Association of Art Critics

TDK: Türk Dil Kurumu

KÖM: Küçük Ölçekli Müdahale

ŞEKİL LİSTESİ

SAYFA

Şekil 2.1: Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın)	19
Şekil 2.2: İstanbul’da ki 2007’de yapılan İskeleler)	19
Şekil 2.3: Beykoz’da Geleneksel Türk evi biçimli trafo)	20
Şekil 2.4: Kahramanmaraş Adalet Sarayı Projesi	20
Şekil 2.5: Moda Sahil Spor Aletleri	22
Şekil 3.1: Rebagrup Haritalama	38
Şekil 3.2: Rebar	38
Şekil 3.3: Uygulama Öncesi Tasarım	39
Şekil 3.4 : Uygulama	39
Şekil 3.5: Uygulama	39
Şekil 3.6: Proje Tamamlandıktan Sonra	40
Şekil 3.7: Bandstand Eskizi	41
Şekil 3.8: Bandstand Fotoğrafi	42
Şekil 3.9: Bandstand Fotoğrafi	42
Şekil 3.10: Gerilla Bankları Fotoğrafi	43
Şekil 3.11: Bank Montajı	43
Şekil 3.12: Uygulama Sonrası	43
Şekil 3.13: P(LOT)	44
Şekil 3.14: P(LOT) Kurulum	45
Şekil 3.15: P(LOT) İç Mekan	45
Şekil 3.16: Oda Projesi Avlu	47
Şekil 3.17: Oda Projesi Oda	47
Şekil 3.18: Minibar Ankara Tunus	48
Şekil 3.19: hıu Projesi Tasarım Aşaması, Ölçek 1’e 1	49
Şekil 3.20: Kahramanmaraş Ölçek 1’e 1 Şantiye Çalışması	50
Şekil 3.21: Grafiti Beyoğlu	51
Şekil 3.22: Ümraniye Stencil, Ari ALPERT	52
Şekil 3.23: Ümraniye Stencil, Ari ALPERT	53
Şekil 3.24: Büyük Ada Heykel Çalışması, Sanatçı Bilinmiyor	54
Şekil 4.1: İlk imkanmekan Atölyesi	57
Şekil 4.2: İlk imkanmekan Atölyesi	57
Şekil 4.3: Otobüse Akbil Projesi	58
Şekil 4.4: Kuşluk Projesi Eskizi	58
Şekil 4.5 : AKM Maketi	59
Şekil 4.6 : AKM Eskizi	59
Şekil 4.7: AKM’nin Geleceğine İlişkin Senaryo	60
Şekil 4.8: AKM’ye Tur Düzenleme Önerisi	60
Şekil 4.9: AKM Tişörtü Önerisi	61
Şekil 4.10: Salacaklı Ayşe	62
Şekil 4.11: Kıyı Atölyesi	63
Şekil 4.12: Kıyı Atölyesi Değerlendirme	63
Şekil 4.13: Havalimanı Öneri	64
Şekil 4.14: Havalimanı Öneri	64

TÜRKİYE’DE KAMUSAL MEKANDA YAPILAN YENİ BİR MÜDAHALE ÖNERİSİ OLARAK ‘İMKANMEKAN’

ÖZET

Türkiye’de kentli olmak ve kamusal mekanın ve kamusal mekan algısının geçirdiği süreçleri araştıran tez, kamusal mekana yeni bir müdahale önerisinde bulunmaktadır. Kamusal mekanın Türkiye şartları dahilinde genel olarak yönetim ve denetim mekanizmalarına ait oluşunu ya da bu şekilde algılanmasında ki sorunsalı tespit eden tez kamusal mekanda müdahale, dahil ve oluş müdahil oluşu incelemiştir. Tez Türkiye’de kamusal mekana yeni bir müdahale önerisi olarak küçük ölçekli müdahalenin olup olamayacağını araştıran tez imkanmekan adlı projeyi de alan çalışması olarak seçmiş ve tez kapsamında yeni müdahale önerisi olarak sunmuştur.

Birinci bölümde, konuya genel bir giriş yapılarak, konunun önemi ve neden seçildiği anlatılmıştır. Problem alanı tanımlanmış ve bu alan dahilinde çalışmanın amacı ve kapsamı ortaya konmuştur. Çalışmada alan çalışması olarak imkanmekanın seçilmesinin en önemli nedenlerinden biride başından beri içinde yer alınan bir proje olmasından kaynaklanmaktadır.

İkinci bölümde, kamusal alan, kamusal mekan/zaman, Türkiye’de kamusal mekan gibi kavramlar ve geçirdikleri tarihsel süreç araştırılmıştır. Kamusal mekan algısı, kamusal mekan/zaman ve bu kavramların Türkiye’de buldukları karşılıklar anlatılmıştır. Kamusal mekanı oluşturan en önemli dinamiklerden birinin de o mekanın kullanıcıları olduğuna ve mekanın kullanıcılarla üretildiğine vurgu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, müdahale, dahil ve müdahil oluş, kentte müdahil oluş, kentlinin müdahil oluşu gibi kavramlar araştırılmış. Yeni müdahale önerisi olarak KÖM (küçük ölçekli müdahale)’de anlatılmıştır. KÖM ün tanımları ve bir deneme süreci olduğu anlatılmış, kişisel ya da örgütsel müdahil oluşların önemine vurgu yapılmıştır.

Kişisel müdahalelerden bahsedilirken ‘sahiplenmek’ ile ‘tahakküm altına almak’ arasında ki fark açıklanmış, KÖM’ün sahiplenmekle ilgili bir müdahale türü olduğu anlatılmıştır. Dünya ve Türkiye’den farklı örneklerle KÖM

Dördüncü bölümde, kamusal mekana yapılan küçük ölçekli müdahalelerin o mekanı nasıl etkileyeceğini bir deneme süreci olarak sorgulayan bir gelecekte bir veritabanı olarak çalışacak olan ‘imkanmekan’ incelenmiş ve yeni bir müdahale yöntemi olarak önerilmiştir.

Beşinci bölümde ise, tez kapsamında yapılan tüm araştırma ve analizler ortaya konmuş ve bu sonuçlara bağlı olarak yeni öneriler geliştirilmiştir. Bir deneme süreci olarak imkanmekan tez sonucunda yeni bir müdahale yöntemi olarak önerilmiştir.

‘IMKANMEKAN’ AS A NEW INTERVENTION TO PUBLIC SPACE IN TURKEY

SUMMARY

The thesis is a research on being a city dweller in Turkey and the changes and modifications of the perception of the public space; it also gives a suggestion on a possible intervention to the public space. The thesis determines the problematic; how and why the public space is under some general administrative and controlling mechanisms or if not, how is it perceived to be so by the users, in Turkey. It also includes the research on interventions on public space, being included and being an intervener in a public space.

In the first chapter, the importance of the reasons why this subject is chosen, the description of the problem, and the method used in the study are explained. In this thesis, imkanmekan is chosen as a case study, one of the reasons of this case study is being inside of this project from the beginning. The other reason is that imkanmekan is working on small scale intervention and this thesis is also analyzing small scale intervention.

In the second chapter, important concepts of the thesis are explained. These are, public, public space, public sphere, public place/time, and these concepts meaning in Turkey. The concepts of public space and public place are explained and the difference between these two concepts is shown. The historical process of public place in Turkey and the perception of today about public place is observed, and asserted.

In the third chapter, the following concepts are observed: intervention, being included and being an intervener, also being an intervener in the city and the city dweller’s interventions. As the possible suggestion of intervention, SSI (Small Scaled Intervention), being in the period of trial, is proposed with its’ definitions and also the importance of personal or organizational intervening to these small scaled acts is argued.

In the fourth chapter, the affects of small scaled intervention in public place is analyzed by the way of observing imkanmekan. İmkanmekan is a project which will work as a web site, and it is a kind of experimentation process now. Imkanmekan is investigated and suggested as a new small scaled intervention model.

In the fifth chapter, all the analysis and observations done in the scope of the thesis are laid on the table and staying connected to these conclusions, new proposals are born. As a trial period, ‘imkanmekan’ is suggested as the new intervention method in the finalization of the thesis.

1. GİRİŞ

1. 1. ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI

Mekan zamandan bağımsız düşünemediğimiz sözlük anlamıyla ise bir kimsenin, bir şeyin bulunduğu, bir eylemin geçtiği ya da gerçekleştiği yer (TDK, 2008) dir. Kamusal mekan ise zamansal boyuta sahip olasılıklar zincirinin gerçekleştiği toplumsal etkileşim mekanı olarak tanımlanabilir.

Kamusal alan her bireyin hiç bir kodu içermek zorunda olmadan birlikte/bir arada, kendi dinamikleriyle, karşılıklı oluşturulan tansiyonla/tansiyona rağmen, her koşulda olabildiği/var olabildiği alandır. Ancak bu alan tanımı ideal kamusal alana işaret eder, sınırsız bir açıklık/tolerans/gerilim/çarpışma/karşılaşma barındırır. Bu tür kentsel mekanlar kentlerin çarpışma, karşılaşma, birlikte olma yerleridir. Kamusal mekanlar kentte yaşayan ‘herkesin’ bulunabildiği / var olabildiği / tartışabildiği/susabildiği mekanlardır ve bu nedenle kente ait tüm yaşamsal pratikler kamusal mekanı, kamusal mekan da kentte yaşayan herkesi ilgilendiren bir zaman/mekandır.

Kamusal mekanın Türkiye’de ki durumundan bahsetmek gerekirse, literatüre 1980’lere kadar geçmemiş olan ‘kamusal mekan’ Türkiye’nin geçirdiği tarihsel sürece bakıldığında da 19.yy.’dan sonra küreselleşmeyle birlikte söz konusu olmaya başlamıştır (TANYELİ, 2005, s.7). ‘Kamu’ kelimesi ise genel olarak ‘devlete ait’ algısıyla ele alınmış, bu nedenle de kamusal mekan devlete ait dokunulmaz bir mekan olarak tasavvur etmiştir. Mevcut sistem ihale yöntemiyle kentsel mekanları dönüştürmekte, ya da mevcut kamusal mekanlar iktidarın müdahil olduğu değişim projeleri ile dönüştürülmektedir. Çoğu zaman bu dönüşümler kamu yararı amacıyla yapılsa dahi, amaçlanan sonuca her zaman ulaşamamaktadır. Aslında kamusal mekana müdahil olma özgürlüğü bir çok Avrupa ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye’de çok daha kolay ve geniş ölçeklidir, ancak kişiler bu müdahaleyi kendi özel alanlarını genişletmek ya da özel alanlarıyla kamusalın kesişiminde bulunan noktayı değiştirmek amacıyla kullanırlar.(dükkan önlerine masa çıkarmak, cephe karakterini değiştirmek, vb) Bu tür durumları kamusal mekana ‘sahip çıkmak ve müdahil olmak’ değil, kamusal mekanı ‘tahakküm altına almak’ olarak nitelendirmek

daha doğrudur. İktidarın mekanı gibi algılanan kamusal mekana yine iktidarın yaptığı değişiklikler kullanıcılara dönülmez bir noktadayken duyurulur ya da tüm müdahale bitince bu durum fark edilir, örneğin 2008 Ocak ayından beri Beşiktaş meydanında yapılan değişiklikler, istiklal caddesinde ağaçların kesilmesi, üst geçitlere giydirilen reklam panoları gibi. Bu tür tasarım müdahalelerinin yapılış yöntemi ise birçok girdiyi barındırması gerekirken görünen o ki yalnızca ihale süreci ve bütçe girdileri üzerinden planlanmaktadır. Konuyla ilgili diğer bir sorunsal ise kamusal mekan devlet ya da başkasının mekanı gibi algılanmasıdır, oysa kamusal mekan onu kullanan tüm kullanıcılara ait bir mekandır, ve bu şekilde değerlendirilmelidir.

Protesto kültürünün henüz gelişmeye başladığı Türkiye’de kamusal mekanla ilgili yapılan bir projeye karşı direnç olarak çok az örnek verilebilir. Sistem karşıtlığının ötesinde kamusal mekana müdahil olmuş küçük ölçekli projelerin o mekanın yaşam kalitesini ne denli arttırdığını dünya üzerindeki örneklerinden de görebiliriz. Türkiye’de kamusal mekana küçük ölçekli müdahale denemelerini sanat ortamında üretilmiş bazı projelerde görebiliyoruz, örneğin 2000–2005 yılları arasında Şahkulu sokak/Galata da başlayan Oda Projesi mahalle sakinleri ve sanatçıların işbirliği ile sokakta bir çok etkinlik gerçekleştirmiştir. Üretilen projeler mevcut mekanın imkanlarını sorgular ve geliştirir niteliktedir. Katılımla gerçekleşen, ya da sonrasında kullanıcıyı katılıma davet eden/soru sordurtan/ merak uyandıran küçük ölçekli müdahaleler kamusal mekanın sahiplenilmesine ve yaşam kalitesinin değişmesine neden olurlar. Bu örnekleri çoğaltmak çok da mümkün değil.

Bu tez çalışması kapsamında incelenecek olan imkanmekan ise, 2007 Ocak ayında kamusal mekan ve küçük ölçekli müdahale kavramlarını sorgulamaya başlayarak yola koyulmuştur. İlk olarak açık kaynak bir veritabanı oluşturmayı planlayan imkanmekan ekibi, imkanmekanın amaçlarını tanıtmak ve kamusal mekanda küçük ölçekli müdahale kavramı üzerine düşünmek/tartışmak için bir dizi atölye gerçekleştirmeye karar verir ve 2008 Şubat ayına kadar farklı deneyim ve farklı disiplinlerden katılımcılarla her biri farklı bir formatta altı atölye gerçekleştirir. Bu atölyelerde kamusal mekan tartışılmıştır, küçük ölçekli müdahalelerin neler olabileceği üzerine konuşulmuştur. Ortaya çıkan projelerin nasıl uygulanabileceği, böyle projelerin hayata geçmesi için neler yapılabileceği tartışılmıştır, mevcut durumdan vazife çıkarmanın temel alındığı, isminden de anlaşılacağı üzere mekanın imkanlarını sorgulayan/tartışan imkanmekan şu anda bu projelerin nasıl ‘mümkün’

olabileceği üzerine çalışmaktadır. Bir taraftan da veritabanı çalışmaları sürdürülmektedir, veritabanının ilk projeleri ise yapılmış olan altı atölyenin sonuçlarından oluşmaktadır.

Bu tez çalışmasında amaçlanan, Türkiye’deki mevcut kamusal mekan yaklaşımını, kamusal mekanın değişimini, kullanıcı kamusal mekan arasındaki ilişkiyi sorgulamaktır. Müşterisiz bir mimarlık ürünü olan kamusal mekanı tekrar düşünmek, Türkiye’deki kamusal mekan anlayışının diğer ülkelerden farkının bir potansiyel olup olamayacağı üzerine araştırma yapmak, küçük ölçekli müdahalelerin dünya üzerindeki örnekler üzerinden incelenerek kamusal mekana olan etkisini araştırmak, Türkiye’deki mekanların/kamusal mekanların imkanlarını araştırmak ve bu mekanlara nasıl müdahil olunabilirliğini üzerine çalışmaktır. Alan çalışması dahilinde, kamusal mekana küçük ölçekli müdahalelerle kentlerde yaşam kalitesini arttırmak amacıyla çalışmalarını sürdüren bir grup olan imkanmekan üzerinden tüm bu araştırmaları sorgulamak/tartışmak/değerlendirmek çalışmanın amaçlarından biridir. Yine imkanmekan projesi üzerinden 1980 sonrası kuşağın açık kaynağa olan yaklaşımını ve telifin bu denli güçlü olduğu bir alan olan tasarımda açık kaynağın olup olamayacağı üzerine çalışmak, kamusal mekanla ilgili üretilmiş projelerin uygulanabilirliğini araştırmak, kişisel müdahalelerin kamusal mekana dahil olabilirliğini sorgulamak da diğer amaçlardır. Kamusal mekan projeleriyle ilgili şikayet üretmenin ötesine geçip neler yapılabilirin araştırılması da önemlidir. Bu tür proje önerileri bir veritabanı üzerinden tartışılarak geliştirilebilir mi, böyle proje önerilerinin uygulama ayağı nasıl olur gibi sorular üzerine çalışmak yine tez kapsamında alan çalışması üzerinden değerlendirilecektir.

Bu tez çalışması kapsamında özellikle daha önce dünyada ve Türkiye’de üretilmiş benzer küçük ölçekli müdahalelerin yapılış yöntemleri ve o bölgeye olan daha sonraki etkileri detaylı olarak incelenmiştir. Tez süresince Şehir Plancısı Evren Uzer, Görsel İletişim Tasarımcısı Okay Karadayılar, Mimar Şebnem Şoher ve Mimar Hakan Tüzün Şentürk ile birlikte altı adet imkanmekan atölyesi gerçekleştirilmiş, bu atölyelerde üretilen işler bir blog sitesine (imkanmekan.blogspot.com) yüklenmiştir. Uygulamaya en yakın olan projelerin sahipleriyle görüşmeler uygulanmaları için devam ettirilmektedir. Tez çalışmasının Mayıs 2008’de tamamlanması beklense de tez çalışması kapsamında incelenen ve önerilen yöntem olan imkanmekan 2010 projesi kapsamında en az üç yıllık bir süreç içinde yer almaktadır. Bu süre içinde

Üretilen projelerin dokümantasyonu niteliğinde 2010 bütçe desteği ile yayın üretilmesi planlanmaktadır. Bir veritabanı olarak planlanan imkanmekan, hem bu tez çalışması kapsamında hem de tez çalışmasından bağımsız olarak bir veritabanı üzerinden kamusal mekana ait küçük ölçekli projelerin olabilirliğini sınamaktadır. Bu nedenle 2008 şubat ayı itibari ile de veritabanı çalışmaları hızlandırılmış, nasıl bir web sitesi üzerinden çalışılmalı, bu sitenin senaryosu ne olmalı yine imkanmekan ekibi üyelerince tartışılmaktadır.

Bu tez çalışmasında kamusal mekanı dert edinmiş ya da kamusal mekana müdahil olmuş projeleri bulunan kişilerle söyleşiler gerçekleştirilerek konu incelenmiştir. Söyleşiler farklı disiplinlerden kişilerle gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda her bir imkanmekan atölyesi bir tür alan araştırması olarak ele alınmış her birinde üretilen projeler tez çalışmasının amacı doğrultusunda incelenmiştir. Atölyelerin sonunda üretilen projelerin uygulanabilirliği yine tez kapsamında incelenmiştir. Müşteri-mimar ilişkisi, açık kaynak tasarım, kamusal mekan için tasarım, mekanın imkanları, neler mümkün kılınabilir gibi konular imkanmekan atölyelerinde tartışılmıştır. Dünya zerindeki küçük ölçekli uygulanmış müdahale örnekleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Türkiye’de gerçekleşmiş projelerden de örnekler incelenmiş, diğer ülkelerde yapılan projelerle karşılaştırılmıştır.

2. KAMUSALLIK, KAMUSAL ALAN, KAMUSAL MEKAN, TÜRKİYE’ DE KAMUSAL MEKAN

Kamusallık, kamusal alan ve kamusal mekan tanımlarının birbirlerinden ayrıştıkları ve birleştikleri yönleri vardır. Bu tanımların tamamı yaşamsal pratiklerin ve bu pratiklerin geçirdiği süreçlerin tamamında önemli yer tutarlar.

2.1. KONU İLE İLGİLİ TANIMLAR VE KAVRAMLAR

2.1.1. Kamusallık, Kamusal Alan

Kamusallık tartışması, bütün yaşamsal pratikleri ve bu pratiklerin ortaya çıkardığı ürünleri ilgilendirir. Alan ise mimarlıkta yer/boşluk gibi karşılık bulsa da ‘kamusal alan’ yalnız mekan’ı karşılayan yere boşluğa veya mekansal bir tanıma işaret etmez. İlk olarak ‘Res Publica’ olarak kullanılan kamusal kelimesi o dönemde ‘ortak fayda’ ve ‘ortak varlık’ anlamına geliyordu. (GEUSS, 2003, s.51) Kamusal alan tanımı ise ilk olarak 1962 yılında yayınlanmış olan Jürgen Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar” kitabında Habermas Kamusal alanı şu şekilde tanımlar; şahısların kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışma sonucunda ortak bir kanaati, kamuoyu oluşturdukları araç, süreç, ve mekanların tanımladığı hayat alanıdır (HABERMAS, 1962, s.67-70). Bu mekanlar kentlerin soluk noktalarıdır. Çarpışma, karşılaşma, birlikte bulunabilme alanıdır. Kamusal alan Weintraub’un dörtlü modeline göre ‘liberal, ekonomik’ modele göre devlet, kamusal alandır. Hannah Arent’in temsil ettiği ‘cumhuriyetçi klasik’ modele göre kamusal alan aktif yurttaşlığın ve politikanın alanıyken, Philip Aries, Richard Sennet ve Jane Jacobs’a göre dramaturjik kamusal alan modelinde kamusal alan bir tür sosyallikler alanıdır. (DANA, 1996, s.259–265) Bu gruptakiler de kamusal alanı bir tür tiyatro sahnesi gibi, bir tür sembolik mekan gibi tanımlarlar. Habermas aynı zamanda endüstri devrimi sonrası kurulan ulusal ve bölgesel devletlerin modern devlet anlayışı içinde kamusal ve özelin iki ayrı kavram olarak ortaya çıkışından da bahseder. (HABERMAS, 1962, s.75-82) Kamusal özel ayrımı liberal kuramcılarının da sözünü ettiği tartışmalı bir konudur.

Kamusal alan her bireyin hiç bir kodu içermek zorunda olmadan birlikte/bir arada, kendi dinamikleriyle, karşılıklı oluşturulan tansiyonla/tansiyona rağmen, her koşulda olabildiği/var olabildiği alandır. Ancak bu alan tanımı ideal kamusal alana işaret eder, sınırsız bir açıklık/tolerans/gerilim/çarşıma/karşılaşma barındırır. Bu tanımı karşılayan alan tam olarak yoktur, ancak bu tanıma yaklaşan ve uzaklaşan kamusalıktan söz etmek mümkündür. (Tıpkı demokrasi de olduğu gibi). Her ne kadar bu ideal tanıma yaklaşmış duruma rastlamak zor olsa da kentin gelişimi karşılıklı olarak kamusal alanla ilişiktir.

Kamusal alanın kapalılığı ya da açık oluşu bir anlamda kentin, kentlinin kapalılığı/açıklığıyla ilişkilidir. Kamusal alandaki duruş fiziksel/görsel karşılıklarını kamusal mekanda bulur. Mimarlık da bu duruşun yansımasından nasibini alır. Kıyafetten, reklam panolarına, dükkan isimlerinden bina cephelerine, sokaklardan, meydanlara, parklara kadar her kamusalıktan söz edilebilecek alanda kentlinin ve kentin sosyal/ekonomik/politik duruşunun/oluşunun karşılığı görülür. Kentli kamusal mekanları, kamusal mekanlar da kentlinin özne olma potansiyelini etkiler, şekillendirir.

2.1.2. Kamusal Yaşantı Farklılıklarını Belirleyen Faktörler

Kentlerin yaşam faaliyetlerinin en çok gerçekleştiği mekanlar olan kamusal mekanların her ülkede, kentte ve hatta bölgede farklı yaşantı deneyimleri sunmalarının birçok nedeni vardır. Kamusal yaşamı destekleyen ve engelleyen durumlar mevcuttur. Kamusal yaşamı şekillendiren faktörler şu şekilde sıralanabilir;

*İklim ve Topografya

*Kültür

*Teknoloji

*Mekanın Fiziksel Kurgusu

*Toplumun Doğası ve Heterojenlik Nispeti

*Politik Faktörler

*Ekonomik Faktörler

*Kamusal Mekanda Peyzaj Donatılar ve Kaliteleri (CARR ve dig., 1992, s.26-42)

- **İklim ve Topoğrafya**

İklim ve topoğrafya, kamusal mekan kullanımı ve kullanıcı profili üzerinde açık alana çıkma ve kullanma süreleri üzerinde, gece gündüz kullanımları üzerinde etkindir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu bir bölgede meydanlar, sokaklar, sahil şeridi ve açık alanlar çok sık ve gece gündüz yoğun olarak kullanılmakta iken, kuzey ülkelerindeki bazı şehirlerde gündüzlerin uzun olduğu mevsimlerde bazı caddeler gündüz sadece yaya kullanımına açılmakta gece araç trafiğine açılmaktadır. Topoğrafya da kentlerde ulaşımı ve yerleşimi etkileyerek kamusal yaşam üzerinde etkin olur. Topoğrafya kent kimliğinde de önemli yer tutar. (CARR ve dig., 1992, s.142-144)

- **Kültür**

Sosyal yaşam, toplumun kamusal mekanda yaşayış biçimini en çok etkileyen durumlardan biridir. Ekonomik ve sınıfsal farklılıklar, dini inanışlar, savunma için kurulmuş askeri düzen, üretim süreçleri, insanın ürettiği/yarattığı tüm durum ve süreçler, kültür kamusal mekandaki yaşamsal faaliyetleri ve olayları etkiler. (SAĞLAR, 1998, s.15)

Toplumsal yaşamda kişilerin değer yargıları, sınıflar, toplumsal kodlar kamusal yaşamın genel çerçevesini belirlerler. Yunan polisinde yaşayan kentliler en gelişmiş ve canlı kamusal mekan yaşantısına sahip olmuşlardır. Ancak bu yaşantının sağlanması için de işlerin yabancılara, kölelere ve kadınlara dayatılması ile sağlanmıştır. (BENHABIB, 1996, s.242) (SENNETT, 1994, s.52-61)

- **Teknoloji**

Teknoloji ise her alanı olduğu gibi kamusalılığı ve kamusal yaşamı fazlasıyla etkiler. Temel yaşamsal ihtiyaçların karşılandığı fonksiyonel kamusal mekan için teknoloji önemli bir faktördür. (CARR ve dig., 1992, s.28) Teknoloji kentteki ulaşım ağlarını, alt yapı sistemlerini, genel ve gerekli ihtiyaçlarının teminini etkiler. Eksik olduğu durumlarda, kentli kentte sadece yaşamsal gereklilikleri yerine getirebilmek için kamusal mekan kullanıcıları olurken, gerekli yaşamsal çerçeve oluşturulan kentlerde kamusal mekanlar dinlenme ve eğlenme aktiviteleri için de kullanılırlar.

Teknolojiyle ilgili ve kamusal mekanı en önemli etkileyen faktörlerden biri de bilgisayar ve internetin toplumsal hayata, iş hayatına, özel hayata olan etkileri/yansımalarıdır. Bilgisayarın evde iş üretebilme imkanı sağlaması, internetle

birlikte evde sosyalleşebilme, çalışma, sipariş verme, araştırma yapma, ders alma gibi birçok yaşamsal aktiviteyi eve taşımıştır. Yirmi birinci yüzyılda sosyal ağlar, kamusal mekân anlayışını/yaşayışını oldukça etkilemiştir. 2004 Şubat ayında Mark Zuckerberg tarafından hayata geçirilen ‘facebook’ ise bu sosyal ağlarla ilgili olarak bugüne kadar geliştirilmiş en büyük projelerden biridir. 2008 Mart ayında yetmiş beş milyon üyesi olduğu bildirilen facebooka her gün yaklaşık ikiyüzellibin kişinin eklendiği bildiriliyor. Üyelerle ilgili kişisel bilgileri barındırdığı için birçok ülkede sansürle karşı karşıya kalan facebook İsrail’de askerlerin kullanmasının yasak olduğu, İran, Suriye, Arap Emirlikleri ve Birmanya gibi ülkelerde ise yasaklanmış durumda. Bu tür sosyal ağlarla ilgili sosyolojik okuma yapmak mümkün. Kamusal mekâna olan etkilerinden söz etmek gerekirse, kamusal mekânda ilişki kurmaya, iletişime geçmeye cesareti olmayan/ olsa dahi interneti tercih eden birçok kişi nedeni ile kamusal mekânın aslında sanal bir ortamda da fazlasıyla yayıldığını söylemek mümkün. Her türlü aktiviteyi, eylem planını ve olayı da bu tür iletişim ağlarıyla yönetmek ve kontrol etmek mümkün. Sosyal ağların kamusal mekânın yaşayışını olumlu ya da olumsuz şeklinde nitelenemeyecek biçimde değiştirdiği gerçeğiyle yüzleşmek gereklidir. Her türlü kamusal mekânın da bilgi teknolojisi ve hiyerarşisinden etkilendiği yirmi birinci yüzyılın gerçeğidir. Teknoloji her zaman kamusal hayatı etkilemiştir, evde yaşamı kolaylaştıran makineler, televizyon, telefon, cep telefonu gibi birçok devrim niteliğindeki teknoloji yaşamı ve dolayısıyla kamusal yaşamı etkilemiştir. Ailelerin günlük dinlenme ve eğlenme ihtiyacını artık televizyon ve internet sağlar olmuştur, kamusal mekân sanal bir ortamda yaşanmaya başlanmıştır.

- **Mekânın Fiziksel Kurgusu**

Mekânların fiziksel kurgusu ise kamusal yaşamın dinamikleri üzerine etkindir. Mekânlar tam anlamıyla planlanmış ve olasılıklara imkan tanımayan alanlar olarak tasarlanmış olabilirler, ya da rastlantısallığın ön plana çıktığı, kendiliğinden oluşmuş, ya da tasarlanırken boşluklarıyla olasılıklara imkan tanıyan mekânlardan bahsetmek mümkündür. Tasarlanmış ya da değil, mekânların fiziksel kurgusu, mekân kullanıcılarını etkiler, kullanıcılar da zamanla mekânların fiziksel kurgusunu değiştirirler.

Mekânların fiziksel kurguları üzerine etki olan, hareketin türevi olarak, alan fikri, otomobillerle ve mobilizasyonla gelişmiştir. Hareket kentte en çok rastlantısallığın,

karşılaşmaların, gerilimlerin gerçekleştiği kamusal mekanlarda gerçekleşir, karayolları, duraklar, metro, otobüs, asansörler gibi zorunlu olarak kullandığımız bu kamusal mekanlar kentin en gerilimli kamusal mekanları olarak nitelenebilirler. Günümüzde şu güne kadar ki en iyi ulaşım ağı sistemleri üretilmiş olsa dahi, günlük faaliyetlerde en çok kaygı yaratan kamusal yaşantı alanları ulaşım ağlarıdır (SENNETT, 1996a, s.29).

- **Toplumsal Doğası ve Heterojenlik Nispeti**

Sanayi devrimi sonrası kentlerde bir çok farklı insan profili bir arada çalışmaya ve kamusal mekanları bir arada tüketmeye başlamışlardır. Ulaşımın sağladığı imkanlarla bugün birçok insana kendi anavatanından başka bir ülkede yaşamaktadır. (SENNETT, 1996a, s.69-80) Gelir grupları, etnik, sınıfsal ayrımları, ırk, yaş, din gibi birçok başlık kentteki heterojenliğin temelindedir. Bu gruplamalar birlikte/bir arada olabildiklerinde kamusal mekanın yaşantısından söz edilebilir, birbirini dışlayan, ‘öteki’ diye tanımlayan ve ‘ötekinin’ alanı şeklinde kamusal mekanı özele indirgeyen tanımlar kamusal yaşantı için tehlike arz ederler.

- **Politik Faktörler**

Ülke yönetiminde, yerel ya da merkezi yönetimlerin belirlediği politikalar kent mekanlarında ve kullanımlarında etkindirler. Bugün tüm dünya baskıcı yönetimlere tepkilidir, buna örnek olarak 2008 Mart ayında özerlik istemiyle ayaklanan Tibet’e karşı Çin hükümetinin verdiği kanlı tepki sonrasında tüm dünyanın Çin’e karşı gösterdiği tepki verilebilir. Tüm dünyadaki eylemlerin yoğunlaşmasında internetin etkisi de yadsınamaz durumdadır, Tibetlilerin eyleme karşı devletin tepkisini Youtube adı verilen internet sitesi üzerinden yayınlamasına karşılık, ‘kamusal alan’ adını verebileceğimiz ‘youtube’ Çin hükümeti tarafından yasaklanmıştır. Türkiye’de de birçok kez farklı nedenle ‘youtube’ adı verilen web sitesi yasaklanmış, kamusal alan denetlenmeye çalışılmıştır, ancak bugün bu tür yasaklamalar açık toplum prensibiyle çalışan bu tür sitelerde farklı yöntemlerle aşılmaktadır. Kamusal alan bazen denetim ve yönetim mekanizmalarını tehdit etse de ve buna karşılık yasakçı/ cezai bir yol izlense de artık bu tür yasaklamalar çoğu kez işe yaramamaktadır.

- **Ekonomik Faktörler**

Ekonomik faktörlerin kamusal yaşantıya olan etkisinden bahsetmek gerekirse, zaman ve güç harcanan ekonomik faaliyetler kamusal yaşamda gerilemelere neden

olur. (CARR ve diğ., 1992, s.39-40) Mağazaların insan hayatına girişi kamusal mekanları daha yoğun fakat daha az sosyal kamusal deneyim yaşanan yerlere dönüştürmüşlerdir. Daha sonraları da sanayi kapitalizmiyle çoğu mağazada fiyatların sabitlenmesiyle pazarlık süreci de azalmıştır (SENNETT, 1996a, s.183–185)

- **Kamusal Mekanda Peyzaj Donatıları ve Kaliteleri**

Kamusal mekanlarda kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veren peyzaj donatıları ve bu donatıların kaliteleri kamusal mekan yaşantısı için önemlidir. Kentlerde giderek daha çok tercih edilen kapalı sitelerin de barındırdığı spor alanları, yeşil alanlar, çocuk parkları o sitenin mali değerinde etkindir, çünkü kentli gün geçtikçe sağlıklı bir açık alan kullanıcısı olmayı talep etmektedir.

Kentlinin açık alan da alışveriş yapmayı ve sağlıklı bir peyzaj donatısında sosyal yaşantısını devam ettirmek istemesini yine Amerikan kentlerinde de gün geçtikçe marketler, alışveriş merkezleri yerine üreticiden tüketiciye satışın yapıldığı açık alan pazarlarının tercih edilmesinde gözlemlenebilir. (CARR ve diğ., 1992, s.39)

Kentlerde özellikle eğlenme ve dinlenme alanlarında peyzaj donatılarının yeterli olduğu alanların tercih edildiğini gözlemek mümkündür.

2.1.3. Kamusal Mekan/Zaman

Tüm bunlar kamusal alana ait tanımlarken, günümüzde mimarlar ve şehir plancıları kamusal mekanı tartışmaktadır, kamusal mekanın kamusal alandan ayrıştığı ve iç içe geçtiği noktalar söz konusudur. Ömer Kanıpak kamusal alan kamusal mekan arasındaki farkı ve birlikteliği şu şekilde tanımlamaktadır.

...Kamusal alan, modern toplumlarda bağımsız sivil kuruluşlar tarafından oluşturulan, eleştirel ve özgürleştirici ifadenin hayat bulduğu metaforik platformlar olarak görmemiz gerektiğini gördük. Kamusal mekan ise özellikle biz mimarların gözünde nispeten daha tanımlı ama yine de henüz sınırları ve potansiyelleri tam olarak belirlenmemiş bir kavram.

(KANIPAK, blog, 2008)

Kamusal mekan ve kamusal alan tam olarak birbirinden ayrılmaz ve hatta kamusal alan mekanı kapsar diyebiliriz. Mimarlık dünyası kamusalılık, kamu, kamusal alan, kamusal mekan gibi kavramları belki de siyasal bilimlerin haricinde en fazla eskiten disiplindir. Yine de kamusal mekân denince toplumda herhangi bir ayırım yapılmadan her bireyin kullanımı düşünülerek yapılmış açık veya kapalı mekânlar algılanır. Çoğu kez bu mekanların sahipleri ve işleticisi devlet veya yerel yöneticiler olduğu için de

(adliyeler, toplu taşıma istasyonları, okullar, vb.)yanlış bir ifade olarak bu mekanlar kamusal alan olarak adlandırılır. Bülent Tanju ise kamusal mekanı mesleki deformasyonla sürekli ayırma eğilimde bulunduğumuz kamusal-özel mekanların gerçekte çok daha karmaşık açıklık-kapalılık derecelerine sahip mekan/zamanlar olarak değerlendirmektedir. (TANJU, 2007, s.48-51)

Sokak, meydan gibi kamusalılık ile doğrudan ilintili ve konut gibi özellikle doğrudan bağlantısı olan kavramların aslında “pratikliklerle dolu bir yayılım olan mekan-zaman kavramı” onları meydana getiren “pratikliklerin tarihselliği ile dolayımlanan “açıklık-kapalılık” eşiklerine sahiptir. Kamusal mekanın tasarımı, kullanımı ve dönüşümü ise tartışma konusudur. (TANJU, 2007, s.48-51) Tüm bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere kamusal mekan kamusal alandan tam olarak ayrılmamakla birlikte, Kanıpak’ın ifadesiyle:

‘Kamusal alanın oluşumunda doğru kurgulanmış kamusal mekanların rolü çok büyük. Yani, farklı kişilerin bir arada bulunabileceği fiziki mekanlar ne kadar iyi tasarlanırsa farklı fikirlerin de ortaya çıkmasına o oranda olumlu katkı olacaktır. Bu tabii ki idealize edilmiş ve hiç bir zaman gerçekleşmeyecek bir söylem. Hiçbir mekan tüm farklılıklara ve fikirlere açık olamıyor. Ama kamusal mekanların tasarımında farklılığın ortaya çıkmasını esas motivasyon olarak kullanan ve bunu bir potansiyel değer olarak gören tasarımlar başarılı kamusal mekanlar olarak önümüzde duruyor. Örneğin Pompidou Center’ın önündeki boşluk. Sade bir eğimden oluşan basit bir boşluk ama o kadar iyi işliyor ki, ilk akla gelen örnek olabiliyor.’ (Söyleşiler KANIPAK, 2008)

Kamusallıkla/kentle ilişkili tüm pratiklerin meydana geldiği kamusal mekan/zamanlar oluşlarıyla potansiyel ya da sorunsal olarak karşımıza çıkarlar. Bu mekanlara yapılan müdahaleler ise, potansiyelleri değerlendirmek ya da sorunlara çözüm üretmek adına yapılırlar ve her ülkenin kendi imar yönetmeliği ve kamusal mekan algısı üzerinden alınan kararlar bu mekanların tasarım kararlarını etkiler.

Kamusal mekan/zaman algısı aynı zamanda özne-nesne ilişkisiyle de yakından ilgilidir. Örneklemek gerekirse, çoğu zaman kapısında güvenlik durduğu için kamusal mekan olarak addedilmeyen alışveriş merkezleri, kendi mahallesinde buluşamayan bir sevgili çift için kendi mahalleleriyle karşılaştınca daha açık bir kamusal mekandır, ya da bugün hala gündemde olan üniversitelerde türbana izin verilmesi meselesi düşünüldüğünde kısıtlayıcı mekanlardan biri olarak karşımıza çıkarabilir üniversiteler. Açıklık/kapalılıklarıyla var olan kamusal mekanların sahiplenilmesi de yine bu özne-nesne ilişkisi ile ilgilidir. Öznenin mekansal

deneyimlerinin yoğun olduğu, mekanla ilişki kurabildiği, mekanla ilgili bir bellek oluşturabildiği yerler kamusal mekan/zamanlaşır. Kentlinin her gün dokunduğu bu mekanların sahiplenilmesi, ya da sahipsizliği bu mekanla kurduğu ilişkiyle yakından alakalıdır, bunun en önemli örnekleri de semt koruma dernekleridir. Kendi semtiyle en fazla kamusal mekan/zaman ilişkisinde olan semtli bir sivil toplum kuruluşu oluşturup semtin kamusal mekanıyla ilgili projelere dahil/müdahil olur. İstanbul gibi büyük metropollerde ve post örneklerin hızla arttığı günümüz dünyasında ise yerleşiklikten çok göçebelikten söz etmek gerekir. Bu nedenle de semt/semtili olmak kadar ve hatta belki daha da çok kentli olmaktan bahsedilmelidir. Kentlinin kamusal mekanla kurduğu ilişki kentin dinamikleri ve yoğunluğuyla ilgilidir. Örneğin İstanbul gibi hızın çok önemli olduğu kentlerde kamusal mekanların çoğu geçiş ve bekleme noktalarıdır. Kamusal mekan/zamalar, kenti ve kent yaşamını etkileyen mekan/zamanlardır, ve kentli tarafından şekillenirler.

2.2. TÜRKİYE’ DE KAMUSAL MEKAN

İngilizceye Public Sphere olarak çevrilen ‘Öffenlichkeit’ kavramı, Türkçede sık sık birbirini yerine kullanılan kamusal alan ve kamusal mekanı karşılar.(KANIPAK,blog 2007) Ancak kamusal alanın Türkçedeki karşılığını anlayabilmek için, kelimenin sözlük anlamından çok Osmanlıdan bugüne gelene kadar kamusallığın nasıl yaşandığı üzerinden düşünmek gerekir. Daha sonrasında da kamusallığın bugün Türkiye’de nasıl algılandığı ve yaşandığı üzerine düşünmek, bu yaşayışın kamusal mekana olan etkilerini araştırmak gereklidir. Kamusal mekanın Türkiye’de geçirdiği tarihsel süreçten bahsetmek bu anlamda önemlidir.

2.2.1. Türkiye’de Kamusal Mekanın Geçirdiği Tarihsel Süreç

Tanyeli’nin ‘kamusal alan, özel alan’ adlı makalesinde üzerinde durduğu mesele, Türkiye’nin 19.yy ortalarından başlayarak başka bir entelektüel, ekonomik ve kültürel karşılaşmalar yaşamasına ve kapitalist üretim dünyasıyla bütünleşmesine kadar kamusal ve özel kavram çiftine ihtiyaç duymayışıdır. Kelimelerin sözlük anlamlarını inceleyen Tanyeli daha sonra konuyla ilgili gündelik yaşam pratiklerini örnek vererek şöyle diyor;

Kökenleri Antik Roma’ya dek uzanan kamusal- özel kavram çiftini ve fiziksel çevre bağlamında işaret ettiği kamusal ve özel mekanlar ikililiğini neredeyse 20. yüzyıla kadar var etmemiş olması Osmanlı ve Türk(hatta tüm batılı olmayan) kültür alanına özgü bir anomali

değil. Başka bir anlatımla burada kamusal ve özel arasında bir belirsizlik yok. Burada olmayan şey, dünyanın özel ve kamusal bileşenler halinde bir yarılmaya tabi tutulmuşudur. Osmanlı dünyası toplumsal alanı da, fiziksel çevreyi de söz konusu tanım çiftinin tanımlayabileceğinden daha karmaşık bir biçimde kavramsallaştırıyor. (TANYELİ, 2005).

Bu iki kavram birbirinden ayrılmadan bir tansiyon, bir gerilim dahilinde, hep iç içe geçerek var olduklarını günümüzde de görebiliriz. Sorunsal olan ise, gündelik hayatta tam bir ayırım olarak karşılaşılmayan kamusal-özel kavram çiftinin, ‘kamusal’ eşittir ‘devlete ait’ yanılgısıyla karşılık buluyor olmasıdır. İkibinli yıllarda yapılan türban tartışmaları da, askerin ya da devlet merciinden herhangi birinin bulunduğu her türlü yapının kamusal alan olarak algılandığı yönünde söylemlerle doludur. Gündelik konuşmada ‘kamu’ dendiğinde hemen devlet gelir akla; devlet idaresi, organları, kuruluşları, görevlileri, ya da etkinlikleri gibi şeyleri, devlete ait ya da devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alan kastedilir, hâlbuki Habermas’ın dediği gibi, kamusal alan her şeyden önce toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde olduğu alandır. (ÖZBEK, 2004, s.26-34)

Osmanlıdan günümüze değişimler geçirse de genelde kamusal mekanın işleyişi, iç içe yörüngeler biçimindedir. Tanyeli ‘hücerat’ denilen tek odalı yaşama birimlerinin ortak mutfak, tuvaletlerinden, avluya, avludan sokağa, sokaktan mahalleye, doğru genişleyen, ne özel ne kamusal olan bu yaşam mekanlarını örnekleyerek, muğlak ayrımları/birleşimleri anlatır. Örneğin bir mahallenin camisi en çok o mahallenin cemaati tarafından kullanılır, bu durumda bu cami mahalleye özel midir? Yoksa her koşulda kamusal mı? Ortak kullanılan hücerat mutfağının kamusal ya da özel oluşu yine tartışmalıdır.(TANYELİ, 2005, s.5-10) Hep bu tam olarak ayırmamanın verdiği enerjiyle dükkan önlerine taşar tezgahlar, bu dinamikle cumbalı evler sokakla bütünleşir. 20. Yüzyılın başlarına kadar olan durumu Tanyeli şu şekilde özetlemektedir;

...O halde burada yine bir özel-kamusal ‘dichotomy’sinden değil, mahremiyet merkezini oluşturan bir nüveden başlayarak katman katman farklı düzeylerde toplumsallaşma ve mahremiyet olanağı veren dış mekanlara doğru bir açılmadan söz edilebilir.

(TANYELİ, 2005, s.5)

Ancak 19.yüzyıl sonlarına 20.yüzyıl başlarında durum değişmeye başlamış, Türkiye küreselleşme sürecine girmiş, birçok farklı ekonomi ve kültürle karşılaşmalar, çarpışmalar başlamıştır. 1839 tanzimatla yeni bir hukuki altyapıyla mülkiyet dokunulmazlığı gelmiş ve kapitalist sisteme ayak uydurmaya çalışan metropolde

yatırım amaçlı inşai etkinlikler başlamıştır. Bu değişimler katmanlı özel- kamusal muğlaklığından, ayrı iki tanım olarak kamusal ve özelden bahsetmenin yolunu açmıştır.

2.2.2. Bugünün Türkiye’inde Kamusal Mekan Algısı

Kamusal-özel kavramları ile ilgili bu tür değişimleri geçirmiş olan bugünün Türkiye’si ise kamusal mekanı devlete ait mekan olarak algılar. Bu algı kamusal mekanla ilgili her türlü değişim/dönüşüm/değişmeme/dönüşmeme/yapım/yıkım gibi müdahaleler karşısında tehlikeli bir sessizlikle karşılık bulur. ‘Kamu’, ‘kamusallık’ kelimelerini sosyal bilimler kadar çok kullanan mimarlar, kamusal mekanın dönüşümüyle ilgili konularda ya tepkisiz kalırlar, ya da dönüşümle ilgili herhangi bir karar yetkisi kendilerine verildiğinde, mesleki deformasyonla ‘büyük ölçekli’ müdahale yöntemiyle konuyu ele alırlar. Devlete ait alan algısı/korkusu beraberinde sahipsizliği getirir. Buna örnek olarak Lütfü Kırdar’ın Henri Prost’a tasarlattığı Taksim Meydanı ve gezi parkı verilebilir. Konu ile ilgili olarak Tanyeli’den alıntı yapmak gerekirse

Bir numaralı park, daha yapımı tamamlanmadan ‘aşındırılacaktır’ önce Taksim belediye gazinosu, ardından tenis eskrim ve dağcılık kulübü, sonra Hilton oteli, Sheraton(Bugün Ceylan Oteli) Oteli, Taksim belediye dükkanları ve evlendirme dairesi, Hyatt Oteli gibi yapılar, kimileri yerini aldıkları öncekilerden daha iri kütleler olarak birbirlerinin yerinde konumlanarak parkı kemirip dururlar, her geçen gün parkta yeni inşaatlar yapılmakta, geçici olan strüktürler sürekliye dönüşmekte ve alan kamusal mekan statüsünü yitirmektedir. (TANYELİ, 2005, s.5-10)

Türkiye’de kamusal mekanla ilgili bu muğlak durum, kişilerin özgürlük alanları olmaları gereken kamusal mekanları belediyelerin inşai özgürlük alanlarına dönüştürür. Ancak oluşturulan bu ortam bilinçli bir stratejinin sonucu da diyemeyiz, daha çok acemilik ve tecrübesizlik olarak da değerlendirilebilir.

Tüm bunların yanında, Türkiye’de kamusal mekan çoğu zaman kullanıcılarını hiçe sayarcasına bir rant olarak görülmekte ve her değişen hükümetle birlikte tekrar bir tasarım süreci geçirmektedir. Bunun en önemli nedeni kamusal mekanın meşruiyet sorunsalıdır. Meşruiyet hem kamusal-özel ayrımının doğurduğu bir sonuç olarak görülebilir hem de güçle ilgili bir durumdur. Avrupa’da uzun yıllar tartışılan kamusallık tanımı Türkiye’yi de 1980’lerden sonra etkilemeye başladı. 80 darbesinin ardından, o güne kadar cumhuriyet projesine zarar gelmesinden endişe edilerek,

gözlerden uzak tutulan bazı topluluklar, etnik ve kültürel kimliklerinin tanınmasını talep ettiler. Böylece kamusal alan kavramı Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren çeşitli akademik yayınlarda ele alınmaya, kullanılmaya ve politik konularda tartışılmaya başladı. (GÜNEY, 2007)

Kamusal mekan, özellikle de açık kamusal mekan, meydanlar parklar, istasyonlar, duraklar, yollar, kavşaklar, yani bütün gün dışarıda kullanıcısı olduğumuz alanlar bizler için özel alanlarımız kadar önemlidir. Çünkü bu mekanlar bütün gününü dışarıda geçiren metropol insanının gündelik yaşamını fazlasıyla etkiler. Örneğin her gün İstanbul’da üstgeçitlere beklide üst geçitleri hiç kullanmayan yerel yönetimler reklam panolarıyla geçitlerin doksan-yüz cm olan normal parapet yüksekliğini yüz atmış çıkarmışlardır. Bu da aslında bir güvenlik sorununa dönüşmektedir, bu küçük görünen düşüncesizce yapılan müdahale zaten az sayıda olan üst geçit kullanıcılarını da kullanmamaya teşvik etmektedir ve böylece amacı sadece reklam panosu olan üst geçitlerle dolu bir İstanbul karşımızdadır. Ya da her yönetimle birlikte değişmekte olan kaldırımlar, yollar iyi niyet göstergesinin dışına çıkmaktadır. Her yönetimde x inşaat şirketleri x kadar alanı dönüştürüp, x den çok daha fazla kişinin yaşam alanına özgürlük alanına müdahale etmektedir. Kısa vadede kendileri için iyi bir piyasa gibi görünse de uzun vadede gelecek nesillere de bırakılan kamusal mekânlar çoğu zaman ticari bir döngünün kurbanı şeklinde yok olmakta ya da kullanılamamaktadır. Bunların tümü imar yönetmeliğiyle de doğrudan ilgilidir. Yönetmeliklerdeki açıklar ve denetimsizlik aslında bir taraftan da apriori kamusal mekan ihtiyacına ve dönüşümüne imkan vermektedir, örneğin esnaflar kapılarının önüne taşmakta, kafeteryalar restoranlar sokağa sandalye masa koyarak kamusal mekanı özel mekanla bütünleştirmekte ve kamusal mekana müdahil olmaktadır.

Kamusal mekanla ilgili dönüşüm projeleri dünyanın her yerinde ülkemizde olduğu gibi bu denli sorunlu değildir. Mesela, İspanya örneğine bakılacak olursa kamusal mekanın yarışma ile tasarlanması yasalaştırılmıştır. Tüm kamu binaları ve kamusal kullanıma açık alanların en azından belli ideolojiler ve rant kaygıları sonucu değil bir yarışma sonucu dönüştürülmesi İspanya’nın mimarisini de bir hayli değiştirmiştir. Oysa ülkemizde kamusal mekâna yapılan her türlü müdahale o mekânın kullanıcılarını bir hayli etkilemesine rağmen bu durum çoğu zaman hiçe sayılmıştır. Bu müdahaleler tartışılabilirken çoğu zaman ülkemizde kamu yapılarında olduğu gibi kamusal mekânda da yöneticilerin kararları tartışılmadan ortaya konmaktadır.

Eğer kamu da bu duruma duyarsız kalırsa ki çoğu zaman kamu haberdar bile değildir kamusal mekan bu şekilde belki de etik dışı denilecek şekilde dönüştürülmeye devam edecektir. Bu konula ilgili olarak İstiklal caddesinde ki dönüşüm projesinin tartışmasız uygulanması, Taksim meydanını gibi İstanbul'un en önemli meydanlarından birinin tasarımının yine tartışmasız uygulanışı, ya da şu anda Kuruçeşme Parkına yapılan müdahalenin yine kimin neden nasıl yaptığının bilinmemesi örnekleri verilebilir. Kentte yaşayan herkesi ilgilendiren bu mekanların dönüşümünün en azından yarışmalar ya da tartışmalar sonucu üretilmesi gerekirken, süregelen bu durum sorgulanmamaktadır bile. Aynı durum kamu yapıları içinde geçerlidir. Ülkenin her şehrine yapılan okullar, belediyeler aynı projenin tekrarı niteliğindedir. Aslında hiçbir etik kaygı gütmeyen ve aynı projenin tekrarı niteliğindeki bu durum belki de “özel” kelimesini en çok karşılayan “konut” kavramına da bir virüs gibi bulaşmış durumdadır. Toplu Konut İdaresi'nin ülkenin her yerinde aynı detayda ürettiği konut projeleri de aslında “kamu” binalarıyla aynı kaderi paylaşmaktadır. Aynı zamanda yine daha kontrollü bir toplum için bir de kontrollü kamusal mekanlar oluşturulmaktadır. Bunlar ise bir başka tartışma konusu olabilir ve bunlara örnek olarak alışveriş merkezleri verilebilir.

2.2.3. Türkiye’de Kamusal Mekan’ın Görsel Uzamları

Kamusal mekan/zamanın nasıl bir yaşantı örüntüsü dahilinde var olduğunu kamusal mekanın görsel uzamlarına bakarak irdelemek mümkündür. Kamusal mekanın görsel uzamları olarak sözü edilenler ise, kamusal mekanda bulunan kişiler, bu kişilerin kılık kıyafetleri, mimari çevre, reklam panoları, afişler, otomobiller, peyzaj elemanları ve kamusal mekan donatıları, vitrinler, yapılar gibi özne olmanın dışında/yanında görsel uzam olarak kamusal mekana eklemlenenlerden bahsetmek gereklidir.

Kamusal mekanın görsel uzamları, ülkenin o dönemki ekonomik, politik, toplumsal yapısını yansıtır. Modernleşmeyi hızlı ve dikey olarak yaşayan Türkiye’de kamusal mekanın görselleri de bu hızlı değişimi Türkiye’nin nasıl karşıladığını anlatır özelliklere sahiptir.

Modernleşme tamamlanmamış, sürekli kendini eleştiren ve değiştiren bir proje olarak hala geçerliliğini koruyan bir ideoloji. Modern toplumlar, modernliğin eleştirisi ile birlikte kendi hatalarını da dönüştürücü bir unsur olarak kullanmaktadırlar. Bu yüzden çevrecilik, feminizm, post-modernizm, küreselleşme karşıtlığı, insan hakları hep modernleşme projesi içinden modernleşmenin hataları yüzünden doğmuş ve yine modernleşmeyi zenginleştiren tartışmaları olmuştur. (KANIPAK blog, 2008)

Modernleşme batı dışı toplumlarda ise bazen tam bir karşı dirençle cevap bulmuştur. Türkiye’de ise modernleşme red ile kabul edilme arasında bir gerilim üzerinde durmaktadır, bunu bir potansiyel olarak grup değerlendirmek yine Türkiye’nin elindedir. Modernleşme çabasının kamusal mekanda ilk yansımaları Türkiye’de hep kadın üzerinden okunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında kılık kıyafetine dikkat eden, çarşıya pazara çıkan, dans eden, modern Türk kadını imgesi modernleşme sürecini temsil ederken, bugün yine 2008 yılında kadının kıyafeti üzerinden politik tartışmalar yapılmakta, hatta bazı kıyafetlerin sızabildiği alanlar kamusal mekan olarak nitelendirilmektedir. (KANIPAK, blog, 2008)

Şekil 2.1: Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın

Kamusal mekanın diğer görsel uzamları ise, yine döneminin kabulleriyle çok ilişkilidir, mimari de bu durumdan en çok payını alan alanlardan biridir. Cephelerin o dönemin anlayışını simgeler biçimde nasıl değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Mimarlık birçok ülkede ideoloji temsili olarak şekillenmiştir ve bunun en önemli yansımaları kamusal mekanlarda olmuştur. Anıtlar, meydanlar, saraylar, dini yapılar gibi birçok yapı dönemin ve yönetimin ideolojisini bir görsel uzam olarak kamusal mekana taşırlar. Son yıllarda Türkiye’de ‘gelenekten geleceğe’ söylemiyle üretilen, Osmanlı geleneksel mimarisini anımsatır iskelelerin, ilkokulların yapılması, trafolarla yapılan süslemeler de hızla modernleştirilen Türkiye’nin bu hızlı modernleşmeye olan tepkisinden söz edilebilir, ancak tek olarak bu gösterilemez. Mimari kamusal mekan da dönemin ideolojisini yansıtan görsel uzamların en önemlilerinden biridir.

Şekil 2.2: İstanbul’da ki 2007’de yapılan İskeleler

Şekil 2.3: Beykoz’da Geleneksel Türk evi biçimli trafo

Şekil 2.4: Kahramanmaraş Adalet Sarayı Projesi

Reklamlar, günümüz kamusal mekanını en çok kuşatan ve hatta birçok kentsel mekanda mimarinin de önüne çıkan bir konumdadır. Afişler, billboardlar, ekranlar,

ilanlar, tabelalar, birçok görsel yazılı malzeme kamusal mekanın bugün en önemli elemanları haline gelmiştir. Kamusal mekanı kuşatan bu görseller yine ülkenin etiğini, estetiğini, modernleşmeyle olan ilişkisini, toplumsal ilişkilerini, ekonomik durumunu, küreselleşmeyle olan ilişkisini anlatır niteliktedir. NewYork Times Square bu görsellerden ayrı düşünülemezken, Sao Paulo’da yönetim sokakta ki her türlü reklam unsurunu yasaklamıştır. Kamusal mekandaki bu düşey mülkiyetler, kamusal mekanın kullanıcısının müdahil olamadığı ancak fazlasıyla etkisi altında kaldığı özel mülklerdir. Belki de artık dönemin en önemli ideolojisini artık mimari değil, küreselleşmenin ve kapitalin en önemli anlatısı olan reklamlar anlatmaktadır, öyle ki yeni yapıların birçoğunun cephesi de bir reklam panosu biçiminde tasarlanmaktadır. Reklam yirmi birinci yüzyıl kamusal mekanını en çok biçimlendiren görsel unsurlardan biridir.

Otomobiller kamusal mekanda var olan özel mülkiyetlerdir, bu özel mülkler tanımladıkları hareket alanı, park alanları, kendilerine ayrılan her türlü mekanda aslında kamusal bir mekanda var olurlar ve kamusal mekanın şekillenmesinde etkindirler. Kentlerin şekillenmesinde çok etkin olan yollar o kentteki otomobil yoğunluğuyla orantılıdır. Karayolları ve ulaşım ağları bugün kentlerin en yoğun kullanılan kamusal mekanlarıdır, ve bu mekanların en önemli müdahilleri sürücülerdir. Otomobiller ve kapladıkları alan, bugün kentin ve kentsel mekanın sorun ve potansiyellerinden biridir.

Mekansal donatılar ve peyzaj elemanları da yine kamusal mekanda kullanıcıyı etkileyen ve yönlendiren faktörlerdendir, mekansal donatıların eksik olduğu ya da bazen fazla olduğu kamusal mekanlarda kişilerin müdahil oluşları zorlaşır. Peyzaj elemanları da yine mekansal donatılar kadar önemlidir ve bazen mimaride olduğu gibi peyzaj elemanları bir ideoloji temsiline dönüşebilir, buna örnek olarak son yıllarda İstanbul’da yapılan lale festivali verilebilir. Tarihsel bir anlatı da barındıran bu müdahale kamusal mekanlar üzerinden mesaj vermektedir. Bazı durumlarda kamusal mekana sonradan eklenen bir donatı o mekanın kullanıcı sayısını ve profilini değiştirir, buna örnek olarak yerel yönetimlerin birçok park ve kıyı alanına yerleştirdikleri spor aletleri ve sahil şeridine yapılan koşu parkuru verilebilir. Aynı zamanda aydınlatma elemanları da kamusal mekanın gece kullanımını çok önemli oranda etkilerler.

Şekil 2.5: Moda Sahil Spor Aletleri

Kamusal mekanda bulunan bir çok eleman ve görsel uzam o kentle ilgili hemen hemen bütün yaşantıyı anlatır, çünkü kamusal mekanlar kent sakinlerinin paylaştıkları, çatıştıkları, tartıştıkları, birlikte oldukları, sohbet ettikleri, eğlenip dinlendikleri, mekanlardır ve öznel kamusal mekanda bulunan diğer nesnelerle de kurdukları ilişkilerle var olurlar.

3. MÜDAHALE, KAMUSAL MEKANA MÜDAHALE, KÜÇÜK ÖLÇEKLİ MÜDAHALE (KÖM)

3.1. MÜDAHALE, KAMUSAL MEKANA MÜDAHALE

Müdahale, müdahil olmak ise, müdahil olmak da dahil olmak kelimesinden geliyor ise, müdahale edebilmek için ön şart dahil olmaktır denebilir. İdeal bir kamusal mekan olmadığı düşünülecek olursa, ideale yaklaşan kamusal mekanlara dahil olan kişi çeşitliliğinden/farklılığından/birlikteliğinden söz etmek gerekir. Bir kişinin kamusal mekana dahil hissetmesi/olması, kişinin özne nesne ilişkisi, mekanla kurduğu ilişki, mekana dair oluşan bellek, kamusal mekan/zamanın açıklığı kapalılığı gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Her dahil oluş az ya da çok müdahale içerir, sorunsal olansa dahil olmayan denetim mekanizmalarının müdahil oluşlarının beraberinde getirdikleridir. Yirmi birinci yüzyılda kamusal mekana müdahil olmaktan söz ederken, kamusal mekanda ‘olmak’ tan,(birlikte olmak/ ayrı olmak/uzlaşıyor olmak/tartışıyor olmak/çatışıyor olmak/kabul ediyor olmak... vb) ‘muğlaklıktan ve ‘mutlak’ tanımından, ‘kentlilikten, ‘kentli’ olmaktan, yönetim ve denetim mekanizmalarının kamusal mekana yaptıkları müdahalelerden ve bu müdahale yöntemlerinden, mesleki formasyon/deformasyonla kamusal mekana müdahil oluştan ve mimarlık mesleğinin bu müdahalelerdeki etkin rolünden bahsetmek gereklidir. Kamusal mekanda yalnızca planlama ölçeğinde değil, küçük ölçekli kentlinin katılımıyla gerçekleştirilecek müdahalelerden de söz etmek mümkündür. Bu konu da tez kapsamında KÖM adı altında incelenecek ve tanımları detaylı olarak anlatılacaktır. KÖM adı verilen küçük ölçekli müdahalelerin neler olduğu, bu müdahale yönteminin kamusal mekan üzerine etkileri, bu tür bir müdahale yönteminin asıl aktörlerinin kentliler olduğunu bilmek önemlidir. KÖM örnekleriyle açıklanacak bir kavramdır.

3.1.1. Kentte ‘olmak’ ve Kamusal Mekana Müdahale

Kent öznelere kimliklerini kırsala göre daha kuvvetle ifade etmek zorunda hissettikleri bir yapıdadır. Kırsalda ‘birlikte olmak’ daha mümkün ve yaygın bir durumken kent kalabalıklara, özne çokluklarına ev sahipliği yapar. Bu nedenle kentte ‘olmak’ kırsalda olmaya nazaran daha fazla ‘ben’ olmayı gerektirir. Kırsal kahvesiyle kent *Café*’si de yine ayrışır, kırsalda birliktelik, birbirini özne olarak tanıma vardır. Kent ise yalnızlıkların oluşturduğu kalabalıklardır, her özne bir adadır.(DELLALOĞLU, 2001, s73–75) Konuyla ilgili Heidegger’in ifadesi anlamlı ve önemlidir:

İnsanın günlük yaşam olanakları ötekilerin koyduğu ölçülerce belirlenir. Bu ötekiler belirli ötekiler değildir. Her öteki bütün ötekilerin yerine geçebilir. Önemli olan, insanın farkında olmaksızın devraldığı, ötekilerin sessiz, göze batmayan egemenliğidir. İnsanın kendisi, ötekilerin bir parçası olarak, onların gücünü sağlamlaştırır. Aslında onların bir parçası olduğunu gizlemek için insanın ‘ötekiler’ diye adlandırdığı şey, günlük birlikte olmayı oluşturanlar, yani her zaman burada olanlardır. Ötekilerin kimliği, ne bu ne de şu kimse, ne insanın kendisi ne bazı kimseler, ne de hepsinin toplamıdır. Onların kimliği kimse’sizlik ya da herkeştir. (HEIDEGGER, 1979, s.232–233)

Kentte ve kamusal mekandaki mevcut/idealize edilmemiş birlikte oluşu dolayısı ile dahil oluşu bir metafor ile anlatmak gerekirse, bu durum ‘aşure’ ye benzetilebilir. aşure birçok farklı malzemenin (nohut, buğday, pekmez, ceviz, portakal... vb) birlikte pişirilmesiyle oluşan bir tatlıdır, ancak bu tatlıda her bir malzemenin tadı ayrı ayrı da hissedilebilir, birlikte ise başka bir lezzet oluştururlar. Kamusal mekanda da bu şekilde, her bir özne diğer özne ile birlikteliğinde yeni bir anlam kazanırken, bir taraftan da kendi kişisel özellikleriyle kamusal mekanda var olurlar. Kamusal mekanı oluşturan bu farklılıkların/farklı ‘ben’lerin bir arada oluşudur. Bu bir arada oluş her bireyin ‘dahil’ dolayısıyla ‘müdahil’ oluşuyla mümkündür.

“Modern yaşamın en derin sorunları, bireyin, etkin sosyal kuvvetler; tarihsel miras, dışsal kültür ve yaşam tekniği karşısında var oluş özerkliğini ve bireyselliğini muhafaza etme amacından kaynaklanır.” (SIMMEL, 1996, s.81-96).

Bireyin hem bireyselliğini muhafaza edip hem dahil olması ise, kamusal mekânın dinamiklerinden biridir. Kamusal mekân/zamanın idealize tanımında anlaşmalar kadar yanlış anlamalar, birliktelikler kadar karşıtlıklar da vardır. Bu da bireylerin kendilerini başka bireylere ifade ederken/etmezken korumaya çalıştığı bireyselliğin en doğal sonuçlarından biridir.

Kentte ‘olmak’ kentli için ayrı kırsaldan göçen için ayrı anlamlar taşısa dahi, aynı kalabalıklarda yer alan öznelerin uzlaşma, tahammül etme, paylaşma, tartışma, görmezden gelme, yanlış anlama, söz söyleme, gözlemleme gibi diğer öznelerle ilişki kurduğu, daha da önemlisi diğer öznelerle birliktelikten öte ‘yan yana’ durduğu yerler kamusal mekânı tarifler. Kentte olmak kamusal mekânda olmaktır. Kamusal mekâna müdahil oluş ya da tamamen izole oluşlar yine bu kentte ‘olmak’ meselesiyle yakından ilgilidir. Heidegger’in üstteki metinde de ifade ettiği gibi, herkesin ‘ben’ olduğu bir yerde aslında herkes hiç kimseleşir. Bu nedenle kente eklenen, ya da yapılan ve tüm özneleri bir bir ilgilendiren her türlü müdahale aynı zamanda ‘öteki’ leri ilgilendirir, yani ‘hiç kimseyi’ ilgilendirmez. Bu kent ve kamusal mekânın ölümü anlamına bile gelebilir, ancak bu ‘hiç kimse’ olma hali, söz konusu kamusal mekânla ilgili hak iddia edip ‘ben’ olmaya dönüştüğünde durum farklılaşır, kentte çatışmalar/uzlaşmalar başlar. Kentte olmak ortalama olmak ütopyasından uzaklaşır, aylık geliri biri diğerinin yirmi katından fazla olan iki özne kentte bazen yan yana gelebilir, ancak kent bu denli uzaklıkları bir araya getirmemek için kendi içinde kodlar barındıran kamusal mekânlar yaratır. Ekonomik gelir bu kodları yaratan en önemli etkenlerden biridir. Eğitim düzeyi, birikim, formasyon, yaş cinsiyet gibi bir çok özneyi oluşturan etken kamusal mekânın kullanıcılarını, dolayısıyla müdahil olan asıl aktörleri belirler.

Bir çocuk parkına yapılan müdahaleyle, çok farklı bir durum olmadığı sürece o mekânın kullanıcıları ilgilenir, ancak bu ilgilenme durumu da yine çok sürdürülebilir değildir, çünkü kent fazla seçenekli ve değişkendir, o nedenle kentte sahiplenmek kırsaldakinden çok daha zordur. Çocuk parkı yıkılırsa yakında ya başka bir park, ya alışveriş merkezi ya sinema vardır ve bu çokluk yoklukları kamufle etmekte başarılıdır.

Kentte birey olarak müdahil olmak ‘ben’ olmaya çalışırken ‘hiç kimse’ olmak yüzünden çok zorlaşabilir. Bu nedenle kamusal mekân, asıl kullanıcıları olan bireylerin müdahil olduğu değil denetimin ve yönetimin müdahil olduğu bir alana dönüşür. Bu durumda kentte birliktelik, sivil toplum örgütleri önem kazanır. Sivil toplum örgütleri modern kentlerde oldukça etkindir. Sivil toplum örgütlerinin modern kentlerde gücünü, İngiltere’nin en büyük sağlık araştırma merkezlerinden biri olan Hutington Life Sciences (HLS) karşı örgütlenilen durumla örneklenebilir. HLS 1997 yılında deneylerde kullandığı hayvanlara kötü muamele yaptığı için Stop

Huntington Animal Cruelty-Shac (Huntington Hayvan Vahşetini Durdurun) tarafından fiziksel tacize uğramış ve otuz altı saat içinde borsanın en gözde kuruluşuyken batma noktasına gelmiştir. Örgütün fiziksel tacizi firmanın önünde eylem yapmanın ötesinde firmada hayvanlarla deney yapan çalışanların ev adreslerini telefonlarını isimlerini internet sitesinden yayınlarak tehdit unsuru oluşturmalarıdır. Ülkenin en önemli diğer hayvan hakları savunucusu olan sivil toplum örgütü Animal Liberation Front- ALF (Hayvan Özgürlüğü Cephesi) de bu konuda diğer örgüte destek veriyor. Firma bugün batma noktasında. Bu tür örgütler hücre sisteminde ve tamamen gönüllülerden oluşuyor, bu tür karşı dirençler sayesinde birçok firmanın kapanmasına neden olan örgütler sayesinde hükümet yasal önlemler almaya karar verir, ve bugün İngiltere’de hayvan hakları ihlalinin ‘aşırı’ ları Terör Yasası kapsamında ele alınmaktadır. (KAHRAMAN, 2002, s 132–135) Bu örneğin en güçlü taraflarından biri gönüllü katılımı bir araya gelen sivil toplum örgütlerinin denetim mekanizmalarına olan etkisidir.

Kentte birey olarak müdahil olmak çoğu zaman güçken, örgütlenildiğinde bazı müdahalelerin daha etkin olduğu açıktır. Ancak kişisel, küçük ölçekli müdahaleler de kentin gündelik yaşantısının çok önemli bir parçasıdır. Kentin kendi dinamikleriyle yaşamasının en önemli nedenlerinden biri kişisel müdahil oluşlar ve bunların ortaya koyduğu tansiyondur. Kentli kalabalıkta yalnız ve izole bir hayat sürmeyi de seçebilir, kentte yaşamın kıyısında durmak özgürlüğü de vardır, sonuçta kentte ‘olmak’ her zaman müdahil olmak anlamına gelmez, müdahil olmak çoğu zaman örgütsel birliktelik gerektirebilir, ancak ‘kentte olan herkes’ kente dahildir, kentli olan kişilerse müdahil.

3.1.2. Kamusal Mekanda ‘Mutlak’, ‘Muğlak’ ve Müdahale

“Eylemi, düşünceyi ve arzuları, çoğaltma, yan yana getirme ve dağılma yoluyla geliştirmek” ve “pozitif ve çok yönlü olanı seçmek, farklılığı birörneklığe, akımları birimlere, hareketli düzenlemeleri sistemlere tercih etmek. Üretken olanın yerleşik değil göçebe olduğuna inanmak”

Foucault, “The Foucault Reader” 1984

19.yüzyıl sanayi çağının etkisi hemen her alanda olduğu gibi kamusal mekan ve kamusal mekan algısı üzerinde de etkili olmuştur.

“Dünyanın kabaca 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ne kendisinin ne de parçalarının birbirleri ile ilişkisinin –tek tek bireylerin ötesinde, yaygın bir kamusal/toplumsal alanı içinde- daha önce olageldiği biçimde kavramsallaştırılmaz hale geldiği rahatlıkla söylenebilir”(TANJU, 2008, s.168)

Metnin devamında Tanju, ‘mutlak’ kavramının erimesinden ve yerine gelen ‘muğlak’ tan bahseder. Kamusal mekan algısında ve kamu yararına yapılan müdahale söylemlerinde ‘mutlak’ bir doğru/yanlış’tan bahsetmek mümkün değildir. Ancak muğlak kamusal mekan/zaman için yapılmış, yine muğlaklığa imkan tanıyan müdahalelerden bahsedilebilir. Bugün ise muğlaklığın bile erimeye başladığını ve kavramlarla açıklanamaz bir uzaydan söz edilebilir.

Kamusal mekan da her oluş bir biçimde müdahaledir, ve her müdahalenin toplumsal ortak bir fayda içermesi mümkün değildir, ortak fayda ütopyadır. Kamusal mekana müdahil oluştaki birisi sokağın bir kenarını çiçeklendirebilir ve bunu tamamen kamu yararı için yaptığı kişisel müdahalesi olarak ortaya koyabilir, ancak bundan rahatsız olan kişilerin olması olasıdır. Konuyu biraz da George Lukacs, ‘Geschichte und Klassenbewusstsein’adlı kitabındaki ifadesiyle açmak gerekir ise Lukacs bir toplumda ‘kendi bilincinde özne’ ve böyle bir oluşun o toplum için ne anlama geleceği üzerine düşünmüştür. Lukacs’a göre zıt fikirlerle bölünmüş bir toplumda kendi bilincinde bir bireyin olması olanaksızdır ve kapitalistler için yararlı olacak bir şey, proletarya için tam tersi olabilir ve böyle bir toplumda tek bir ortak faydadan söz etmek elbette ki mümkün değildir. Üretim araçlarında özel mülkiyetin, sınıf ayrımlarının, düşünce farklılıklarının bulunduğu bir mekanda ortak faydadan söz etmek anlamsızdır, ancak ortak faydayı ya da ortaklık durumunu irdeleyen, soru soran, kamusal mekanın yaşamasına olanak sağlayan yani çatışmalara çarpışmalara dolayısı ile kentte var oluşa izin veren müdahaleler mümkün olabilir (LUKACS, 1968).

3.1.3. Kentli Olmak ve Kamusal Mekana Müdahale

Kente dahil olmak, kentli olmak, hangi disipline ait olunursa olunsun sorumlulukları beraberinde getirir. Kişi öncelikle yaşadığı yerden başlayarak çevresinde olup bitenleri sorgulamakla, düşünmekle sorumlu ise, kamusal mekan, sermayenin eline bırakılmış bir tanımın ötesine geçmelidir. Kentli olmak beraberinde Simmel'in 'aldırmazlık' olarak sözünü ettiği, elemeleri ve yok saymaları da beraberinde getirir. Simmel aldırmazlıkla birlikte sahte bireycilikten de söz eder bununla ilgili olarak modadan bahseder, modanın ya da farklılıkların peşinden koşmanın aldırmazlıkla ilgili tek çıkar yol olduğunu söyleyen Simmel, kentli olmakla aşırı karmaşık duygulara karşı bir elemanın zorunluluğuna vurgu yapar. (SIMMEL,1996, s.81-90) Kentli olmak ile kentte olmak aynı anlama gelmez, kentte olmak kentte bir birey olarak yaşamı sürdürmekle 'devam etmek'le ilgilidir, ancak kentli olmak kentin, kentsel mekanların, kentin soluk noktaları olan kamusal mekanların kullanıcısı, söz hakkı sahibi ve müdahili olmakla mümkündür.

Bugün kenti kurmaca bir anlam dünyasına taşımaya çalışan, 19. Yüzyıl kentleşme modelini andıran bir durumla karşı karşıyayız. Kamu uygulamaları bir taraftan eşitsizlik yaratan bir genel geçerlilik alanına kavuşurken, kentin dönüşümüne yol açan uygulamalar da temizlik, güzelleştirme, suç ortamlarını yok etme gibi söylemlerle hakimiyetini pekiştirmeye başlıyor. Kent yeniden ortaçağ kalelerinin içine çekiliyor. Bütün emlak ilanlarında barok kentin bir uzantısı olan kamusal mekanın ölümü açıkça ilan ediliyor. (GUMUS, 2007, arkitera söyleşi)

Kamusal mekanın ölümüyle sözü edilen güvensizleşen, sağlıksız bir mekan gibi vurgulanan kentin durumuna ilişkin geliştirilen çözüm ise 'gerçekliğin yerini alan simulakrlar'. Bu simulakrlar, kente uzak kendi kale duvarları içinde 'herşeyi' vaad eden siteler, toplu konutlardır. Bu yeni yapılaşma da kente ait yeni dahil oluşları müdahil oluşları gündeme getiriyor, önceleri 'herkes kendi evinin önünü süpürürse her yer temiz olur' kavrayışıyla kamusal mekana müdahil olan kentli bugün de aidatını düzenli öderse kale duvarları içinde var olan kendi kamusal mekanına müdahil olmuş oluyor/olduğunu düşünüyor. Duvarların dışında kalan kamusal mekansa iktidar temsili geçilip gidilen yerlere dönüşüyor. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak kamusal mekanın kent içinde ölümünden ve güvensizleşen, ya da parça parça satılan kamusal mekanlardan söz ediliyor. Kamusal mekan korkusu/paranoyası ile kentten uzakta inşa edilen sitelere yerleşen kentlilikle birlikte Simmel'in sözünü ettiği aldırmazlık kamusal mekanla ilgili olarak gündeme geliyor.

Kentlilik, kenti, kamusal mekanı sahiplenme ile de ilgilidir. Sivil toplum örgütleri bu nedenle yaşadığı yeri, yaşantıyı dikkate alan, sahiplenilen gönüllülerden oluşmaktadır. Müdahil olmak kendi özel mekanı dışında kalan alanın da kendisinin ve ‘öteki’ lerin mekanı olduğunu bilip dahil olmakla ilgilidir. Müdahil oluş her zaman yönetimlerin planlamayla ortaya koyduğu ölçekte ve tavırda olmak durumunda değildir, müdahil olmak kullanıcı olarak söz söylemekle, mesleki formasyonla/birikimle olup bitenlere bazen karşı direnç bazen de durumdan vazife çıkarmakla mümkündür. Söz söylemek söz konusu bir eylem olduğunda meydanlara çıkmaktan öte bir durumdur, sanat bu konuda en çok söz söyleyen durumu temsil eder. Mimarlık ise en az kamu yönetimi kadar kamusal mekan kelimesini kullanan bir formasyondur. Mimar planlamanın gerektirdiği büyük ölçekli değişim dönüşüm projeleri haricinde de kamusal mekanla ilgili her kentli gibi düşünmek ve müdahil olmak sorumluluğuna sahiptir. Ancak nasıl bir köşe yazarı olup bitenlerle ilgili kendi köşesinde durumu konu ediniyorsa mimar da kendi formasyonun gerektirdiği ölçü de müdahil olmak durumundadır. Her meslek, her kullanıcı kamusal mekanın asıl aktörü olduğunun bilincinde olmalı ve bu şekilde davranmalıdır.

3.1.4. Yönetim ve Denetim Mekanizmalarının Kamusal Mekana Müdahaleleri

Kamusal mekanlar kentin altyapı ve kentsel mekanlarını da düzenleyen planlama mekanizmaları dahilinde üretilirler. Dünyada ulusal planlama sistemine sahip hemen her ülke de kentsel mekanlarla ilgili kararlar bu planlama sistemi üzerinden karar verilir. İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü öğretim üyesi Yard. Doç.Dr. Şevkiye Şence Türk’ün tanımladığı kamusal mekan ve müdahale tanımı şu şekildedir;

Kentsel alanlar için nazım imar planları hazırlanırken temel fonksiyon alanlarına hizmet edecek bu sosyal ve teknik altyapı alanları “Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik” çerçevesinde getirilen standartlar çerçevesinde belirlenir. Bu alanlar, kentsel alanların sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmezdir.

Planlanan bir alanın da, sosyal ve teknik altyapı alanlarının planlama kararları ve nüfus yoğunluğu düşünülerek, mümkün olduğunca mekana homojen olarak dağılımı temel bir yaklaşımdır. Nazım imar planındaki sosyal ve teknik altyapı kurgusuna uyumlu olarak uygulama imar planlarında bu alanlar daha açık bir şekilde tanımlanır. İmar planları uyulması gereken yasal belgeler olduğundan, plan üzerinde getirilen kararlar, uyulması gereken kararlardır. Bu anlamda plan üzerinde getirilen sosyal ve teknik altyapı alanları da, imar planlarının uygulanmasından sonra kamu kullanımına ayrılacak alanları ifade eder. Kamusal

alan olarak nitelendirilen alanlar, yerel fiziksel planlarda sosyal ve teknik altyapı olarak belirlenmiş alanlardır. Buradaki kritik bir nokta; sosyal ve teknik altyapı alanlarının plan üzerinde getirilmiş olması ile bu plan kararlarının imar planı uygulamasına tabi tutulması arasındaki farktır. (TÜRK, 2007, Arkitera söyleşi)

Kentsel alanlar, dolayısı ile kamusal mekanlarla ilgili planlamalar imar yönetmeliğince açıkça belirtilmiştir. Kamusal mekanla ilgili büyük ölçekli planlamalar ve düzenlemeler imar yönetmeliğinde belirlenen yasalar dahilinde ve yöneticilerin inisiyatifinde üretilirler. Bu denli fazla yetki ve denetim mekanizmalarının elinde olan kamusal mekanın asıl kullanıcılarının da söz sahibi olabilmeleri için kamusal mekanları sahiplenmeleri, ‘öteki’nin mekanı algısını bir kenara bırakmaları gereklidir. Bu tür denetim mekanizmalarının hakim olduğu durumlarda/ülkelerde sivil inisiyatifler devreye girerek kamusal mekanla ilgili söz sahibi olurlar, bazen karşı direnç biçiminde ortaya çıkan bu inisiyatifle genelde yereldir. Yerellik meselesi kişilerin yaşadığı bölgeyi daha kolay sahiplenmesi ile ilgili iken, kentli olmak sadece yerel ölçekte müdahil olmanın ötesinde kamusal mekanlara yapılan her türlü müdahalenin farkında olup, kamusal mekanda özne olarak var olmakla ilgilidir.

Tanyeli’ne göre denetim mekanizmaları üç yüz yıldır Türkiye’de kamusal mekanda fazlasıyla tahakküm etse de, doksanlardan sonra bu mekanizma işlememeye başlamıştır (AICA Atölyeleri- Tanyeli, 2008). Doksanlardan sonra denetimin tutmamasının iletişim teknolojileri ile de ilişkisi çoktur.

Denetimin tutmaması kentlinin sahiplenmesi ile ilgili olarak olumlanabilir bir durumsa da kentte olan’ın tahakküm altına aldığı mekanların artmasına da imkan tanımaktadır. Denetim etik değerlerin artmasıyla azalan bir durum olduğunda güçlüdür.

3.1.5. Kamusal Mekanın Özneleştirici Potansiyelleri ‘Müdahil Olma’

Kişiler kamusal mekanda kendilerini ifade edebilir, başkalarıyla birlikte kamusal mekanda özgür olabilirler ise kamusal mekanda birer özne olarak var olabilirler. Kamusal mekan açıklık/kapalılıklarıyla vardır ve bu açıklıklar kişilerin özgürlük alanını belirlerler. Kontrollü ve tamamıyla tasarlanmış mekanlarda birey olmaktan söz etmek güçtür.

Kamusal mekanlar yirmi birinci yüzyılda genellikle tüketici potansiyeli üzerine kurgulanmış durumdadır, ancak ister tüketici potansiyeli barındırsın ister sadece bir

sosyalleşme mekanı tanımlasın, ya da zaruri bir durumun sonucunda oluşmuş bir mekan olsun kamusal mekan kişileri özneleştirme potansiyeline sahip olduğu sürece kişiler mekana müdahil olmayı kabul ederler. Kentte kendiliğinden oluşmuş boşlukların mekansallaştığı durumlar buna örnek verilebilir. Bu mekanlarda sokakta müzik yapanları, birlikte oturup sohbet edenleri, kendi mekanını kendisi yaratan özneleri gözlemlemek mümkündür. Piknik alanlarında da kişilerin kendi mekanlarını kendi özne olma potansiyelleri dahilinde ortaya koyarlar. Kent meydanları ise belirli dönemlerde kentlinin kendi söylemini ortaya koyduğu mekanlar olarak var olurlar ve bu oluşla kent belleğinde yer edinirler. Taksim meydanı 1 Mayıs eylemleriyle kentlinin belleğinde yer etmiş ve bu nedenle bazı kentlilerce sahiplenilmiş bir meydandır. Kent belleğinde yer edinmiş mekanların kentliyi özneleştirme potansiyeli denetim mekanizmalarınca çoğu zaman destek görmez o nedenle 2007–2008 yıllarında 1 Mayıs'ta Taksim Meydanında eylem yapmak yasaklanmıştır.

Kamusal mekanlar bazen de küçük ölçekli ve düşük maliyetli bir müdahaleyle kişilerin katılımını destekler bir nitelik kazanabilirler. Bu duruma örnek olarak son günlerde İstanbul'da farklı semtlerin farklı boşluklarına belediyenin yerleştirdiği spor aletleri verilebilir. Bu aletler önce İstanbul daha sonra da İzmir, Antalya, Ankara, Erzurum gibi birçok diğer şehirde de yerleştirilmiş ve yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu aletler kamusal mekanda farklı meslek ve yaş gruplarından insanların birarada spor yaptıkları, sohbet ettikleri yerlere dönüşmüştür.

Kamusal mekan özneleştirici potansiyel taşıdığına ya da özneleştirici potansiyel taşımasına yönelik küçük ölçekli bir müdahale ile dönüştürüldüğünde kişilerin müdahil olma süreci başlar.

3.1.6. Mimarlık Formasyonun Kamusal Mekana Yapılan Müdahalelerde Rolü

Kamusal kamusal yönetim kadar çok mimarlık formasyonu dahilinde de tüketilen kelimelerden biridir, özellikle kamusal mekandan söz ederken eni, boyu, yüksekliği ve zamanla bütünleşerek dört boyuta sahip olan bu tanımlı en çok etkileyen, dönüştüren mesleklerden biri de mimarlıktır.

Mimarlık Türkiye'de işverenin taleplerine mimarın kendi yorumlarının eklenmesiyle ortaya çıkar, bu bazen işverenin taleplerinin tamamının yerine getirilmesiyle mimarın sadece çizer konumunda olmasına bazen de tamamen mimarın kendi fikirlerinin sonucu olan bir işe dönüşebilir. Bazı durumlarda ise tam

bir işbirliği sonucu üretim gerçekleşir, ancak her üç durumda da işveren işi talep eden kişidir. Kamusal mekanla ilgili mimari formasyon gerektiren işlerde ise genellikle ya işveren(belediyeler) yerel yönetimlere de çalışan mimarlarla, ya da serbest çalışan bir mimarlık ofisiyle işbirliği yaparak proje üretirler. Bazı durumlarda ise kamusal mekanla ilgili projeler yarışma formatıyla projelendirilir, ilk aşamada yarışma ile üretilmeleri diğer yöntemlere göre opsiyonların arasından seçme şansı verdiği için olumlu bir yaklaşım olarak görülebilir, ancak bazı durumlarda yarışmadaki şartname ve yarışmaların jürilerinin benzer bakış açısında oluşları yine yarışmaları da tekel bir üretim platformuna dönüştürür, aynı zamanda bir yarışma süreci geçirilmiş olması da bu durumu söz söylenemez hale getirir, yarışma bir koruyucu kalkana dönüşebilir.

Tezin bütününde sözü edilen kamusal mekanın asıl müdahillerinin kamusa mekanın kullanıcılarıdır söyleminde karşılık, müşteri mimar ilişkisi sonucu üretilen kamusal mekanlar yer alır. Bu durumda en çok mesleki olarak büyük ölçekli projelerde yer alan meslek grupları mimarlar, plancılardır. Mimarlık mesleğinin bu tür üretimlerde sorumluluğu diğer her türlü üretimde olduğu gibi etik değerler dahilinde ‘herkese’ ait bir mekan tasarımının bir parçası olduğunun bilincinde olmasıdır. Türkiye’deki mevcut mimar müşteri ilişkisi kamusal mekan dahil hemen her alanda benzer biçimde işler, ancak bu durum dünyanın diğer ülkelerinde iletişim teknolojilerinin de gelişimiyle birlikte farklılaşmaktadır. Yeni mimari sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmaktadır, ya da işin tanımını kendisi belirleyip işverene/yerel yönetime iş teklif eden ofislerden bugün söz etmek mümkündür. Bu tür bir ofis yapısına örnek olarak Hollanda da kurulan BIG verilebilir.(www.big.dk) BIG ilk birkaç projesini projeyi çalışıp bitirdikten sonra yönetime gidip, böyle bir proje bu alan için gerekli ve önemlidir, şeklinde işi almış ve uygulamıştır. Bu tür oluşumlar mimarın her zaman müşterinin talep ettiğini yapan kişi konumundan alıp, belirli durumla ilgili gerekli tespitleri yapıp vazife çıkarması ve çalışmasıyla ilişkilidir. Yeni dönem sivil oluşumlardan söz etmek gerekirse “Architects, Designers and Planners for Social Responsibility”, “Architecture for Peace”, “Builders Without Borders”, “Architecture for Humanity”, “Architects Without Borders”, “ Open architecture network” belirtilebilir. Bunlar mimarlığın sorumluluklarını irdeleyen, küreselleşmenin karşısında nasıl etik kurallar dahilinde sosyal sorumluluk olarak mimarlık yapılabilirini araştıran oluşumlardır.

Bu tür yeni oluşumlar, mimarlığın sadece bir müşteri mimarlık ilişkisi değil, aslında sosyal sorumlulukları da olan bir meslek olduğuna vurgu yapar niteliktedir. Küçük ölçekli projelerin üretilmesinde de mesleki formasyon, teknik bilgi ve bu tür sosyal sorumluluk/bilinç önemlidir. Bir kamusal mekana yapılacak olan bir müdahalede gözlem yeteneğini ve mesleki sorumluluğu geliştirmiş bir mimar önem kazanmaktadır. Bu tür bir müdahil oluşu, kentli oluşu, kentte özne oluşu desteklemek ve bunu destekleyen aydın, öncü gruptan biri olmak kent için ve mimarlık meslek pratiği için önemlidir. Mimarlık insanların nasıl ve nerede yaşayacaklarına, nerede uyuyup nerede duş alacaklarına karar vermekle ilgili değildir, mimarlık nerede ve nasıl yaşadığını bilmekle ilgilidir, bu yaşantının diğer her bir parçasının da kendisini tamamlamasına izin vermekle ilgilidir. Mimarlık mesleğini icra eden kişiler mesleki deformasyonla her şeyi yıkıp yenilerini yapma eğilimindedirler, oysa kent ve kentsel mekan bir mimarın ya da birkaç kişinin kişisel kararlarının ürünü olamaz. Ne mimarlık bu kadar önemli bir meslektir, ne de kent bu kadar kolay inşa edilebilir bir dinamiktir.

Her meslek kamusal mekana müdahil olma konusunda kendi formasyonunun izin verdiği sürece etkindir, mimarlık birçok meslekten inşa etme yetkisiyle ayrışabilir, ancak tez kapsamında sözü edilen müdahil oluş 'kentli' olmakla yakından ilgilidir.

3.2. KÜÇÜK ÖLÇEKLİ MÜDAHALE (KÖM)

"...19.yüzyılın sonunda modernist planlama çöküşünün ilk dalgası yaşanırken, Daniel Burnham şöyle demişti;'Küçük planlarla yetinmeyin' Buna bugünün postmodernistlerinden Aldo Rossi daha alçakgönüllü bir tonla şöyle cevap verebiliyor; 'Öyleyse, mesleğimde neye özlem duyabilirdim? Büyük şeylerin olanaklılığını tarihin dışlanmış olduğunu gördüğüme göre, kuşkusuz küçük şeylere!'"

David Harvey, 2003

'Küçük ölçekli müdahale' ile ifade edilmeye çalışılan nicelikselden çok niteliksel bir müdahaledir. Büyük ölçekli ve çoğu zaman yönetimin/yargının müdahil olduğu durumlar, bir bölgeyle ilgili sorun tespit edip o sorunu öncelikle tamamen yok edip sonra yeni bir durumun inşasıyla meydana gelirler. Mevcut durumuyla işler/iyi durumda ya da sorunlu olsun herhangi bir kamusal mekana dair üretilen projeler genellikle o mekanı öncelikle yıkıp sonra yeni bir planlamayla meydana getirilirler. Tez kapsamında KÖM olarak sözü edilecek olan müdahale biçimi bu tür baştan yıkıp üretmeleri içermez. KÖM, mevcut durumu sorunlarıyla potansiyelleriyle

değerlendirip, bu duruma eklenebilecek/çıkarılabilecek/soru sorabilecek/çözüm üretebilecek/söz söyleyebilecek/ ya da sonucunda hiç bir şey olmasa dahi kaygıları bu kaygılara yakın projeleri içerir. KÖM mimari bir müdahale olmak zorunda/durumunda değildir. Kamusal mekan nasıl her disiplini ilgilendiren bir tanımsa, kamusal mekana yapılan/yapılacak olan her türlü müdahale bir çok farklı disiplinin/disiplinler ötesinin birlikteliğinin ürünü olabilir. KÖM'ün dünyada sivil inisiyatiflerin ortaya koyacağı bir söylemin ya da ihtiyacın karşılığı olarak kamusal mekanda örnekleri/tezahürleri vardır. Türkiye'de ise KÖM ile tariflenen durumdan çok kişisel çıkar, ya da tahakküm altına almak amacıyla kamusal mekana müdahaleden söz etmek mümkün, bu duruma örnek olarak hemen her dükkanın açık alanı kendi mülkiyeti gibi kullanması, boş arazilerin otoparklaştırılması, sokak satıcıları verilebilir. KÖM kamusal mekanı tahakküm altına almaktan çok, kamusal mekanı sahiplenmekle ilgilidir. KÖM aynı zamanda bir deneme sürecidir.

Kente yapılan hemen her türlü müdahale bir tür kuşatma biçimindedir. İstanbul gibi yüksek oranlarda göç alan kentlerde kamusal mekanların ya da kamusal mekanın görsel uzamlarının hızlı bir biçimde dönüşümünü bir kuşatma olarak nitelendirmek mümkündür. Bu kuşatmalar kuşatan ve kuşatılan olarak ayrımları beraberinde getirmez, çünkü kuşatmalar içsel ve muğlak bir sürecin sonucudur. Kırsaldan göçenin kentin özgürleştirici potansiyeline adapte oluş sürecinde bulduğu boşluklardan faydalanma çabasıyla kent boşluklarını işgali, hatta bazen bu boşluklarda hak iddia etmeye başlaması sonucu kentli de karşı direnç olarak kentle ilgili bir tutuculuk potansiyeli barındırmaya başlamıştır (DEMİRKAN, 1996, s.19–21). Bu tutuculuk kentlinin müdahil olması gereken durumlar karşısındaki sessizliğinin nedenlerinden biri olarak da nitelenebilir. KÖM kentlinin müdahil olmasını, kamusal mekana yapılan herhangi bir kuşatma karşısında/dahilinde söz söylemesini ya da kamusal mekanda eksikliğini hissettiği bir müdahaleyi kendi inisiyatifini kullanarak üretmeyi öneren bir müdahale biçimidir. Gelecek düşleriyle yeniden üretmelere ve mevcuda karşı her zaman muhalif söz söylemeye eğilimli yönetimler, günümüz kentlerinde hızlı ve tek elden üretilmiş dönüşüm projelerinin de en önemli nedenleridir. KÖM ise bu hızlı ve yok edip üretmenin yerine eklemlenerek kentlinin kendi dinamiğiyle üretimini destekler.

3.2.1. Bir Deneme Süreci Olarak KÖM

Kent ve kentsel mekanlar sadece plancıların, mimarların, yönetim mekanizmalarının ürettiği mekanlar değildir, kentlinin kenti kullanımıyla üretilen kentsel mekanların mekansal nitelikleri kent sakinlerinin mekansal talep ve beklentileri belirler. KÖM ise kentlinin bu üretime katkıda bulunmasını destekleyecek, bu üretime ışık tutacak projeler önerir. Kamusal mekanın asıl müdahillerini, bu mekanı üretmeye ve yaşatmaya davet eder, ancak bu tür bir etkileşim söz konusu olmasa dahi KÖM bir deney potansiyelindedir, ve herhangi bir kamusal mekanla ilgili kendi formasyonunu da duruma ekleyerek müdahil olmak isteyen herkesi bu deneye dahil eder.

Kentin en aktif noktaları olması gereken kamusal mekanlar, bu aktiviteyi gerçekleştiren kişilerin seyir mekanları değil, katılım mekanları olduğunda mekansallaşma başlar. Bu mekanlar bazen KÖM ile sahiplenilmeye başlanır, ya da KÖM ile söz söyleyen bir müdahale sonucunda kamusal mekanla ilgili kullanıcının fikri ve kullanma biçimi değişebilir, ya da KÖM bu anlamda hiç bir etkide bulunmayabilir. KÖM bir deneme süreci olarak var olabilir, müdahil olmayı arttırma/yaygınlaştırma anlamında etkin olup olamayacağını ise zaman gösterecektir. KÖM'ün kamusal mekan üzerine etkin ve dönüştürücü bir iddiası ilk aşama da yoktur, bir deneme süreci olarak etkinliği gözlenecek ve tartışılacaktır.

3.2.2. KÖM, Tahakküm Altına Almak, Sahiplenmek

Kamusal mekanda 'tahakküm altına almak' ile 'sahiplenmek' arasında farktan bahsetmek, KÖM'ü tanımlamak için de gereklidir. Türkiye'de kamusal mekanda hak iddia etme durumunu hemen her alanda görebiliriz, bu bir taraftan dinamik bir kamusal mekan kullanımını oluştururken bazen de işgal ve kamunun hakkına tecavüz etme durumuna dönüşebilir. İşgalle sözü edilen durum yargının ihlalinin hemen her alanda gözlenebilir oluşudur, bu aslında bir nevi özgürlükler alanı da tanımlar. Bazı durumlarda söz söylemek amacı ile işgale etmek aslında tez kapsamında sözü edilen KÖM'ün içinde yer alırken, gelir elde etmek ve kişisel çıkar amaçlı işgaller, tahakküm altına almalar KÖM dahilinde değildir. Bu her ne kadar ince bir sınır gibi görünse de kamu yararını gözetken ve kamu yararına söz söylemek amaçlı belli bir alanı işgal edip müdahil olan projeler KÖM kapsamındadır, ancak mutlak bir kamu yararından söz etmek hiç bir zaman mümkün olmayacaktır, mutlak bir kamu yararı olmasa dahi sivil ya da kişisel inisiyatiflerin kamu yararına müdahil olmaları hem

yönetim ve denetim mekanizmalarının tek güç olmalarının önüne geçmek açısından hem de kamusal mekanın sahiplenilmesi açısından önemlidir.

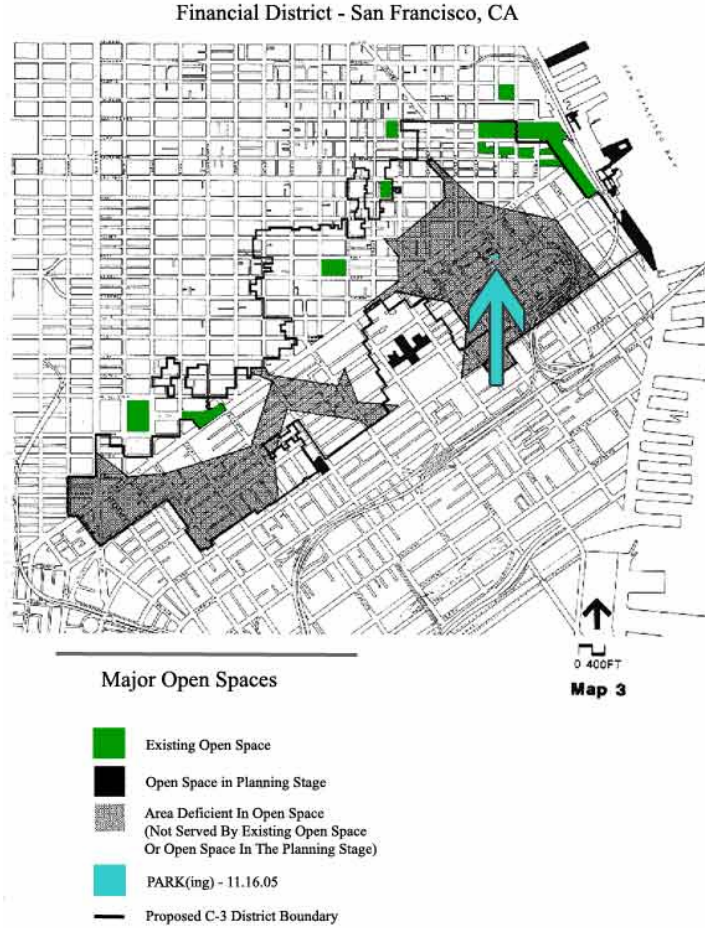
Türkiye’de herhangi bir boşluğu ya da tanımlı bir kamusal mekanı tahakküm altına almak şizofrenik bir ‘benim mekanım’ varsayımının sonucu değil, aksine devletin ötekinin mekanı anlayışıyla var olurlar, bütünselci bir anlayıştan yoksundurlar. Bu anlayışta en sorunsal yaklaşım ise ‘ötekinin’ ya da ‘başkasının’ kavrayışıdır. Yalnızca kamusal mekanla değil, kent ve kent yaşamıyla ilgili bu ‘ötekinin’ şeklinde ki kavrayış biçimi her türlü müdahalenin temel sorunsalı kabul edilebilir. Mekan/zaman başkasının değil her zaman ‘ben’ dahil olmak üzere herkesindir anlayışı müdahalelerde de ‘sahiplenme’yi beraberinde getirir, tahakküm altına almada, tahakküm altına alınan ‘başkasının’, ‘ötekinin’dir, sahiplenilen de ise zaten herkese aittir, ve kamusal mekan bu şekilde idrak edilir

3.2.3. Dünya’da Farklı KÖM Örnekleri

KÖM’ü tez kapsamında daha açık bir biçimde ifade edebilmek için her ne kadar net sınırları yoksa da örneklemek önemlidir. Örnekler, dünya ve Türkiye olarak ikiye ayrılmıştır, çünkü müdahale süreçleri ve yapılış yöntemleri bazı durumlarda yerel olmasa da o ülkenin denetim mekanizmalarının okunması sonucu ortaya çıkmıştır. Bazı örnekler o semtte tespit edilen probleme yanıt olarak sunulmuştur o tür uygulamanın bir benzerini belki de Türkiye’de üretmek imkansızdır, ama zaten önemli olan üretim yöntemi ya da tekniğinden öte yaklaşım ve kavrayış meselesidir. Örnek teşkil edebilecek projeler, yapılma nedeni/hedefi, tasarlanma biçimi, uygulanma biçimi, ölçeği, kamusal mekana dahil oluş biçimi, söz söylemesi ve nasıl söylediği, disiplinler arası ve ötesi birliktelikler sonucu oluşması, yayınlanma biçimi/duyulma biçimi, tasarımdan uygulamaya kadar geçirdiği deneme süreci, sivil ya da kişisel inisiyatiflerin KÖM üzerindeki etkinliği, uygulanabilirliğinin araştırılması gibi nedenler/ölçüler dahilinde seçilmiştir. Örnek sayısını arttırmak mümkündür ancak tez kapsamında verilen her örneğin KÖM’ün bir başka kavrayış biçimine yaklaşıyor/uzaklaşıyor oluşu irdeleneceğinden, örnek sayısı kısıtlı tutulmuştur.

3.2.3.1 Rebargroup, San Francisco

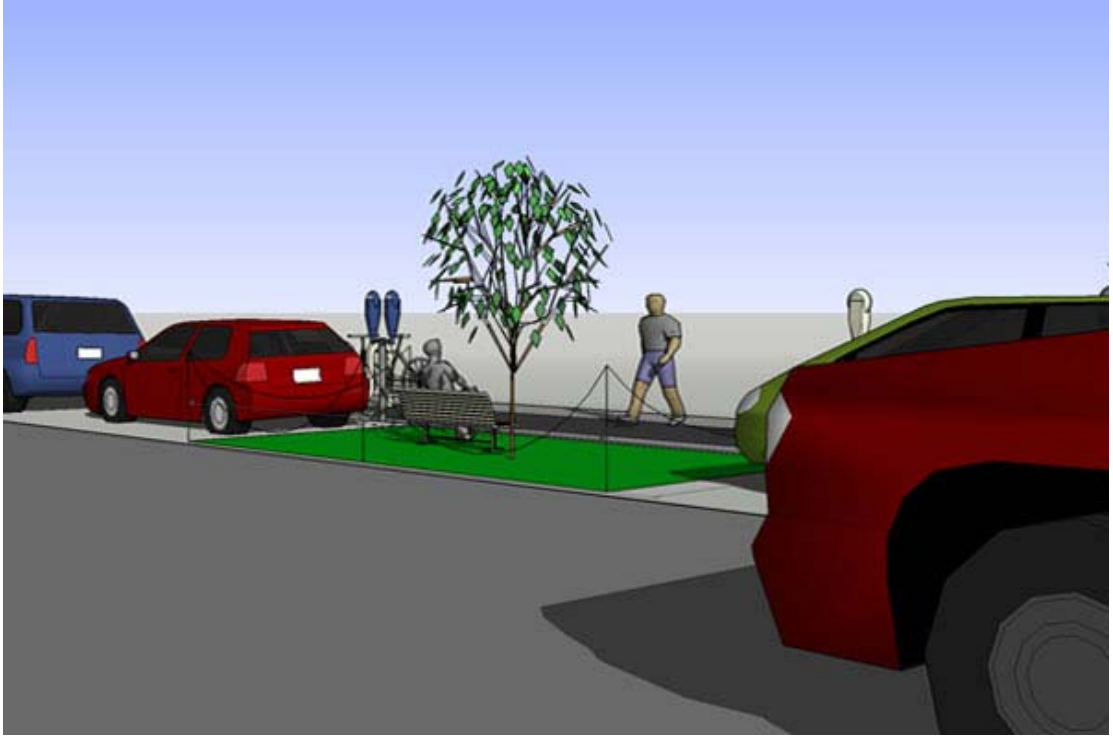
Rebargroup, San Francisco’da ki açık alanları, yeşil alanları, park alanlarını, kamusal alanları haritalandırıp daha sonra kent içinde hızla azalan toplanma alanlarına dikkat çekmek üzere projeler geliştirirler. (rebargroup.org)

Şekil 3.2:Rebar

Şekil 3.1:Rebargrup Haritalama

‘Parking’ de grubun gerçekleştirdiği projelerden biri, bir ana caddenin tamamının otoparka dönüşmesinin ardından üretilen bu projenin kapsamı, sokaktaki parkomata para atarak iki saatliğine sahip olunan alanı yeşil alana dönüştürmek ve bu alanı toplanma mekanı olarak kullanmaktır. (Şekil 3.2)

Şekil 3.3: Uygulama Öncesi Tasarım

Şekiller proje geliştirilmeden önce ortaya çıkartılan çizimlerdir. Bu projenin tez kapsamında örnek olarak incelenmesinin nedeni ilk olarak kamusal mekana müdahil olan kişilerin o mekanın kullanıcıları olması ve bu küçük ölçekli müdahalenin o mekanı sahiplenmek/değiştirmek/sorgulamak adına verdiği mesajdır. Bu tür küçük ölçekli müdahaleler kamusal mekanla ilgili tekrar düşünmeye, bu mekanın dönüşümüne müdahil olmayışımızın sonucunda ortaya çıkan duruma ilişkin soru sormaya yönelir.

Şekil 3.4 : Uygulama

Şekil 3.5: Uygulama

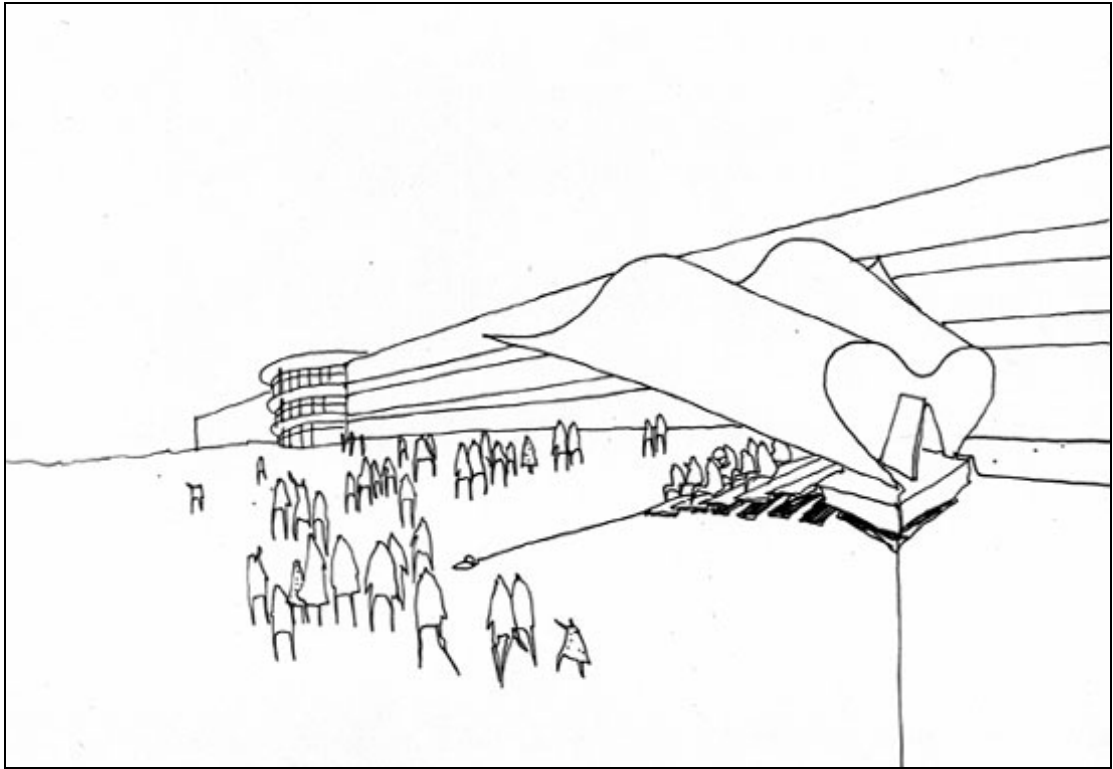
Projenin örnek olarak seçilme nedenlerinden bir diğeri de önce üzerine düşünölüp tasarlanan ve modellenen projenin uygulanabilirliğini görmek açısından o noktada iki saat içinde uygulanması ve kullanıma açılmasıdır. Küçük ölçekli olan bu müdahale öncelikli olarak kullanıcının kamusal mekanı sahiplendiğini ve bu mekanın azalışına duyduğu tepkiyi de göstermesi açısından başarılıdır. Bu tür küçük ölçekli müdahalelerin yaygınlaşması kamusal mekanın sadece devlete ait bir kullanım alanı olmadığına işaret etmesi yönünden de önemlidir. Tez kapsamında bu örneğin bu denli dikkate değer bulunmasının bir başka nedeni ise mekanın imkanlarını sorgulayan, mevcut durumdan vazife çıkaran bir proje olmasından kaynaklıdır.

Şekil 3.6: Proje Tamamlandıktan Sonra

3.2.3.2 Bandstand, UK

2002 yılında Niall McLaughlin ve ekibinin öğrencilerle ortak olarak gerçekleştirdiği bir dizi atölyenin ve işbirliğinin sonucu olarak ortaya çıkmış bir proje. Kamusal mekanda konumlanıp o mekanı farklılaştıran bu proje'nin üretim biçimi de mevcut mimarlık pratiğinden, atölyelerde öğrenci işbirliği ile gerçekleşmesi bakımından farklılaşıyor. Aynı zamanda herhangi bir boş alana konumlanıp performansla birlikte o mekanın kamusalılığına katkıda bulunuyor. KÖM'ün tarihlediği işlevsel ve yıkıp yok etmeden küçük taşınabilir bir müdahaleyle kamusal mekan oluşturması açısından örnek olarak seçilmiştir. (AYMONINO and MOSCO, 2006, s.170–171) (www.niallmclaughlin.com)

Şekil 3.7: Bandstand Eskizi

KÖM'ün tariflendiği işlevsel ve yıkıp yok etmeden küçük taşınabilir bir müdahaleyle kamusal mekan oluşturması açısından örnek olarak seçilmiştir.

Şekil 3.8: Bandstand Fotoğrafi

Şekil 3.9: Bandstand Fotoğrafi

3.2.3.3 Gerilla Bankları

Londra Camden yönetimi mevcut bankların evsizler tarafından uyumak için kullanılması üzerine, kaldırımlarda bulunan bankları kaldırmıştır. Bunun üzerine bankların kamusal mekan için önemli olduğunu savunan ‘Guerilla Benchers’ adlı grup bir sabah belediye görevlileri gibi giyinip kendi hazırladıkları bankları uygun gördükleri alanlara monte ediyorlar.(www.spacehijackers.co.uk)

Şekil 3.12: Uygulama Sonrası

P(LOT), Michael Rakowitz

P(LOT) projesi kamusal mekana dahil ve müdahil oluşu, destekliyor, yasal yollarla bu sahiplenmeyi destekliyor, ve söz söyleyen bir proje olarak KÖM'e iyi bir örnek oluşturuyor. Proje kiralanan otopark alanına kurulan bir çadır ve bu çadırda kişisel ya da grup halinde bulunmayı öneriyor, Otoparklaştırılan kamusal mekanlara karşı da bir eleştiri niteliğinde aynı zamanda da kent içinde yalnız kalma mekanları yaratıyor.

(<http://www.michaelrakowitz.com/>, 2008)

Şekil 3.13: P(LOT)

Şekil 3.14: P(LOT) Kurulum

Şekil 3.15: P(LOT) İç Mekan

3.2.4. Türkiye’den Örnekler

Türkiye’den KÖM ile bahsedilen küçük ölçekli müdahalelere verilebilecek örnekler, daha çok sanat projeleridir. Kişisel inisiyatif kullanılıp müdahale edilen durumlar genellikle kişilerin gelir elde etmek amacıyla, ya da kişisel alanlar yaratmak için oluşturduğu tez kapsamında ‘tahakküm altına almak’ alt başlığında ele alınan işlerdir. KÖM’ün Türkiye’de ki tam karşılığı olmasa dahi benzer kaygıları barındırdığı düşünülen dört durum örnekler kapsamında anlatılacaktır.

3.2.4.1 Oda Projesi, İstanbul

Türkiye’de KÖM’e örnek teşkil edebilecek projelerden ilki bir sanatçı kolektifi olan Oda Projesidir. Oda projesi Özge Açıkol, Seçil Yersel ve Güneş Savaş’ın Galata Şahkulu sokakta kiraladıkları bir odada başlar. Oda gibi özel olarak tanımlanan 15 m²’lik bir odalarını mahalleye açan ve mahalleli ile paylaşan Oda Projesi bir mekan olarak odanın imkanlarını sanatçı bakış açısıyla yorumlamışlardır.

Mekanı bir imkan, bir olasılık ya da bir mümkün olma hali olarak kullanma çabasına girişmek İstanbul güncel sanat ortamı için yeni bir yaklaşım olsa da İstanbul için zaten halihazırda var olana işaret eder. Oda Projesi’ni başlatan bizler 1997’de ve takip eden 3 sene yoğun olarak İstanbul içinde dolaştık, seyahat ettik. Büyük sermayenin ya da rantın kenti makro ölçekte değiştirmedeği dönemlerde İstanbul’un nasıl şekillendiğine, kullanıldığına, direndiğine ve dönüştüğüne tanıklık ettik; bu sırada mikro ölçekte ve daha “yüz yüze” daha samimi bir ilişki ağı içine girerek deneyimleyeceğimiz mahalle, Şahkulu mahallesi Oda Projesi’ni mekana yaklaşımı konusunda tetikledi ve hızlandırdı. Güncel sanat ortamının tanımlanmış, sınırlanmış ve klikleşmiş paylaşım ve üretim alanlarına karşılık ya da cevaben, Şahkulu mahallesinin katkıları ve İstanbul’un stratejileri ile süreç işlemeye başladı; Oda Projesi 15m²’yi özel alan olmaktan çıkardı, açtı. Dar ve küçük bir mekan olsa da burayı neden sadece biz kullanalım dedik, öncelikle mahalleli ve sanat ortamına paralel diğer disiplinler bu mekan ile ne yapmak isterler diye merak ettik. (Oda Projesi Söyleşi, 2008)

Oda projesi başta küçük ölçekli müdahale ya da kamusal mekana müdahil olma gibi söylemlerle yola çıkmamıştır, ancak KÖM’e örnek olarak seçilme nedenlerinden en önemlisi kamusal mekan olarak mahallenin asıl müdahillerinin mahalleli oluşunu desteklemeleri ve sanatçı mahalleli işbirliğinde kamusal mekana yaptıkları katkılar gösterilebilir.

Şekil 3.16: Oda Projesi Avlu

Şekil 3.17: Oda Projesi Oda

Oda projesi , ‘yararsız bir uzama dair’, ‘mahalle, oda, komşu misafir?’, ‘ada’, ‘evinden bir eşya getir’, ‘annex’ gibi ve daha birçok projeyi bu oda ve Şahkulu sokakta ve bulundukları binanın İtalyan avlusu adı verilen avlusunda gerçekleştirmişlerdir. Oda projesi mekanın imkanlarını, mümkünlerini sorgulayan

daha da önemlisi mekanın kullanıcılarına sorgulatan/sorgulamalarına ön ayak olan bir proje olmasıyla önemlidir.

Oda Projesi Şahkulu sokak'tan taşınmış, şu anda kendisine yeni bir mekan arayışı içindedir. Bu belki de somut bir mekan olmayacaktır. Türkiye için yenilikçi ve başarılı bir sanatçı kolektifi olarak değerlendirilebilir.

3.2.4.2 Minibarlar Projesi, Ankara

Minibarlar sanatçı Can Altay'ın 2002 yılında Ankara Tunalı'da başlattığı mekanın imkanlarını sorgulayan bir proje. Kararlaştırılan bir açık alana içkilerini alıp gelen kişilerin o mekanı bir bar gibi toplanıp içki içme, sohbet etme, tanışma alanı olarak kullanmalarını organize eden ve bunun adına 'minibar' diyen bir proje. (ALTAY, 2004, s.60)

Şekil 3.18: Minibar Ankara Tunus (Can Altay)

Tez kapsamında Minibar projesinin örnek olarak seçilme nedenlerinden biri KÖM'ün tariflendiği kapsamda, kentsel mekanları kentlinin küçük ölçekli müdahalelerle nasıl ürettiğini kanıtlar nitelikte olması ile ilgili, mimari bir müdahale olmasa da organizasyonel bir müdahale ile boş bir mekanı bara dönüştüren bir proje. Projenin bir başka güçlü yönü ise içki içilen mekanlarda katılımcı profili, karşı dirençler oluşması, bazen bir çatışma potansiyeline dönüşmesi ve bunları sorgulatan, bir proje olmasıyla da etkin.

Minibar projesi mekanın imkanlarını deneyen, bir deneme süreci olarak KÖM başlığı altında örnek olarak gösterilebilir. Buna benzer kendiliğinden oluşmuş mekanlar Türkiye’de çoğunluktadır, aslında hemen her köşe başı kent sakini tarafından dönüştürülür, ‘Minibar’ bu potansiyeli sorgulamak açısından örnek bir çalışmadır.

3.2.4.3 Ölçek 1’e1 ve hiu projesi

Ölçek 1’e 1 İTÜ Mimarlık Fakültesinde 2007’de kurulmuş bir öğrenci inisiyatifidir. Tasarlanan bir projenin 1’e 1 ölçekte nasıl hayata geçirilebileceği üzerine çalışan ölçek 1’e 1 ekibi tez kapsamında tasarımdan uygulamaya müşteri mimarlık ilişkisinin dışına çıkılarak ve kamusal bir üretim gerçekleştirdikleri için örnek olarak seçilmiştir.

Şekil 3.19: hiu Projesi Tasarım Aşaması, Ölçek 1’e 1

Ölçek 1’e 1 ilk projesini mimar Han Tümertekin danışmanlığında Kahramanmaraş’ta gerçekleştirmiştir. Hacı İbrahim Uşağı köyünde bir ilkokula lojman projesi olarak tasarlanan ve yine öğrenciler tarafından 2 Temmuz 2007- 17 Ağustos 2007 tarihleri arasında 30 öğrencinin dönüşümlü katılımı ile inşa edilen projenin adı hiu’dur. Projenin hayata geçirilmesi için ilk olarak tasarım ekibi kurulmuş ve tasarlanan proje danışman birlikteliğinde geliştirilmiştir, bir taraftan da Kahramanmaraş Milli Eğitim

Müdürlüğünden izin alınmış ve sponsorluk görüşmeleriyle, Türk Telekom ve Kaçamaz İnşaat projeye sponsor olmuştur, 2007 Ağustos ayında da proje tamamlanmıştır. (olcek1e1.blogspot.com)

Şekil 3.20: Kahramanmaraş Ölçek 1'e 1 Şantiye Çalışması

Ölçek 1'e 1 ekibi 2008 yılında da Giresun Zefre koyunda ki 20 adet balıkçı barınağının yenilenmesi üzerine çalışmaktadır. Sponsorluk çalışmalarının tamamlandığı projenin tasarım aşaması için de 'imkanmekan' ekibiyle ortak bir atölye gerçekleştirmişlerdir. Mimar Sait Ali Köknar ve mimar Boğaçhan Dünderalp de Zefre projesinde ölçek 1'e 1 ekibine danışmanlık yapmaktadır. Tasarım aşaması tamamlandıktan sonra uygulama yapılmak üzere oluşturulan ekip yaz aylarında Zefre'de çalışacaktır, aynı zamanda bu çalışmaları Üniversite tarafından staj çalışması olarak değerlendirilecektir.

Ölçek 1'e 1 henüz iki projeyi hayata geçirmiş olsa dahi, müşteri mimarlık ilişkisi üzerine tekrar düşünmeye yöneltir, tasarımdan uygulamaya mimari bir projenin hangi süreçleri geçirdiğini de mimarlık öğrencilerinin deneyimlemeleri açısından önemlidir.

3.2.4.4 Kişisel Müdahale Örnekleri

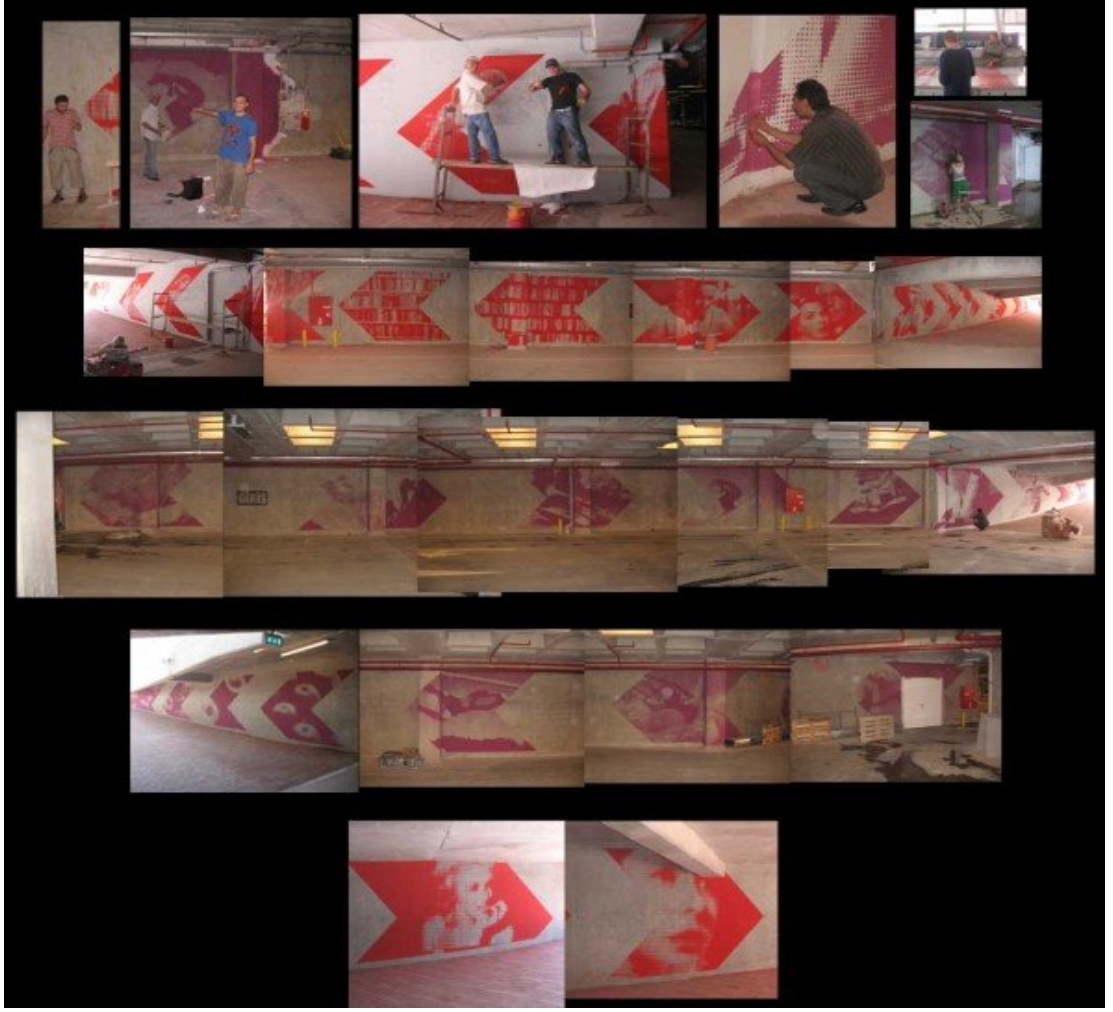
Türkiye’de kamusal mekana KÖM ün tariflediği biçime yaklaşan/uzaklaşan kişisel daha çok iki boyutlu, stencil, graffiti, etiket, mozaik gibi müdahili belli olmayan ya da bazen belli sanatçıların uygulamalarından da bahsetmek mümkündür. Bu tür müdahaleler son yıllarda artmaktadır, ancak çok gelişmiş düzeyde değildir.

KÖM kapsamında söz söylemeleri ve kamusal mekana müdahil olmaları bakımından örnek olarak gösterilebilirler. Bu örneklerle ait imajlar, facebook adlı sosyal ağa ait bir grup olan ‘art in street seen in Turkey’ adlı grubun imaj arşivinden alınmıştır.

(‘art in street seen in Turkey’, 2008)

Şekil 3.21: Graffiti Beyoğlu

Şekil 3.22: Ümraniye Stencil, Ari ALPERT

Şekil 3.23: Ümraniye Stencil, Ari ALPERT

Şekil 3.24: Büyük Ada Heykel Çalışması, Sanatçı Bilinmiyor

3.2.5. Örneklerler ilgili değerlendirme

Tez kapsamında seçilen örneklerin sayısı artabilir, ancak benzer örneklerden kaçınılmış ve her örneğin farklı bir yönüyle KÖM ile olan ilişkisi üzerinden yorumlanmıştır. Dünya üzerinde protesto kültürünün geliştiği ülkelerde daha çok müdahil olduğu ya da daha fazla eleştirel düzeyde proje üretildiği gözlemlenmiştir.

Türkiye’den verilen örneklerin çoğunluğunun sanatçıların işi olması, henüz kamusal mekanın asıl kullanıcılarının kamusal mekanla ilgili çok da fazla bir müdahale ve protesto kültürü geliştirmediğini, ancak zamanla böyle projelerin yaygınlaşacağına işaret etmektedir.

4. İMKANMEKAN

4.1. İMKANMEKAN VE ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

İmkanmekan 2007 Ocak ayında özellikle İstanbul’da ve Türkiye genelinde kamusal mekana yapılan büyük ve küçük ölçekli müdahalelerin tartışılmaması, kullanıcının yönetim ve denetim mekanizmalarının projeyi tamamladıktan sonra haberdar olması, Türkiye’de kamusal mekana yapılan müdahalelerde kullanıcı faktörünün önemi gibi konuları Şehir Plancısı Evren Uzer, Görsel İletişim Tasarımcısı Okay Karadayılar ve Mimar Bilge Kalfa’nın kendi aralarında konuşmalarıyla/tartışmalarıyla başlamıştır. 2000’li yıllarda kamusal mekana yapılan müdahalelerden örnek vermek gerekirse, hızla yayılan trafoların cephelerinin değiştirilmesi, İstiklal caddesinde yapılan döşeme değişikliği, ağaçların kesilmesi, vapur iskelelerinin geleneksel görünümlü yenileriyle değiştirilmesi, üst geçitlere gelen reklam panoları, yeni yapılan meydanlar, yeni yapılan restorasyonlar, yıkılmaya çalışan AKM gibi yüzlerce proje imkanmekanının ilham kaynaklarıdır. Bu projeleri beğenmemek ve eleştirmek mesleki deformasyonun ötesine geçen bir durum olamaz, ancak bu ve benzeri gündelik hayatı etkileyen birçok kamusal mekana yapılan müdahalenin hiçbir biçimde tartışılmıyor oluşu önemli bir sorunsaldır.

Sorgulamak, tartışmak, üretmek, eleştirinin ötesine geçmek, tasarım-uygulama arasındaki süreci görmek, açık kaynak tasarımı yaygınlaştırmak gibi söylemlerle yola çıkan imkanmekanının başlangıç fikri bir veritabanı olmasıdır. Ancak imkanmekan ekibinden Evren Uzer’in de ifade ettiği gibi, tasarım telifin çok güçlü olduğu bir alandır bu nedenle hem açık kaynak hem de tanınmamış bir veritabanına insanlar projelerini yüklemeyeceklerdir düşüncesiyle, önce nasıl bu fikri nasıl yayabiliriz üzerine düşünölmeye başlanır. (Evren Uzer, söyleşiler, 2008) Atölyelerle duyulmak, gelişmek ve konunun tartışılması fikri ortaya çıkar, daha sonra mimar Şebnem Şoher ve İTÜ Mimarlık Fakölteşi ööğretim görevlisi mimar Hakan Tüzün Şengün’ün de katılımıyla imkanmekan atölyeler yapmaya başlar. Dünya üzerinde de bu şekilde işler yapan grupların projeleri, web siteleri incelenir, düzenli buluşmalarla imkanmekan neler yapabileceöi üzerine konuşulur. İlk atölyeden itibaren düşünce

aşamasına İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim görevlisi Mimar Sait Ali Köknar, Mimar Eylem Erdiñ, Arkitera Mimarlık Merkezi yöneticisi Mimar Ömer Kanıpak, İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim görevlisi Mimar Hüseyin Kahvecioğlu kendi fikirleriyle destek olurlar. Tartışılan bir diğerkonu ise Türkiye’deki müşteri-mimar ilişkisidir, bu ilişki, işverenin talebiyle proje üretme üzerine kurulu bir sistemde kamusal mekanın müşterisi/müellifi kimdir sorusuna işaret eder, meşruiyet sorunsalı da aynı tartışmalarda gündeme gelir. Kamusal mekanın kullanıcısı neler yapabilir, kamusal mekana ait olacak bir proje nasıl üretilebilir üzerine bir düşünce araştırması ve denemesidir. Küçük ölçekli, küçük bütçeli, yerel yönetim ya da sponsor gibi desteklerle ya da hiç destek almadan kamusal mekana müdahil olabilecek, farkındalık yaratacak projeler üretmek için kurulmayı hedefleyen bir veritabanıdır denebilir.

İmkanmekan küçük ölçekli müdahalelerin etkisinin nasıl olabileceği görmek açısından da bu projelerin uygulaması önemlidir. Başından beri kamusal mekana dikkat çekmeyi hedefleyen imkanmekan kamusal mekanın kullanıcısı olan herkesi bu mekanlara yapılacak küçük ölçekli müdahale üzerine tartışmaya davet eder, sadece mimarlık ya da tasarım pratiğine değil, yaşamsal tüm pratikleri içinde barındıran bir yer olan kamusal mekanı kullanan herkes proje üretebilir. Bütün disiplinleri kamusal mekana müdahil olmaya, açıklık/kapalılıklarıyla var olan kamusal mekanın Türkiye’deki durumunu tekrar düşünmeye yönelik bir platform olmayı amaçlamaktadır. Mevcut sistemin öngördüğü ‘devletin mekanı’/ ‘ötekinin mekanı’ algısı üzerine düşünmeyi, kamusal mekana müdahil olmayı, adından da anlaşıldığı üzere mekanların imkanlarını sorgulamayı/değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sistem karşıtı eleştirel durumun ötesinde, mevcut durumu tüm sorunlarıyla potansiyel olarak da görebilme becerisi geliştirmek kaygısındadır.

İmkanmekan’ın başlangıç ve devam sürecinde sorguladığı konuları sıralamak gerekirse;

-Kamusal mekan nedir?

-Türkiye’de kamusal mekan nedir?

-Müdahale nedir?

-Kamusal mekana müdahil nasıl olunur, olunmalı mıdır?

-Kamusal mekanların imkanları nelerdir?

- Kişisel ya da ekiplerin kamusal mekanla ilgili ürettikleri projeler uygulanabilir mi?
- Türkiye’de kamusal mekanla ilgili projeleri kimler üretir, ve bunların kullanıcıyla olan ilişkisi nedir?
- Kamusal mekanın kullanıcısı ne kadar müdahil olmaktadır?
- Mevcut imkanlar neler olabilir
- Kamusal mekana yapılan küçük ölçekli müdahaleler etkili midir? Dünya üzerinde buna örnekler var mıdır?
- İnsanlar projelerini tartışabilecekleri bir veritabanına yükleyebilirler mi?
- Veritabanı üzerinden proje tartışmaya da açılarak geliştirilebilir mi?
- Projelerin uygulama ayağı nasıl olmalı, sponsorlukla mı, yerel yönetimle iletişime geçerek mi?
- Açık kaynak bir veritabanı olarak çalışmanın sorunları ve potansiyelleri nelerdir?
- Atölyeler nasıl gerçekleşmeli?
- Projelerin devamlılığı nasıl sağlanabilir?
- İlk eskizden uygulamaya kadar bir proje müşteri mimarlık ilişkisi olmaksızın nasıl yürütülür, nasıl gerçekleşir?

Bunlar ve benzeri sorular ilk günden beri tartışılmaktadır. Bazılarının cevapları ise zamanla ortaya çıkmakta netleşmektedir.

4.2. İMKANMEKAN’IN GELİŞİM SÜRECİ

Ocak 2007 de tartışma ve toplantılarla başlayan imkanmekan, oluşan ilk fikirleri paylaşmak ve oluşturulacak web sitesinin ilk projelerini toplamak için bir dizi atölye yapmaya karar verir. İlk atölye otuz katılımcı ile Taşkışla’da 14 Mart 2007 de gerçekleştirilir, daha sonra farklı konu ve formatlarda beş atölye daha yapılmıştır. Bir yıllık bir süreç içinde altı farklı atölye gerçekleştiren imkanmekan 2010 Avrupa Kültür Başkenti projesine başvuruda bulunmuştur, Mart 2008’den itibaren sorgulama, okuma, yazma gibi bir sürece girmiştir. Bir dizi söyleşinin bu ‘demlenme’ adı verilen süreçte işe yarayacağını düşünerek Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi bölümü öğretim görevlisi mimar Bülent Tanju ile bir

dizi söyleşi gerçekleştirmeye ve bunu kaydetmeye karar vermiştir. Söyleşiler düzenli periyotlarla devam etmektedir.

Atölye sonuçları değerlendirilerek uygulanabilecek projeler üzerine de çalışmalar devam etmektedir. Uygulama aşamasının olup olmaması konusu ise tartışılmaktadır.

4.3. ATÖLYELER

Herbiri birbirinden bazı farklarla ayrışan, her birinde daha iyi nasıl olabiliri arayan altı atölye gerçekleştiren imkanmekan ilk atölyesini ‘kamusal mekana küçük ölçekli müdahaleler’ üst başlığıyla 14 Mart 2007’de gerçekleştirdi. Açık çağrı ile gerçekleştirilen atölyeye otuz katılımcı seçildi, Taşkıslada gerçekleştirilen bu atölyede beş grup oluşturuldu, gruplar birer yürütücü eşliğinde kamusal mekana yapılabilecek küçük ölçekli müdahaleler üzerine tartıştılar. Katılımcılar ilk eskizlerini oluşturdular.

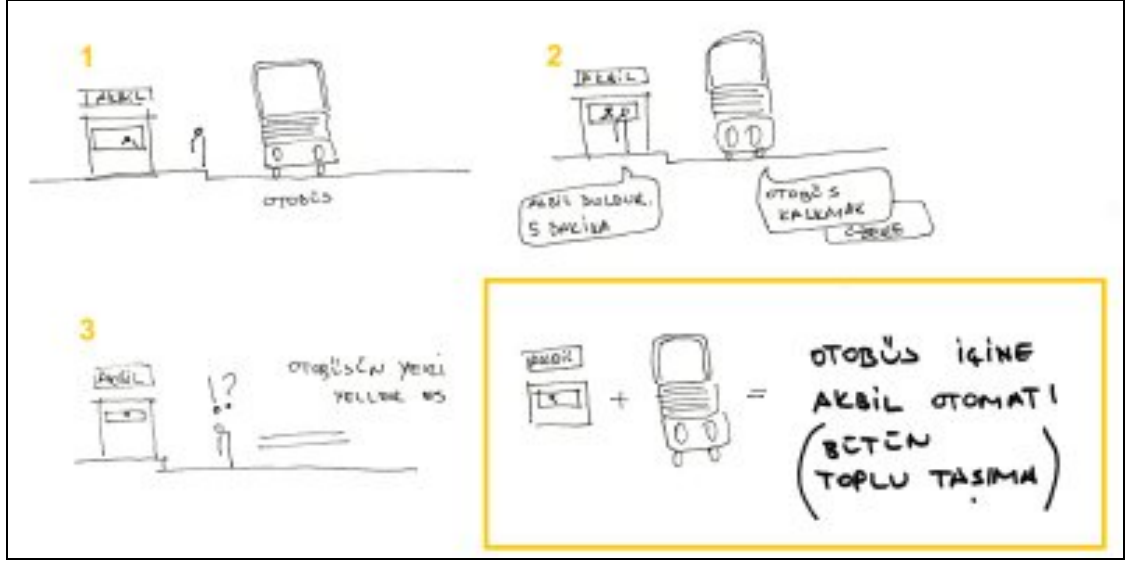

Şekil 4.1: İlk imkanmekan Atölyesi

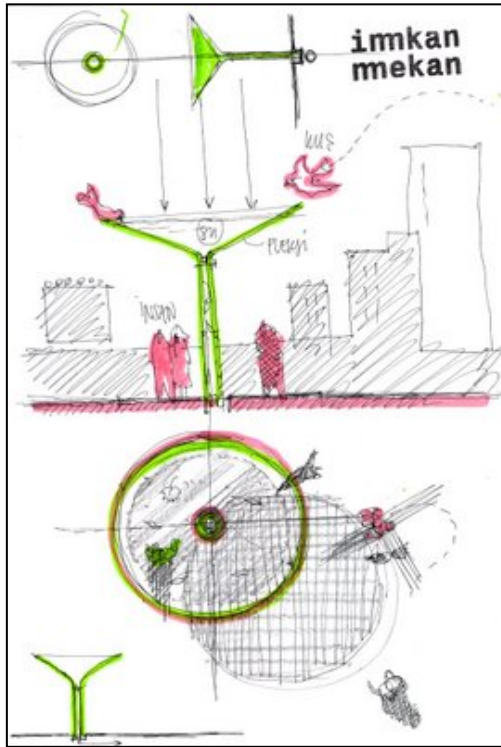
Şekil 4.2: İlk imkanmekan Atölyesi

İlk atölyede imkanmekan ekibi yönlendirmekten kaçınsa da dünya üzerinde gerçekleşmiş küçük ölçekli müdahalelerden örnekler gösterildi ve imkanmekanın neleri konu edindiği anlatılmaya çalışıldı.

Şekil 4.3: Otobüse Akbil Projesi

İlk atölyede ve diğer atölyede gerçekleştirilen projeler ekler bölümünde yer alan imkanmekan kitapçığından ve imkanmekan.blogspot.com ya da imkanmekan.org adreslerinden izlenebilir. İlk atölyede oluşturulan gruplar karma olduğu için birçok farklı düşüncenin paylaşılması açısından olumlu bir atölyedir, ancak bu projelerin uygulamaya yönelik devamlılığının sağlanması açısından bakıldığında birbirini tanımayan kişilerden oluşmuş ekipler olması problem olarak görülebilir.

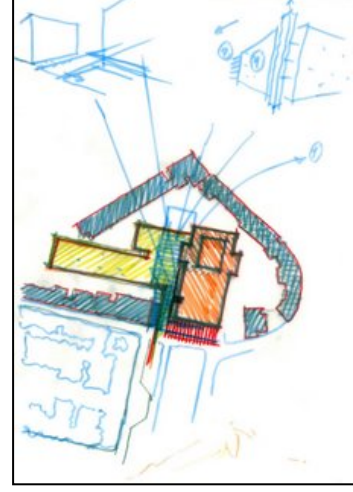
Şekil 4.4: Kuşluk Projesi Eskizi

İlk atölyede üretilen projelerin tartışılması için bir hafta sonra daha az sayıda katılımcı ile yine aynı mekanda buluşulup, hangi projelere hangi kurumların sponsor olabileceği, bu projelerin nasıl uygulanabileceği, uygulanmasının gerekliliği üzerine tartışılmıştır. Tartışmalar sırasında o dönemde gündemde olan AKM'nin yıkılması meselesinden de yeterince söz edilmemesi, kamusal mekan olarak AKM'ye yapılacak olan bu müdahalenin yöntemlerinin tartışılması gerektiği kararına varılır ve bir sonraki atölye 'AKM ÖZEL' atölyesi olarak gerçekleştirilir.

AKM özel atölyesi oniki kişinin katılımıyla iki grup halinde gerçekleştirilir, gruplardan bir tanesi plan ve kesit düzleminde AKM'ye ekler yapmak gibi mimari bir müdahale şeklinde konuya yaklaşmışlardır. (Şekil 4.5, Şekil 4.6)

Şekil 4.5 : AKM Maketi

Şekil 4.6 : AKM Eskizi

Mimar Hakan Tüzün Şengün, Mimar Gürden Gür, Mimar Aslı Sağkan, Mimarlık öğrencisi Ayça Taylan, mimarlık öğrencisi Müge Arseven, mimarlık öğrencisi Pınar Sönmez'den oluşan ekibin proje metni önemli ve dikkat çekicidir, aynen aktarmak gerekirse;

“1. AKM yi kentsel belleğin doğal bir ögesi olarak var olan hali ile metropole ait bir öge olarak korumak bu önerinin temel hedefidir.

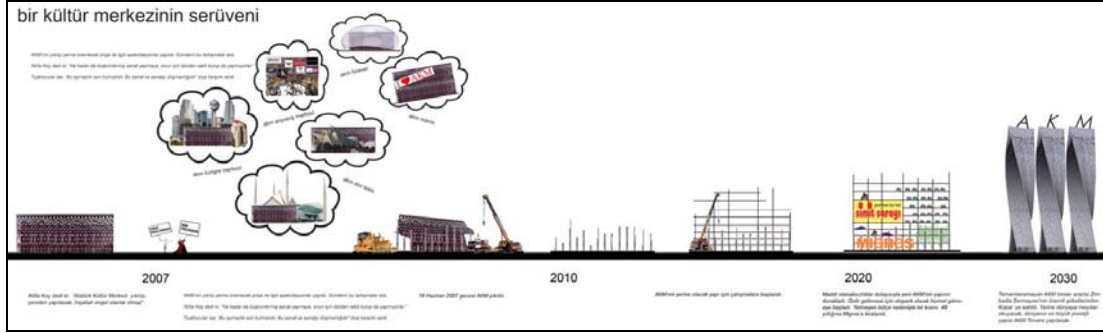
2. Öneri, kentsel belleğin doğal bir parçası olarak korunan AKM nin metropolün kentsel mekan kalitelerine olan katkısını ve doğal zemin kotlarının kentsel mekan sürekliliğine katkı yapacak şekilde dönüştürülmesini amaçlar.

3. Kamusal alanın dolaşım ve kullanım değerini kültürel yapı ile bir karşılıklık kuracak şekilde dönüştürülmesi, gündelik metropol hayatının kültür yapıları ile buluşmasının en temel gereğidir. Bu durumda doğaldır ki, kültür yapılarının kentsel açık alan kalitesini geliştirecek ve dönüştürecek reflekslere sahip kılınması gerekir.

4. Kamusal alanın kültürel alandan beslenerek şeffaflaştırılması böylelikle mümkün olur.”

Diğer grubun küçük ölçekli müdahaleleri ise yapısal değildir. Bu müdahalelerden biri AKM gezileri düzenleyerek AKM'nin kent belleğinde ki yerine ve önemine dikkat çekmektir. Üretilen diğer projelerden biri mevcut AKM yıkım ve yeniden inşasına ve bugünkü dönüşüm projelerine eleştirel bir yaklaşımın görsel dille anlatılmasıdır

(şekil 4.7). Bir başka proje ise AKM'nin mevcut planında işlenmiş olan detaya dikkat çekmek üzere planda yazılı bulunan halı, küllük gibi sayılarıyla belirtilmiş demirbaşların bile düşünüldüğünü gösteren baskılar üretmek ve bu duruma dikkat çekmektir(şekil 4.9). Bu proje grubunda da mimar Eylem Yılmaz, mimar Sevince Bayrak, mimar Sevgi Türkkkan, mimar Avşar Karababa, mimar Hande Dağdelen birlikte çalışmıştır.

Şekil 4.7: AKM'nin Geleceğine İlişkin Senaryo

Şekil 4.8: AKM'ye Tur Düzenleme Önerisi

Şekil 4.9: AKM Tişörtü Önerisi

AKM özel atölyesi sonrasında Salacak festivali kapsamında Doğa Koleji, imkanmekan ekibine ulaşarak Salacak'ta bir proje yapmaları üzerine konuşurlar. Sonrasında imkanmekan Salacak festivali kapsamında üçüncü atölyesini gerçekleştirir, iki aşamalı bu atölyede ilk aşamada açık çağrıyla katılan katılımcılar, imkanmekan ekibi ve festival organizasyon ekibinden birkaç kişi birlikte Salacak üzerine konuşurlar ve küçük bir Salacak gezisi gerçekleşir. İkinci aşamada ise festivalin gerçekleştiği sokakta buluşan imkanmekan ekibi ve katılımcılar birlikte proje üretirken konuyla ilgilenerek ekibin yanına gelen Salacaklı bir mimar olan Meral Kapkın'ın da katılımıyla ikinci bir Salacak turu gerçekleştirirler. Bu tur sırasında Meral Hanım'ın evinin bahçesinde bulunan Ayşe adında ki çadır karavan ekibin dikkatini çeker ve 'Salacaklı Ayşe' adını verdikleri proje üzerine düşünmeye başlarlar. (şekil 4.10)

Doğa Kolejinin desteğiyle restore edilecek olan Ayşe adlı karavanın her hafta Salacağın bir başka köşesinde konumlanması şeklinde oluşacak bir projedir. Daha çok çocukları konu edinen projenin ilk üç haftalık senaryosunu imkanmekan gerçekleştirecektir. Daha sonra ki senaryoların da kolejde okuyan ya da diğer okullarda okuyan çocuklara proje olarak verilmesi düşünülmektedir. 'Ayşe bu hafta ne olsun' ya da 'nerede konumlanırsın' şeklindeki projeler çocukların yaratıcılığı ile dönüştürülecektir.

Şekil 4.10: Salacaklı Ayşe

Salacak Ayşe projesi Haziran 2008’de hayata geçirilmek üzere, üstünde çalışılan bir projedir. Salacak’ta gerçekleşen projeden sonra davetli katılımcı formatı ile ‘KIYI’ atölyesi gerçekleşir.(şekik 4.11) Kıyı atölyesi dokuz davetli katılımcının kendi ekiplerini kurarak ve konu üzerinde çalışıp gelerek yapılmış bir atölyedir. Katılımcıların kendi ekiplerini kurarak gelmeleri projelerin uygulama ayağı açısından önemlidir. Atölye de kamusal mekan olarak ‘kıyı’ ve kıyıya yapılan müdahaleler, Ömer Kanıpak, Nurbın Paker Kahvecioğlu, Cevdet Erek ve Nil Deniz’in de katılımıyla tartışılmış, atölyede üretilen projelerin ilerletilmesi üzerine eleştiriler yapıldı. (şekil 4.12) Bu atölyede ilk defa İzmir ve İzmit’ten de katılımlar olmuştur. Atölye’de üretilen işlerden birkaç tanesi uygulamaya yönelik olarak çalışmalarını devam ettirmektedir. Değerlendirme bölümüne katılanların farklı disiplinlerden olmalarının da atölyeye katkısı oldukça fazladır.

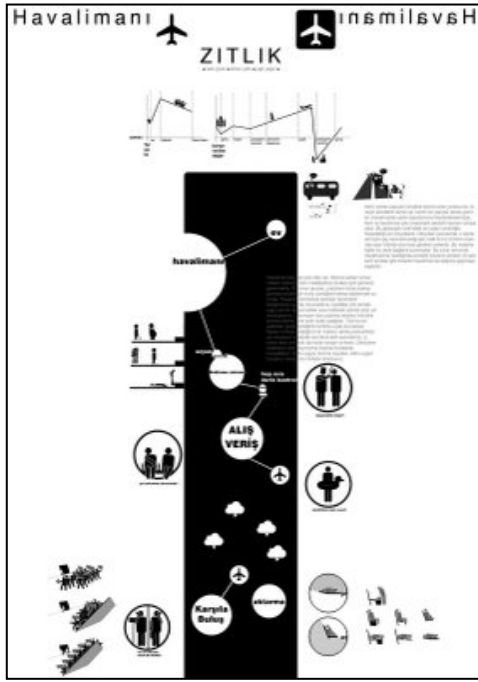

Şekil 4.11: Kıyı Atölyesi

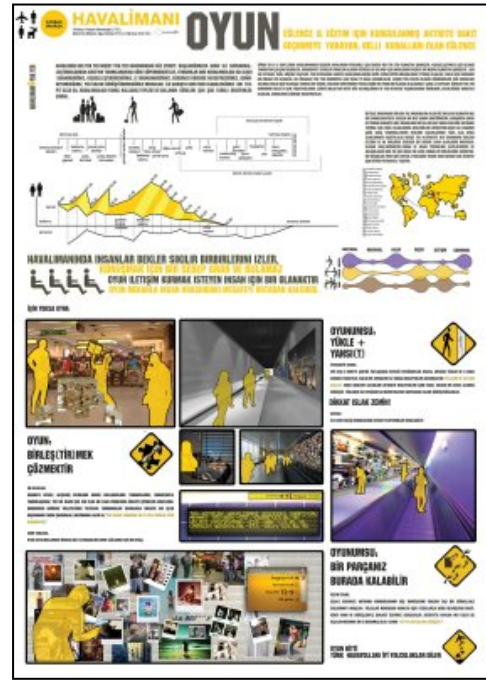

Şekil 4.12: Kıyı Atölyesi Değerlendirme

Kıyı atölyesinden sonra imkanmekan Yıldız Teknik Üniversitesinde gerçekleşen ‘Kayıtdışı’ adındaki ‘yersizlik’ temalı organizasyona katıldı. Havalimanını ‘yersizlik’ teması altında düşünmeye karar veren imkanmekan ekibi bu atölyede kayıtdışı ekibinin seçtiği katılımcılar ve imkanmekan ekibinin davet ettiği yürütücülerle çalıştı. Havalimanını kamusal mekan ve yersizlik temasının ortak tartışılabilir konusu olarak seçen imkanmekan ekibi, atölye sonrasında ‘yersizlik’ teması altında iş üretmek zorunda olmanın bir problem olduğunu düşünerek böyle bir üst başlığın altına yerleşmemeye karar verdi. Havalimanıyla ilgili küçük ölçekli müdahaleler neler olabilir üzerine çalışan ekiplerin yürütücüleri daha çok deneyimli mimar ve tasarımcılardan oluşuyordu, ekiplerde yer alanlar ise mimarlık öğrencileriydi, bu durum imkanmekanın farklı disiplinlerin bir arada çalışması prensibine de pek uygun değildi. Atölyede üretilen projelerden bazıları;

Şekil 4.13: Havalimanı Öneri

Şekil 4.14: Havalimanı Öneri

‘Kayıtdışı’ Havalimanı atölyesi sonrasında ‘demlenme’ adı verilen sürece giren imkanmekan okuma, yazma, sorgulama, bugüne kadar neler yapıldı üzerine düşünme sürecine girdi. (imkanmekan web sitesi)

4.4. SÖYLEŞİLER/RÖPORTAJLAR

İmkanmekan ekibi adına Bilge Kalfa ilk olarak Arkitera mimarlık merkezinin sahibi ve kamusal mekanla ilgili makaleleri bulunan mimar Ömer Kanıpak ile 24 Şubat 2008 tarihinde ilk söyleşini gerçekleştirdi. Söyleşinin konusu Türkiye’de kamusal mekan, kamusal mekan algısı, kamusal mekana yapılan müdahaleler gibi konulardı. İmkanmekan’ın üzerinde durduğu küçük ölçekli müdahalelerin kamusal mekana katkısının ne ölçekte olabileceği üzerine de tartışıldı. Türkiye’de kamusal mekana yapılan müdahalelerin şekli, mimarın sorumluluğu, müşteri mimar ilişkisi gibi konularla ilgili bir söyleşi gerçekleşti. Söyleşi imkanmekan’ın gelecek planlarıyla ilgili düşünce üretme sürecine katkı sağladı.

İmkanmekan adına Bilge Kalfa tarafından gerçekleştirilen söyleşi ise bir sanatçı kolektifi olan Oda Projesi ile yapıldı. Oda Projesi Özge Açıklol, Seçil Yersel ve Güneş Şavaş'ın Galata Şahkulu sokakta başlattıkları bir proje.

‘Bir “mekân”da bir arada olma ihtiyacının ardından oluşan Oda Projesi’nin düzcizgisel bir tarih anlayışı içinde anlamlandırılması, “zamanında” yapılan ya da sürmekte olan hareket ve duruşları anlatmada yetersiz kalabilir. Oda Projesi’nin, İstanbul’dan, Galata’da bir mahallenin coğrafyasından, dokusundan ve yaşayanlarından etkilenecek ve onlarla etkileşime geçerek, İstanbul sanat ortamının birbirine benzer koşullarından sıkılarak hareketlenen bir oluşum ve bir sanatçı kolektifi olduğu söylenebilir.’ (ODA PROJESİ, söyleşiler, 2008)

Kamusal mekana müdahil olan sanat projeleriyle ilgili olarak gerçekleşti, Oda projesi ‘oda’ gibi özel tabir ettiğimiz oluşu da kamusallaştırarak mekana farklı bir okuma ile yaklaşmıştır, aynı zamanda Şahkulu sokakta üretilen projeler kamusal mekana ‘küçük ölçekli’ müdahale meselesini bir sanat kolektifi olarak oldukça sorgulamış işlerdir. Yapılan röportaj ve Oda Projesinin www.odaprojesi.org adresinden görebildiğimiz işleri detaylı incelendiğinde kamusal mekanla bütünleşen sanatın Türkiye’de ki yegane örneklerinden biri olduğu görülebilir. Oda projesiyle yapılan röportajın içeriği güncel sanatın kamusal mekanla olan ilişkisi, Oda Projesinin projelerinin kamusal mekanlar olan ilişkisi, Türkiye’de ki kamusal mekana yapılan müdahalelerin ölçeği, yöntemi, kullanıcının etkisi, kişisel müdahalelerin kamu ölçeğine nasıl taşındığı, bunların kent yaşamına olan etkisi gibi konulardı.

Bir sonraki imkanmekan söyleşisi imkanmekan ekibinden Evren Uzer ile gerçekleşti. Bir iç müzakere gibi de düşünülebilecek toplantılardan farklı bir söyleşi gerçekleşti. İmkanmekan’ın nasıl oluştuğu, geliştiği, nedenleri nasılları bir dokümantasyona da dönüştürülmek üzere toparlandı. Söyleşi sonrasında ekibinin diğer üyelerinin de imkanmekanla ilgili gelecek planları konuşuldu.

Bunlardan biri Hakan Tüzün Şengün’e ait olan,

“**imkanmekan** durumu içinde;

Kamusal mekana ait yaşam pratiğimize ilişkin

teorik, rasyonel, sosyolojik, felsefi vb.

bir bakış ya da tumturaklı bir tarifi üretmekten

uzak durmak istediğimi fark ettim.

Yaşamın bütünlüğüne eklem-lenerek (ulanarak),

halihazır varoluşumuzu dönüştürmeyi beceren

her tür basit yapı-nın tasa-sını ve tasarım-ını

kıymetli buluyorum (sanırım).” (ŞENGÜN 2008)

imkanmekan bir sorgulama, tartışma, gelecek projeleri üzerine bir fikir yürütme sürecinde ve bunun üzerine toplantılar yapmaya devam ediyor.

Yapılan son toplantı ise, mimarlık tarihçisi Bülent Tanju’nun katılımıyla 12 Mart 2008’de gerçekleştirildi. Bu toplantıda ise; kamusal mekanı nasıl tanımlıyoruz, meşruiyet, ideal kamusal mekan tanımı, müdahale, kamusal mekana müdahil olmak nedir, küçük ölçekli müdahalelerimiz gibi konular konuşuldu.

4.5. MÜMKÜN

İmkanmekan ismini arapça aynı ‘mkn’ kökünden gelen iki kelime olan imkan ve mekandan almıştır. Mekan’ın imkanları üzerine çalışan imkanmekan konuyla ilgili gerçekleştirdiği/uygulanan projeleri de veritabanında ‘mümkün’ olarak adlandıracaktır. Uygulama aşamasına en yakın olan proje ‘Salacaklı Ayşe’ adlı projedir. Ancak bunun dışında da imkanmekan mümkün adlı bir kolokyum ile mümkün olabilecek projeleri ve nasıl mümkün olabileceklerini konuşmak üzere toplanmayı planlamaktadır.

5. SONUÇ

Kamusallığın ve kamusal mekanın araştırıldığı tez kapsamında, farklılıkları/uzlaşmaları/birliktelikleri/ayrılıkları/çatışmayı/soru sormayı/ bazen cevaplara ulaşmayı bireylerin kendi oluş dinamikleriyle var olabildikleri bir mekan tanımına ulaşılmıştır. Bu kamusal mekan tanımı beraberinde kullanıcıların bu mekanı nasıl tanımladığını araştırmaya yönlendirmiştir.

Kamusal mekanın Türkiye'deki tarihsel süreci ve kamusal mekan algısı araştırıldığında, Türkiye'de kamusal mekanın 'devletin mekanı' ya da 'ötekinin mekanı' gibi algılandığı /davranıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedenlerinden biri kamusal mekanın Türkiye'deki gelişim sürecidir. 'Ötekinin' mekanı olarak algılanan kamusal mekan asıl kullanıcısı tarafından sahiplenilmemeye başlamıştır. Kamusal mekanla ilgili üretilen projeler, mekanın asıl kullanıcıların dahil olmadığı bir süreç sonrasında uygulanırlar, hatta çoğu zaman proje hayata geçtikten sonra kullanıcı bu durumdan haberdar olur ve genellikle iyi ya da kötü bir karşı direnç üniversiteler de dahil olmak üzere geliştirilmemektedir.

Kentte olan herkes kente ve dolayısı ile kamusal mekana dahildir, ancak 'kentli' kamusal mekana müdahil olmak durumundadır. Yaşamsal pratiklerin tümünün gerçekleştiği kamusal mekan/zaman özne nesne ilişkisiyle var olur ve eğer kamusal mekanın özneleştirici potansiyeli mümkünse, kamusal mekana müdahil oluştan söz edilebilir. Kamusal mekana yapılan müdahaleler genellikle yönetim ve denetim mekanizmalarının belirli planlamalar sonucunda gerçekleştirdiği projelerdir. Kentsel ölçekte yapılan müdahaleler büyük organizasyonlar, birliktelikler gerektirir. Kamusal mekanın kullanıcıları ise kamusal mekanın asıl üreticileri ve müdahilleridir. Kentli kentsel mekanı kendi özne olma potansiyelleri ile var eder, ancak bunun için o kentsel mekanla kurulmuş olan özne nesne ilişkisi ve bellek önemlidir. Kentlinin kamusal mekanı sahiplenmesi, dolayısıyla o mekana müdahil olması, o mekana yapılan herhangi bir müdahaleden haberdar olması ya da söz söyler olması, hem kentliyle hem de kamusal mekanın kentliyi özneleştirme potansiyeliyle ilgilidir.

Sahiplenme tek taraflı bir ilişki değildir. Kentli özne nesne ilişkisi ile kamusal mekanı sahiplenir, ve müdahil olur.

Tez kapsamında Türkiye’de kamusal mekana yapılan müdahaleler incelenmiş ve yeni bir müdahale olarak KÖM (küçük ölçekli müdahale) önerilmiştir. Mevcut müdahil oluşların dışında, kamusal mekanın asıl kullanıcılarının kişisel ya da örgütsel olarak küçük ölçekli müdahalelerini, söz söylemek, mevcut durumu sorunlarıyla/ potansiyelleriyle değerlendirip, bu duruma eklenebilmek/çıkarılabilmek, soru sormak/çözüm üretmek ya da sonucunda hiç bir şey olmasa dahi kaygıları bu kaygılara yakın projeler üretmek amacıyla hayata geçirmeleri, tez kapsamında KÖM olarak adlandırılmıştır. KÖM bir deneme süreci olarak ele alınmış ve örnekler üzerinden de araştırılmıştır. Küçük ölçekli kişisel/örgütsel müdahaleler kamusal mekanın asıl aktörleri olan kullanıcılarının bu mekanı sahiplendiğini gösterir, ya da sahiplenmesine ön ayak olabilir. KÖM tüm yaşamsal pratikleri ilgilendiren kamusal mekana yapılan bir müdahale olduğu için kullanıcılar kendi mesleki formasyonları ya da kişisel birikimleriyle müdahil olurlar. Mimarlık mesleği de bu tür müdahil oluşlar da kendi formasyonu ile projeler geliştirmekte etkindir. KÖM’ün net bir tanım aralığı olmasa dahi, ‘kamusal mekan’ müdahil olunan mekan/zamanı karşıladığı için bütün disiplinleri ilgilendirir.

Dünya ve Türkiye’de ki farklı örnekler KÖM’ün tarihlediği kamusal mekanı sahiplenme ve ona müdahil olma süreçlerini anlatmak açısından kullanılmış ve değerlendirilmiştir. Örnekler birbirinden tasarım ve yapım süreci, yapılma nedeni, katılımcı profili, uygulanma şekli, kişisel ya da örgütsel oluşu, mekanı nasıl dönüştürdüğü, söylediği söz gibi nedenlerle birbirinden ayrılmaktadır. Türkiye’den verilen iki örnek sanat projesi bir diğeri ise öğrenci inisiyatifidir, diğer örnekler ise kişisel projelerdir. Ancak Türkiye’de kamusal mekana müdahil olmak adına gelişmiş bir protesto kültüründen ya da durumdan vazife çıkarma alışkanlığından söz etmek pek mümkün değildir. O nedenle tez kapsamında bu tür bir yeni müdahale önerisi getirilmiş, mimarlık dahil tüm disiplinlerin birlikteliği/ayrılığı ile kamusal mekana sahip çıkılması üzerinde durulmuştur. KÖM bir deneme süreci olarak ele alınmış, tez süresince de bu şekilde değerlendirilmiştir, çünkü zaten tez kamusal mekanda ‘mutlak’ bir kamu yararından bahsetmenin imkansızlığına da değinmiştir. Mutlak bir kamu yararı olmasa dahi, kentli gündelik yaşantısının büyük bir bölümünü geçirdiği kamusal mekanı sahiplendiğinde, bu mekanı devletin ya da başkasının mekanı olarak

görmekten entelektüel bir biçimde vazgeçtiğinde küçük ölçekli müdahalelerle kamusal mekanları üretmeye, ya da üretilen kamusal mekanlara müdahil olmaya başlayacaktır.

Tez kapsamında alan çalışması olarak zaten üzerinde çalışılıyor ve tez sonrasında da çalışılacak olan bir konu olarak ‘imkanmekan’ seçilmiştir. Bir işin içinde var olarak söz söylemenin, eleştiri ve bilgi üretmenin daha doğru olacağı düşüncesi de imkanmekanın alan çalışması olarak seçilmesin de etkili olmuştur. İmkanmekan Türkiye’de kamusal mekan algısı ve kamusal mekana müdahil olma sorunsalı üzerine çalışmalarını devam ettirmektedir. Kamusal mekana yapılan küçük ölçekli müdahaleleri desteklemekte yenilerinin de nasıl olabileceği üzerine ve neden olması gerektiği üzerine düşünen ve çalışan bir ekip olarak var olmaktadır. Yapılan alan çalışmasından çıkan sonuç, kamusal mekanla ilgili olarak Türkiye’de büyük bir potansiyelin olduğu ve bu potansiyelin sivil inisiyatiflerce desteklendiğinde iyi bir noktaya gelebileceği. Tasarımcıların, mimarların, şehir plancılarının bu türlü bir yeni müdahale yöntemine sıcak baktığı ve hemen her atölyeye destek olduğu, ancak böyle bir çalışmanın bir veritabanına taşınarak bir çok farklı disipline yayılmasının ve bilgi paylaşımının denenmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İmkanmekan ‘mümkün’ olarak adlandırdığı kategoride bir proje henüz üretmemiştir, alan çalışmasının sonucu olarak, kamusal mekana müdahil olabilecek küçük ölçekli bir projenin bazı durumlarda çok çabuk üretilemediği ve bütün projelerin üretilmesinin de gerekli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu tür bir tartışma ortamı yaratması açısından bile imkanmekan önemli adımlar atmıştır. Uygulama aşaması ise imkanmekan için çok önemli ve üzerine düşünülen tartışılan bir süreç olarak devam etmektedir.

Türkiye de kamusal mekan’a yeni bir müdahale önerisi olarak imkanmekan’ın tanımladığı küçük ölçekli müdahale yine imkanmekan’ın söyleminde olan, kamusal mekanın asıl müdahillerinin kamusal mekanın kullanıcılarıdır önermesi üzerinden tez kapsamınca araştırılmış ve bu tür müdahalelerin dünya üzerinde örneklerinin olduğu Türkiye’de de olabileceği sonucuna varılmıştır. Türkiye’de örneklenmeye çalışılan KÖM daha çok sanat işi olarak ele alınmış, ancak sanatçıların dışında da kamusal mekana küçük ölçekli müdahalelerin yapılabileceği tez kapsamında vurgulanmıştır. İmkanmekanın çalışmaları devam etmektedir ve Türkiye’de de bu tür küçük ölçekli müdahaleler sivil inisiyatiflerin de artmasıyla yaygınlaşacaktır.

KAYNAKLAR

- AYMONINO, A., MOSCO V. P., 2006. Contemporary Public Space Un-volumetric Architecture, SKIRA, Milano
- BENHABIB, S., 1996. Kamu Alanı Modelleri, Kent ve Kültürü, Cogito Sayı: 8, YKY Yayınları, İstanbul
- Bjarke Ingles Web Sitesi Anasayfası*, www.big.dk , Erişim Tarihi: 10 Nisan 2008
- CARR, S., FRANCIS, M., RIVLIN, L. G., STONE, A. M., 1992. Public Space, Cambridge University Press, New York.
- DANA, R. V., 1996. Postmodernlik ve Kamusal Alan, Kent ve Kültürü, Cogito sayı 8, YKY Yayınları, İstanbul
- DELLALOĞLU, B. F., 2001. Kent Öznenin Evidir, 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- DEMİRKAN, T., 1996. Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Alanları, Kent ve Kültürü, Cogito Sayı:8
- FOUCAULT, M., (1984) The Foucault Reader (der. P. Rabinow), Harmond-sworth.
- GEUSS, R., (2007), Kamusal Şeyler Özel Şeyler, YKY Yayınları, İstanbul
- GÜMÜŞ, K., (2007), “ Mimarlık ve İrtica” , Gündem; Kamusal Mimarlıkta Muhafazakarlık, Editörler; Ömer Kanıpak, Şebnem Şoher, <http://www.arkitera.com/spotlight.php> Erişim tarihi: 15 Nisan 2008
- GÜNEY, Z., (2007), “ Kamusal Alan Nedir, Kamusal Mekan Nedir? ” , Haberler, Mimarlık, <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=21487> Erişim tarihi: 17 Nisan 2008
- HABERMAS, J., (1997), Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayıncılık, İstanbul
- HARVEY, D., (2003), Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul
- HEIDEGGER, M., (1997), ‘Günlük İnsan ve Onlar’ Alanı, Çağdaş Felsefe, Bedia Akarsu, MEB, İstanbul
- İMKANMEKAN Blog Sitesi Anasayfası*, www.imkanmekan.blogspot.com, imkanmekanozel.blogspot.com Erişim Tarihi: Ocak 2007
- KAHRAMAN, H. B., (2002), Hayvanlar ve İnsanlar, Cam Odada Oturmak, Agora Kitaplığı İstanbul.

- KANIPAK Blog Sitesi**, kanipak.com/blog/2007/12/09/mimarlik-ortaminda-kamusal-bulaniklik/, Erişim Tarihi: 12 şubat 2008
- LUKACS, G., (1968)** Tarih ve Sınıf Bilinci, Belge Yayınları, İstanbul
- MC Laughin Web Sitesi**, www.niallmclaughin.com/projects , Erişim Tarihi: 8 Nisan 2008
- Oda Projesi Web Sitesi Anasayfası**, www.odaprojesi.org, Erişim Tarihi: 12 Mart 2008
- Ölçek 1'e 1 Blog Sitesi**, olcek1e1.blogspot.com, Erişim Tarihi: 22 Mart 2008
- ÖZBEK, M., (2004)**, Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul
- Rakowitz Web Sitesi Anasayfası**, <http://www.michaelrakowitz.com/> Erişim Tarihi: 22 Nisan 2008
- Rebargroup Web Sitesi Anasayfası**, www.rebargroup.org, Erişim Tarihi: 7 şubat 2008-05-04
- SAĞLAR, R. V., (1998)**, Kamusal Mekanlar ve Tasarım İlkeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 171, İstanbul
- SENNETT, R., (1994)** Flesh and Stone- The Body and The City in Western Civilization, faber and faber, London-Boston
- SENNETT, R., (1996a)**, Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev.: S. Durak – A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları., İstanbul
- SIMMEL, G., (1996)**, Metropol ve Zihinsel Yaşam, Kent ve Kültürü, Cogito Sayı:8, YKY Yayınları, İstanbul.
- Spacehijackers Web Sitesi Anasayfası**, www.spacehijackers.co.uk, Erişim Tarihi
- TANJU, B., (2007)**, Kamusal Alan Kamusal Mekan, Arradamento Mimarlık, Boyut Yayıncılık, İstanbul
- TANJU, B., (2008)**, Zaman Mekan ve Mimarlıklar, Zaman Mekan, YEM Yayınları, İstanbul.
- TANYELİ, U., (2005)**, Kamusal Mekan-Özel Mekan: Türkiye’de Bir Kavram Çiftinin İcadı, Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaset:9 Uluslararası İstanbul Bienalinden Metinler, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul.
- Türk Dik kurumu Anasayfası**, tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 10 Mart 2008

EKLER

Ekler Tez kapsamında gerçekleştirilmiş üç adet söyleşiden oluşmaktadır. Bu söyleşiler, kamusal mekanı dert edinmiş MIT mezunu Yüksek Mimar, Arkitera Mimarlık Merkezi Kurucusu ve Yöneticisi Ömer Kanıpak, imkanmekan kurucularından Şehir Plancısı Evren Uzer ve kamusal mekanda projeleri bulunan bir sanatçı kolektifi olan Oda Projesi ile gerçekleştirilmiştir.

Ömer KANIPAK İLE Söyleşi; 24 Şubat 2008,

B.K: Bir süredir tartışılan bir konu olan kamusal alan ve kamusal mekan farkından söz etmek gerekirse, siz bu farkı nasıl yorumluyorsunuz?

Ö.K: Aslında bununla ilgili bir yorumdan çok okuduklarımın sonucundan bahsedebilirim; ‘kamusal alan’ Habermas’ın sözünü ettiği ‘public sphere’ olarak da çevrilen “Öffenlichkeit” kavramıyla ilişkili, ve mekansal bir durumdan çok kişilerin akıl yürüttükleri, tartıştıkları, daha soyut da olabilen araç, zaman ve mekan birlikteliği yani bir düşünce ortamı, kamuoyu diyebiliriz. Kamusal mekan ise, burası gibi , (moda çay bahçesi) her bireyin özgürce girebildiği kullanabildiği, henüz sınırları ve potansiyelleri tam tanımlanamamış ancak fiziki olarak tanımlanabilen (yani eni, boyu, yüksekliği, malzemesi, aydınlığı, karanlığı ile tanımlayabildiğimiz) bir mekan. Kamusal alanın oluşumunda doğru kurgulanmış kamusal mekanların rolü çok büyük. Yani, farklı kişilerin bir arada bulunabileceği fiziki mekanlar ne kadar iyi tasarlanırsa farklı fikirlerin de ortaya çıkmasına o oranda olumlu katkı olacaktır. Bu tabii ki idealize edilmiş ve hiç bir zaman gerçekleşmeyecek bir söylem. Hiç bir mekan tüm farklılıklara ve fikirlere açık olamıyor. Ama kamusal mekanların tasarımında farklılığın ortaya çıkmasını esas motivasyon olarak kullanan ve bunu bir potansiyel değer olarak gören tasarımlar başarılı kamusal mekanlar olarak önümüzde duruyor. Örneğin Pompidou Center’ın önündeki boşluk. Sade bir eğimden oluşan basit bir boşluk ama o kadar iyi işliyor ki, ilk akla gelen örnek olabiliyor.

B.K: Türkiye’de kamusal mekan 1980’lere kadar sözü bile edilmeyen bir kavram, daha da öncesine gidersek Osmanlı’da kamusal mekandan söz etmek mümkün mü?

Ö.K: Bu konuda fazla bilgim olmasa da, Osmanlı da pazarlar, çeşmeler, kahveler, avlular ve bahçelerden kamusal mekan olarak söz edebiliriz herhalde. Tabii ki bu alanlar salt bu amaç uğruna tasarlanıp inşa edilmiş değil ve o zamanlarda da “kamusal alan” gibi bir kavram olmasa da insanların karşılaştığı, tartıştığı, konuştuğu birbirleri ile ilişkiye geçtiği alanlar buralardı daha çok.

B.K: Ama tabii meydanlardan söz edemeyiz herhalde?

Ö.K: Evet, aslında meydanlardan bugün bile Türkiye’de de söz etmek çok mümkün değil, meydan dediğimiz yerler, Taksim meydanı, Beşiktaş meydanı, Kadıköy meydanı gibi daha çok düğüm noktaları ya da kavşaklar, belki Beyazıt Meydanını meydandan sayabiliriz. Her ne kadar basın sayesinde deyim olarak dilimize “Meydanlara çıkmak” gibi bir şey yerleşmiş olsa da bugün bu deyim kullanıldığı etkinlikler (miting olsun, gösteri olsun) aslında hep kavşaklarda yapılıyor. İşte, Çağlayan meydanında falanca mitingi oluyor, ya da Taksim’de şu grup gösteri yapıyor yürüyor deniyor. Çağlayan da, Taksim de, Kadıköy de, hepsi bunların trafik düğüm noktaları, kavşak aslında. Trafiğe kapattığınız anda meydan amacı ile kullanılan tasarlanmamış boşluklar. Bugün İstanbul’un en önemli meydanı dediğimiz Taksim aslında etrafından araçların ve yayaların dolaştığı birbirinden kopuk boşluklar aslında, meydan değil.

B.K: Yani Avrupa’daki gibi tasarlanmış meydanlarımız yok aslında?

Ö.K: Aslında Avrupa’da da tasarlanmış değil meydanlar Katedrallerin önleri gibi yerler daha iyi düzenlenip meydanlaşmışlar, belki Roma biraz farklıdır.

B.K: Peki Türkiye’de en çok kullandığımız kamusal mekanlar nereleri sizce?

Ö.K: Alışveriş merkezleri herhalde, en çok onlar kullanılıyor (sadece erkek nüfusa hitap etse de kahveleri saymak da mümkün belki, hala aynı oranda kullanılıyor mu bilmiyorum aslında). Ama tabi alışveriş merkezine gidebilmen için paran olması gerekli böyle bir kod var, kamusal mekanlarda bu şekilde kodlar hep var, mesela stadyuma gitmek için taraftar olmak, pazara gitmek için yine paranın olması gibi. Hepsi birbirinden farklı ayrılmaya neden olan farklı kodlara sahip. Bir semt pazarına girerken gerekli kod ile alışveriş merkezine girerken senden beklenen kod farklı.

Hatta alışveriş merkezleri arasında bile bu kodlar farklı, ne bileyim Ümraniye Carrefour'a girerken ile Nişantaşı Cities'e girerken farklı davranman farklı giyinmen farklı harcama bekleniyor. Alışveriş merkezlerinin bu kadar iştahlı bir şekilde tercih edilmesinin nedeni herhalde bu amaçlar için tasarlanmış başka açık veya kapalı mekanların yoksunluğundan kaynaklanıyor. En ücra semtte en kötü tasarlanmış bir alışveriş merkezinde bile Türkiye'de yaşayan büyük bir kesimin alışık olmadığı bir mekansal kalite var. Malzemesinden tutun da otopark düzenine, aydınlatmasından oturma banklarına dek iyi kötü bir ihtimam söz konusu. Elbette bunun ardında yatan asıl gerekçe harcama süresini ve miktarını artırmak ama bu niyetin yan etkisi olarak bu mekanlar bir anda kamusal mekan haline geliveriyorlar. Bir de Karayolları, Türkiye'ye özgü bir şekilde kamusal mekanlar bence. Dünyada herhalde sadece Türkiye'deki karayollarında "yanyol" denen bir oluşum var. Daha karayolu inşaatı bitmeden hızı daha düşük bir yol sistemi kuruluyor ki, bu hızlı otoyol yanındaki arazileri beslesin. Otoyolun hemen kenarında işmerkezleri, hastaneler, konutlar oluşuyor, hatta insanlar karayolunun kenarında piknik yapıyorlar. Burada tabi 'seyir' eyleminin kamusal mekanda ne kadar önemli olduğunu hatırlamak lazım. Karayolu aslında seyredilen de bir yer. Ama öte yandan karayolu sahiden de bireysel farklılıkların en az hissedildiği yer. Bu akışkan mekana dahil olabilmek için tek ihtiyacınız bir araç, ki bu da artık edinilmesi çok kolaylaşan bir nesne haline geldi. Öyle bir mekan kurgusu var ki karayollarında, en pahalı araç sahibi ile en uyduruk araç yolcuları hatta toplu taşıma araçları hemen hemen aynı hızda hareket eden, karayolu üzerindeki aynı tesisleri, işaretleri kullanan aynı kurallara uymak zorunda kalan bireyler olarak bu mekanın kullanıcıları oluyorlar. Eğer böyle bir derecelendirme yapmak mümkün olsa herhalde "En Kamusal Mekan" karayolları çıkardı günümüzde.

B.K: İstanbul'da kamusal mekan olarak 'kıyı' da önemli bir yer tutuyor bununla ilgili ne düşünüyorsunuz? Simla Sunay Özdemir 'Mimarların İstanbul'u' yazsında şöyle diyor, "- Bir meydan, dört yüzlü çeşmeler... Eşitliğin daha güzel mimari bir anlatımı olabilir mi? Yüz yüze bakabileceğimiz meydanlar yok İstanbul'da. Göz göze gelebileceğimiz. Ama İstanbul'un Central Park'ı olarak nitelenen Caddebostan'da yan yana koşabiliriz. Kıyılar bizim. Yaşasın özgürlük! Ancak önümdekinin sırtını görüyorum. Karşımdan gelene ise laf atamıyorum. Geçip gidiyor yanımdan. Dizi dizi dolgu kıyılarda "yalnızlığı

yürüyoruz” İstanbul’da. Bu yüzden fikirlerimiz çarpışmıyor, örtüşmüyor hepsi aynı hızla, bir biri ardına akıyor, uçsuz bucaksız Bostancı sahilinde. “Buna katılıyor musunuz?

Ö.K: Böyle bir kıyaslama ilk bakışta doğru gelse de Meydan diye mitleştirdiğimiz ve bir türlü nasıl bir mekan olduğunu deneyemediğimiz boşluklarda da Simla’nın “yüz yüze bakma” eyleminin gerçekleşeceğini pek sanmıyorum. Öyle olsa bile bu insanlar arasındaki iletişimi etkileşimi artırır mıydı şüpheliyim. İstanbul’da Central Park olmasa da çok yoğun kullanılan parklar var. Mesela Selamiçeşme parkı. Çok ilginç bir kullanıcı profili var bu parkın, sabahtan akşama dek İstanbul’un en yoğun kullanılan yeşil alanlarından biri. Ama hemen ilerisindeki Fenerbahçe-Bostancı sahil yolunun da benzeri bir profili var. Kıyının bir kamusal mekan olmadığına pek katılmıyorum. Aksine çarpışmalara imkan veren bir kamusal mekan olduğunu düşünüyorum, ve hatta içinde ‘piyasa’ kavramını barındırdığı için de güçlü. Kıyıların bu şekilde kullanılması özellikle İstanbul için müthiş bir şans. Benzer şekilde Paris’deki nehir kenarları da aynı amaçlarla kullanılır ve kamusal mekanlara en güzel örneklerden biridir. Murat Güvenç geçenlerde ‘piyasa’ nın nereden geldiğini şöyle anlatmıştı: İtalya’da kendi saraylarında hem oturan hem de yöneten soylu ve yönetici kesimin, saray veya derebeyi camiasının bir şekilde yaşama ve iş yapma fonksiyonlarını kentteki ayrı binalarda yürütmeye başlaması ile gelişen bir hareket oluyor kentte. Palazzo(konut görevini gören saray) ve Uffizi(ofisler, yanı çalışma mekanları) arasında sabah ve akşam bir yaya ve atlı trafiği oluşmaya başlıyor. Ve kent halkının o güne dek hiç alışık olmadığı bu hareket bir anda seyir etkinliğine yani piyasaya dönüşüyor. Bu yüzden kamusal mekanlarda aslında insanları bir araya getiren en temel motivasyonlardan biri olduğu için, “piyasa” da tasarım kriteri olarak algılanması gereken bir eylem.

B.K: Bazı kamusal mekanları isteyerek tercih ediyoruz, alışveriş merkezleri, piknik yerleri gibi, bir de mecburen içinde bulunduğumuz kamusal mekanlar var, otoparklar gibi, bunların arasından sorunlu bulduğunuz mekanlar nereleridir?

Ö.K: Bu daha çok kişisel cevabı hak eden bir soru, herkesin sorunlu bulduğu mekan farklı olabilir. Özellikle biz mimarlar mesleki deformasyonla birçok mekanı sorunlu bulabiliriz. Ama galiba benim sorunlu bulduğum mekanlar daha çok tasarlanmış olmakla ilgili, fazlası ile dikte eden mekanları sorunlu buluyorum ve o yüzden belki

de otoparklar sana ilginç gelecek belki ama bence iyi kamusal mekanlar. İstedğim yere park edebiliyorum, bana sadece arabamı park etmek için iki çizgi çekilmiş oluyor ama ben istersem bir üst kata veya daha ilerideki boşluğa da gidip park edebilirim. Nötr ve benim seçme şansımın olduğu mekanlar bana daha sıcak geliyor. Biraz ters bir durum bu belki ama girişi koca bir saçakla belli edilmiş, cam bir kapı, karşısında yürüyen merdivenler, solda panoramik asansörler filan olan pırıl pırıl bir alışveriş merkezinden çok daha iyi hissettiriyor beni bir otopark. Örneğin Taşkışla'yı ele alalım. Kışla olarak yapılmış, sonra bir ara hastane olarak kullanılmış şimdi de bir eğitim yapısı. İçinde atlı süvariler dolaşsın diye geniş merdivenler koca koridorlar şimdi pekala öğrencilerin sergi mekanı olabiliyor. Mimarlığı, mekan tasarımı bu kadar ciddiye almamak lazım belki de, bazen oluruna bırakmak, başka ihtimallere de açık olabilmek, tadında bırakmayı bilmek gerekli. Mesela sırf bu nedenlerden ötürü Santral İstanbul da başarılı bir örnek. Kişiye imkan tanıyan, daha boşluklu dikte etmeyen bir mekan tasarımı buluyorum burada. Farklı potansiyellere açık farklı köşelere sahip müthiş bir yer.

B.K: Peki o zaman şöyle diyebilir miyiz; “Modernizmde de sık sık karşımıza çıkan büyük ölçekli planlama ve tasarımlardansa daha çok küçük müdahalelerle tasarıma yaklaşmak, kamusal mekanı daha güçlü kılan bir durumdur” ?

Ö.K: Evet, herşeyi insanların adına tasarlamaktansa, onları yönlendirmeye çalışmaktansa boşlukları, özgürlük alanlarını tasarlamak daha önemli. Potansiyel ya da sorunlu görünen alanlarda da küçük müdahalelerle o mekanın dönüştürmek daha güçlü. Dönüştürmek de yanlış terim aslında böyle bakınca, dönüşmesine yol açacak bir hareket kazandırmak amaçlanmalı. Dönüşmesini istiyorsanız bunu mimar olarak siz değil orayı kullananlar yapmalı, mimar olarak siz sadece bu dönüşüme yardımcı olacak araçları oraya getirip koymalısınız. Türkiye’de kamusal mekanın sahipsizliği bilinçli olarak tercih edilen bir devlet politikası olabilir mi? Çünkü eğer taksim örneğine bakarsak, 1940’da Lütü Kırdaş tarafından Henri Prost’a tasarlanmış olan meydan parça parça özelleşti ve değiştirildi, ve bu değişime kimse ses çıkarmadı, çünkü bildiğimiz gibi kamusal alan Türkiye’de devlete ait alan gibi algılanıyor? Ne kadar olumsuz olsa da bu kadar akıllıca ve sinsice düşünen yönetim politikamız olduğunu, bu şekilde bir strateji belirlendiğini düşünmüyorum. Olan biten daha çok tecrübesizlik, beceriksizlik ve dik kafalılığın sonucu bence.

B.K: Kamusal mekanla ilgili olarak mimarın sorumluluğu sizce nedir?

Ö.K: Tüm alanlarda olduğundan çok farklı değil aslında. Kot farkları, insan ölçeği, malzeme seçimi, dikte etmekten uzak duruşu gibi konular önemli. Geçen gün belediyelerin inşa ettiği Kartal, Tuzla, Ümraniye gibi kültür merkezlerini dolaştık. Bu merkezlerin cephesinde kullanılan granit cam malzemeler, girişteki heybetli, insan ölçeğinden uzak durum, giriş kapısına bir a4 kağıt parçasına “giriş” diye yazmalarını gerektiriyor. Yine de insanları ürküten bir kültür merkezi olmaktan kurtarmıyor bu koca binaları, hepsi bomboş. Mesela Gezi Parkı’ndaki kot farkı, oradaki merdivenler veya etrafındaki parmaklıklar, parkı kullanılmaz hale getiren nedenlerden birine dönüşüyor. Aynı şekilde Milli Reasürans binası. Nişantaşı’ndaki yüksek dar koridor mekanı gibi bir caddede bir ferahlama duygusu uyandırıyor. Ancak ilginçtir, Şandor Hadi’nin eskizinde bu boşluk kaldırım ile aynı kotta iken, yapım aşamasında buraya üç dört basamaklı bir set yapılıyor. Dolayısı ile bir anda orası kullanılmayan sadece içinden geçilen bir mekana dönüşüyor. Bunda muhtemelen oranın kullanılmasını istemeyen yönetimin de payı vardır. Yaya Sergileri’nden birinde Fuat Şahinler bu problem dikkat çekmek için oraya devasa bir örümcek ağı yerleştirmişti. Öte yandan AKM pek çok kez Taksim ile barışık olmayan, meydandan kopuk bir yapı olarak ifade ediliyor. Oysa önündeki ufak boşluk ve iki basamak aşağıda olması, o bir sıra yeşil bitki sırası bu boşluğu bir anda sahiplenilen bir mekana dönüştürüyor bence. Şöyle düşünelim, o alanın kaldırım ile aynı seviyede olduğunu ve yeşil çalılarla ayrılmadığını farz edelim. Orasının servis otobüsleri ile taksilerle anında dolacağını görebiliriz. Peki bu alan bu hali ile yeterince kamusal kullanıma açık mı, daha iyisi olamaz mı? Olur, mesela bekleyen insanlar için oturma setleri yapılabilirdi, güneşten korumak için daha çok gölge veren bir iki ağaç dikilebilirdi. Küçük müdahale derken bunlar kastediliyor. Yoksa koca mekanın baştan aşağı malzemelerinin değişmesi, yeni gergi sistemli saçaklar, süs havuzları, sofistike oturma bankları yapmak değil.

B.K: Peki kamusal mekanların müdahale edilebilirliğini sorgulamak da mimarın sorumluluğu dahilinde mi sizce?

Ö.K: Evet tabi ki. Biraz durumdan görev çıkartmak gerekiyor. Öyle çok kaçan imkan var ki, görmesini bilmek lazım.

B.K: Türkiye’de bir de devlet ve özel sektörün kamu için yaptığı yapılar arasında gözle görülür bir fark var, ve bunu mesela müzelerle örnekleyebiliriz bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Ö.K: Müzeler bu soru için en masum örnekler kalıyor. Özel sektörün yaptığı kamu kullanımına açık mekanların da hepsi müthiş başarılı demek yanlış olur. Devlette bir dik kafalı tutum, dediğim dedik, “bu en iyi bu şekilde yapılır ve ben yaparım” tavrı var. Araştırmak, sormak, daha iyisi olabilir mi diye bunu tartışmaya açmak gibi bir gelenek yok. Özel sektörde ise beceriksizlik hakim. Tecrübeyi ancak yaparak kazanma anlayışı hakim. Yanlış yaparak öğreniyoruz.

Evren UZER ile Söyleşi, 15 Mart 2008

B.K; imkanmekan nasıl başladı ve nasıl gelişti?

E.U; İmkanmekan Ocak 2007’de Bilge Kalfa, Okay Karadayılar ve ben Evren Uzer’in aramızda gerçekleştirdiğimiz konuşmalarla başladı. Daha sonra ekibe Şebnem Şoher ve Hakan Tüzün Şengün eklendi. Kamusal mekana yapılan müdahalelerin müşterisi olmaması durumundan yola çıkan, kamusal mekanla ilgili projelerin/fikirlerin daha çok ve nitelikli biçimde tartışılması ve kamusal mekanda yapılan proje ve uygulamalarla ilgili farkındalık yaratılması, potansiyel bir takım fikirlerin projeleştirilmesi, ve devamında uygulamaya dönüştürülmesi için neler yapılabilir diyerek başladık. Başlangıç olarak bir veritabanı oluşturma fikri ile yola çıktık. İnsanlar projelerini veritabanına yükleyecekler, ve belki başka gruplar da bu projeleri geliştirebileceklerdi. Açık kaynak (open source) prensibiyle çalışabilir mi dedik, ancak tasarım sonuçta telifin çok kuvvetli olduğu bir alan ve diğer taraftan da insanlar hiç tanımadıkları bir veritabanına projelerini yüklemeyeceklerdir diye düşünüp bir dizi atölye yaparak başlamaya karar verdik. Bu atölyelerle birlikte hem bu kavramları başka görüşlerle de paylaşmış ve tartışmış olacak, hem de veritabanının ilk projelerini oluşturmuş olacaktık. ‘kamusal mekana küçük müdahaleler’ gibi geniş bir üst başlıkla ilk atölyeyi gerçekleştirdik. Kamusal mekan nedir? /Müdahale nedir?/ Ne olmalı? / Müdahale olmalı mı? gibi konular tartışıldı. Katılımcıların çoğunun mimar olduğu bir ortamda, müdahaleler ister istemez mimari müdahale noktasına geldi. Acaba bunun dışında bir takım aktivist müdahaleler de olabilir mi konusu üzerine de tartışıldı. Genelde atölyeler bir akşamlik ya da bir tam günlük atölyeler şeklinde oldu. Altı atölye yaptık, bu atölyelerin her biri format olarak birbirinden farklı şekilde gerçekleşti. Bu biraz da en iyi sonucu nasıl alabiliriz arayışındaydık. Mesela, ilk atölyede açık çağrı yaptık ve isteyen başvurdu, ağırlıklı mimar katılımıyla ilk atölye gerçekleşti, daha sonra bir tema üzerine yoğunlaşmaya karar verdik. ‘Kıyı’ atölyesi bunlardan biri. Bu atölyede bir takım imajlar ve metni 8 kişiye davetiye olarak yolladık. Atölyeye kendi ekiplerini kurarak gelmelerini ve ‘kıyı’ üzerine ‘küçük ölçekli müdahale’ başlığıyla proje üretmelerini bekledik. Katılımcılar önce bir ön çalışma yapıp bize yolladılar, daha sonra bir günlük atölyede projelerini geliştirdiler. Akşam üzeride dört kişinin daha katılımıyla bir değerlendirme bölümü oldu. Bu da mesela başka bir format, projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için, çünkü ilk baştaki o açık çağrı ile birbirini hiç tanımayan insanlar gelip, bizim

yaptığımız bir grupta çalıştılar, onun da kendine göre güzellikleri var, çok farklı hiç beklemediğimiz bir sinerji ortaya çıkabiliyor. Risk alıyorsunuz ama yine de ilginç birşey çıkma olasılığı oldukça yüksek, çünkü gruplardaki katılımcılar ikinci sınıf öğrencisinden on- onbeş yıldır özel sektörde çalışan bir mimara kadar geniş bir yelpazede ve mümkün oldukça farklı disiplinlerin katıldığı grupların olmasına çalışıyoruz. Mesela ‘kıyı’ atölyesinde uygulanma ihtimali daha yüksek olan projeler üretildi.

B.K; Atölyelerde üretilen projeleri imkanmekan.blogspot.com adresinden görebiliyoruz, peki bu projelerden uygulamaya en yakın olanı hangisi sizce?

E.U; AKM ile ilgili olarak, AKM nin yıkımı çok gündemdeyken atölyede yapılan bir takım projeler vardı. Bu projelerden biri mimari müdahaleden çok AKM’nin plan ve çevre düzenlemesi nedeniyle Taksim meydanının kaosundan kopuk bir halde olmasını sorun edinip, yani kendi döneminin programına uygun bir yapıyken şu anda biraz daha insanları kendi içerisine çekecek ve de onların AKM ile ilgili bilgilerini arttıracak dolayısıyla meydanın kullanıcılarının daha rahat ilişki kurabilecekleri yapıya dönüştürülmesi için bir takım müze turları gibi yapısal olmayan öneriler vardı. Bu öneriler çok çabuk hayata geçirilebilir öneriler küçük ölçekli müdahaleler. AKM’nin planına yönelik daha yapısal öneriler de vardı ve bunlar da sonuç olarak daha farklı bir süreç izlenerek hayata geçirilebilir, ama ben daha çok küçük ölçekli müdahale türlerini kolay uygulanabilir olma ihtimalleri ve taşıdıkları potansiyel nedeniyle önemli buluyorum. Hem etkisini görme, hem de uygulanabilirliğini sorgulama ve deneme açısından da daha kolay oldukları için.

B.K; Genelde kamusal mekanlara belediyeler müdahale ederler ve bu müdahale neredeyse hiçbir zaman küçük ölçekli olmaz(doğal bir süreç olarak). Bu projelerin o mekanın kullanıcısıyla da ilişki kurduğu söylenemez, bunlarla ilgili sizin düşünceniz nedir?

E.U.; Bu biraz gelenekle de alakalı, kullanıcı olarak kamusal mekanla ilgili verilen kararlara müdahil olma gibi bir isteğimizin olmamasıyla da ilgili. Şu an çok genel konuşuyorum, örneğin Arnavutköy girişi’nin ortaya çıkma nedeni 3. köprü’nün Arnavutköy’e yapılacak olmasıydı. Bu tür direnişler çok yaygın değil, ve mesela yapılacak bir meydan düzenlemesi, istiklal caddesindeki ağaçların kesilmesi gibi işler genelde o işler olduktan sonra ya da artık çok geri dönüşsüz bir noktadayken

kullanıcının haberdar olduğu durumlar. Yönetimin ise ‘biz yaptık oldu’ zihniyetiyle yaklaşması ve ihaleyi en düşük fiyata alan şirkete verilecek bir iş paketi olarak yaklaşımları bu durumda oldukça etkili oluyor. Dolayısıyla başka bir takım kriterler mutlaka vardır ama çok da ön planda olmuyor, en azından dışarıdan finansman kısmının işin etkisi, içeriği ve genel kalitesi gibi diğer özelliklerinden çok daha ön planda olduğu çalışmalar gibi görünüyor.

B.K; Bu biraz da aslında kamusal mekanın sahipsizliğine işaret ediyor, çünkü bütün bu sözünü ettiğimiz değişim projeleri sonrasında da kimse yine tepki göstermiyor.

E.U; Bu durum hem sahiplenmekle ilgili, hem de çok otoriter bir devlet gücüyle de ilgili, o yapıyor ve kamu yararını gözettiğini varsayıyoruz. Bizim bir şeyleri değiştirebileceğimize inanmıyoruz, tekil bir kişi olarak herhangi bir etkimiz olacağına inanmıyoruz, ama bunun dünyada birçok örneği de var. Sonuçta kişi olarak yapılan bir takım hareketlerin, ufak çaplı örgütlenmelerin büyük etkileri olabiliyor. Şu an biz belki o nokta ile ilgili kırılma aşamasındayız, belki bir geçiş dönemindeyiz. Protesto kültürümüz de biraz daha geliyor. İmkanmekan gibi oluşumların belki bu anlamda da faydası olabilir, kullanıcı ile tasarımcı arasında bir köprü de olabilir. Mesela şimdiye kadar yaptığımız atölyelerin çoğunluğu kapalı stüdyo ortamındayken, bundan sonra kent içindeki farklı mekanlara yayılma ve yaşayan kullanıcı ile ortak projeler geliştirme şeklinde bir değişimi deneme aşamasındayız.

B.K; 2010 projesine başvurduğunuzu biliyoruz, beklentileriniz nelerdir?

E.U; Sonuçta şu anda atölyelerin kendini finanse edememesi gibi bir durum yok, ama 2010 projesi kapsamında kent içinde farklı noktalarda atölye yapabilmeyi finanse edecek, aynı zamanda bu işin belgelenmesi, kalıcı bir yayına dönüşmesinde fayda olacak diye düşünüyorum. Bir de biz on yıllık bir plan, program yaparak yola çıkmış bir grup değiliz, zaman içinde evrilebilir, değişebilir, bir noktada çok gerekli görmezsek devam da etmeyebiliriz. Ama 2010 bize üç yıllık bir yol programı şeklinde gelmiş durumda, ama şu an o program başladı (gerçi henüz 2010 desteği almaya başlamadık ama), ben kendi adıma hazırladığımız programın çok yoğun olduğunu düşünüyorum.

B.K; Dışardan gelen teklifler üzerine gerçekleştirdiğiniz atölyeler olduğunu da biliyoruz, bunlarla ilgili neler söylenebilir?

E.U; Salacak atölyesi, Salacak'ta bir kolejlin düzenlediği Salacak festivali kapsamında bize ulaşmaları ile gerçekleşti. Bu bizim için de epey zihin açıcı oldu, tasarım stüdyoda yapılıyor noktasından, açık havada daha yerel bir noktada ve daha uzun süreli bir çalışmayı, oranın kullanıcısıyla nasıl yapabilirizi düşünmemize yardımcı olan bir atölyeye dönüştü. Kendi formatını birlikte kendimizin belirlediği bir projeydi yine de sonuçta. Bir başka örnek ise 'kayıtdışı' yıldız teknik üniversitesinde gerçekleşen, onların bize bir haftalık bir program ve temel olarak 'yersizleşme' temasıyla geldikleri bir atölye. Bu temaya adapte olmaya çalışsak dahi bu bizim için çok uygun olmadı. Hem tema hem de uygulama biçimi olarak zorlandık. Ama bunların hepsi bizim için de birer deneme sonuçta.

B.K; Dünya üzerinde bu şekilde küçük ölçekli müdahale örneklerinden bahsedebilir misin?

E.U; Zaten her imkanmekan atölyesinde yönlendirmekten kaçınmamıza rağmen bir dizi örnek de gösteriyoruz aslında, müdahale dediğimiz şeyin sadece mimari müdahale olmadığını farklı müdahale yöntemleri de olabileceğini gösteren örnekler veriyoruz. Benim çok sevdiğim örneklerden bir tanesi Nabeel Hamdi'nin bir balıkçı kasabasının otobüs durağı örneği var. Küçük Değişim (Small Change) kitabının içinde bir bölüm bu, bir balıkçı kasabasında insanların toplanacağı bir halk merkezi kurulması düşüncesiyle başlıyor proje, yalnız hâlihazırda bir merkez zaten var ama kimseyi mutlu etmeyen bir merkez, çünkü çok lüks tasarlanmış, üst kasttan kişilerin kullanımına açılmış gibi ve alt kastta ki insanların rengine boyanmış ve bu yüzden hiç kimse kullanmıyor. Diğer bir taraftan da kadınlar kocalarının tuttukları balıkları köyün dışında bulunan bir durakta bekleyip, sonra otobüsle daha büyük olan kasabaya götürüp orada satıyorlar, ama sonuçta otobüsün belli bir saat düzeni olmadığı için kadınlar durakta saatlerce beklemek zorunda kalabiliyorlar. Müdahale olarak otobüs firmasıyla konuşup durağı köyün içine almakla başlıyorlar. Bekleyen kadınlar da ellerinde ki balıkları orada satmaya başlıyorlar, bir süre sonra durak satış noktasına dönüşüyor, ve daha sonra durağın etrafında yapısal değişiklikler oluyor, oturma elemanları geliyor, yer döşemesi değişiyor, köyün sadece o noktası akşam aydınlatılıyor, çocuklar akşam ödevlerini yapmaya buraya geliyorlar vb. Bu projenin detayları Nabeel Hamdi'nin 'Small Change' kitabından da bakılabilir. Bu mesela çok

küçük ölçekli bir müdahale, özellikle de halk merkezi yapılması düşünülürken. Aslında çok tasarlanmış bir durum yok ortada, yani belki de kamusal mekanda tasarım biraz açık uçlu olmalı. Bazı noktalarda risk almak gereklidir. Türkiye'nin bu konuda şanslı olduğunu düşünüyorum, bilinçli olarak değil bilinçsiz olarak bir takım müdahalelere izin veriliyor. Tek sorun bu kişisel müdahalelerin kişisel çıkar gözetilerek yapılmış olması. Bizdeki durum kuzey avrupadaki gibi çok kısıtlı değil. İnsanlar istedikleri müdahaleyi hemen hemen yapabiliyorlar, ama biraz daha kamuya yönelik olmalı, bizdeki daha çok sınır genişletmek için yapılan müdahaleler.

B.K; imkanmekan'ın yaptığı işlere aktivist denebilir mi?

E.U; Yok, hayır bir gerilla taktiği türünde işler değil bugüne kadar olanlar, ama bu katılımcıların niyetiyle çok ilgili, format bu tür aktivist işlere de izin veriyor ve destekliyor.

B.K; Aslında daha çok ismindeki durum gibi imkanlar ve mekanlar üzerine düşünmek, mevcut durumdan vazife çıkarmak gibi. Imkanmekan şu anda neler yapıyor ve gelecek planları neler?

E.U; imkanmekan şu anda bir yılı geçti, şu noktada biraz demlenme dediğimiz bir dönem geçiriyoruz, biraz okuma ve yazma. Nerdeyiz/Ne yapıyoruz/ Bundan sonra nasıl ilerleyecek üzerine düşünmek tartışmak için kendi aramızda kapalı toplantılar yapıyoruz. İlk çalışmamız Bülent Tanju ile olacak. Bu sürecin arkasından da devamında ne yapacağımızı göreceğiz belki ama, benim gönlümde de yatan 'mümkün' gibi bir uygulama ayağı olabilir mi noktası, uygulama ayağının olmasını çok istiyorum, çünkü sonuçta fikir projesi çok var ama bunun kamu yararını gözeterek bir müdahale biçimine dönüşmesi noktası çok belirsiz. Aslında herşey ticari bir yöne de kayabilir, kamu yararından bahsederken ticari olmasında peki bir sorun var mı, gibi soruları kafamızda çözebilirsek, uygulama ayağının çok çok önemli olduğunu düşünüyorum. Belki seçilen umut vaat eden proje sahipleri davet edilerek bir kolokyum yapılabilir. Hem toparlanma amaçlı hem de projelerin devam ettirilmesi amaçlı. Diğer olabilecek şeyler ise; atölyeleri devam ettirmek, belki başka etkinliklerin de dahil olması, şu an yaptığımız toplantıların daha geniş katılımlı olanlarının yapılması gibi formatları de eklemek olabilir.

Oda Projesi ile Söyleşi, 17 Mart 2008

B.K: 2000-2005 yılları arasında Şahkulu sokak'ta kiraladığınız evde başlayan 'Oda Projesi' 15m2 lik bir mekanı imkan olarak değerlendirdi, bu fikir nasıl ortaya çıktı ve gelişti?

O.P: Mekanı bir imkan, bir olasılık ya da bir mümkün olma hali olarak kullanma çabasına girmek İstanbul güncel sanat ortamı için yeni bir yaklaşım olsa da İstanbul için zaten halihazırda var olana işaret eder. Oda Projesi'ni başlatan bizler 1997'de ve takip eden 3 sene yoğun olarak İstanbul içinde dolaştık, seyahat ettik. Büyük sermayenin ya da rantın kenti makro ölçekte değiştirmedığı dönemlerde İstanbul'un nasıl şekillendiğine, kullanıldığına, direndiğine ve dönüştüğüne tanıklık ettik; bu sırada mikro ölçekte ve daha "yüz yüze" daha samimi bir ilişki ağı içine girerek deneyimleyeceğimiz mahalle, Şahkulu mahallesi Oda Projesi'ni mekana yaklaşımı konusunda tetikledi ve hızlandırdı. Güncel sanat ortamının tanımlanmış, sınırlanmış ve klikleşmiş paylaşım ve üretim alanlarına karşılık ya da cevaben, Şahkulu mahallesinin katkıları ve İstanbul'un stratejileri ile süreç işlemeye başladı; Oda Projesi 15m2'yi özel alan olmaktan çıkardı, açtı. Dar ve küçük bir mekan olsa da burayı neden sadece biz kullanalım dedik, öncelikle mahalleli ve sanat ortamına paralel diğer disiplinler bu mekan ile ne yapmak isterler diye merak ettik.

B.K: Oda Projesini kamusal mekana müdahale eden bir proje olarak nitelendirebilir misiniz?

O.P: Bir müdahale söz konusu, ancak bu kamusal mekan odaklı değil; kamusal mekanı da kapsayan daha geniş anlamda "mekan"a ve de kimi zaman "yer olan"a bir müdahale.

B.K: Türkiye'de ki sanat ortamının kamusal alanla olan ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

O.P: Korkak ve çekinik bir ilişki. Tereddütlü ama cesaretsiz değil yani bu alanda var olması gerektiğini biliyor ama kamusal alan güncel sanat için vazgeçilmez bir alan değil henüz. Sanatın kendini var ettiği alanlar korunaklı ve tanımlı mekanlar, şehrin içine sinmiş, karşınıza aniden çıkıveren, paylaşıma açık alanlarda görünen bir hali yok.

B.K: Türkiye’de kamusal mekan denilince akla ‘devlete ait’ mekan geliyor, ve bu kamusal mekanın asıl aktörlerini (kullanıcısını) müdahil olmaktan uzaklaştırıyor, bu yanılgıyı değiştirmekle ilgili neler yapılabilir?

O.P: Kamusal mekan kullanımına önemli bir örneğini Hrant Dink cinayeti sonrası, cenaze töreni için oluşan kalabalığın kent mekanı ile olan ilişkisi olduğunu düşünüyorum. İstanbul’da kamusal mekan aslında kentin sakini tarafından şekillendirilen bir “yer ya da durum” olarak düşünülse de bu yer içinde bilinçli olarak müdahil olma ve sahip çıkmanın gerçekleşmediğini görüyoruz ya da bunun tersi olarak kamusal alanın özel alanlar tarafından bölünmesi ve parçalanması durumu var ki, bir eylem alanı olan kamusal alanın pasifleşmesi- homojenleşmesi ve tüketim alanı haline gelmesi karşısında anarşik/kendinden/beklenmeden oluşan yapılanmaların çoğalması gerekmektedir. İlk akla gelen çocukluktan itibaren özel alanlara hapsolmamış zaman ve deneyimlerin, kendini kamusal alanda ifade etmenin yüreklendirilmesi önemlidir. Güncel sanat pratikleri birçok disiplin ve farklı geçmişteki insanı bir araya getirme gücündedir, bu pratikler izleyici, katılımcı, seyirci kavramlarını yerinde kamusal alanda tartışmalı ya da kendini gösterme, paylaşma ve deşifre etme yollarını çoğaltmalıdır.

B.K: Oda Projesi 70’li yıllara kadar Ermeni, Yahudi,Rum kökenlilerin ikametinin çoğunlukta olduğu daha sonra Doğu Anadolu’dan göçen ailelerin yerleştiği bir mahalle de başladı, bu durum projelerin gelişmesinde rol oynadı mı? Evetse nasıl bir rol oynadı? –Bunu karşılıklı bir etkileşim olarak nitelendirebilir misiniz?

O.P: Bu ebetteki projenin belirleyicilerinden biriydi. 97’de hala İstanbul’un çöküntü mahallelerinden sayılabilecek Galata yaşam koşulları çok pahalı olmayan bir mahalle olarak, bize de kendimize bir mekan tutabilme olanağı sağlamıştı. Kalabalık ailelerin yaşadığı bu mahalle özellikle bahar aylarında itibaren kamusal alanın özellikle çocuklarla hareketlendiği ve ev hanımlarının da yaşadıkları binaların yakınlarında diğer ev hanımlarıyla çay içip elişi yaptıkları canlı bir alandı. Bu canlı ve dışa dönük alan bizi de kısa zamanda içine dahil edip mahalleliyle - önce çocuklar sonra anneleriyle - tanışma imkanı sağladı. Komşuluk ilişkisi üzerinden kurulmaya başlayan bu tanış olma hali zamanla karşılıklı güvene ve birlikte bir şeyler yapabilme olasılığını da tahsis etmiş oldu. Özellikle oda projesi mekanının bir avluda yer alması bu avluyu çevreleyen üç bina ve bu üç binanın pencerelerinin Oda Projesi mekanına

dönük konumu kısaca avlunun mimari yapısında projenin oluşmasında ciddi bir yer tuttu. Göz önünde olma, izlenebilir ve izleyebilir olmak mahallede yaptığımız her şeye önemli bir zemin oldu. Şunu da belirtmek gerekir ki mahalle içinde yaşayanların bölgesel-etnik-dinsel ya da ekonomik kökenleri proje için belirleyici olmamıştır. Burada önemli olan var olan profilin- ki bu kim olursa olsun, çevresiyle, komşuları ve kendi ailesiyle kurduğu ilişkidir.

B.K: Kişisel müdahaleler sizce kamu ölçeğine nasıl taşınabilir/taşınmalı mı?

O.P:Bu kişisel müdahalelerle aslında her gün yolda bir yerden bir yere gitmeye çalışırken karşılaşmak mümkün. Mesela çevre yolunda arabayla hızla giderken gözümüze bir bostan çarpabilir veya boğazda yürürken bir elektrik direğindeki boşluklara pamuk helvaları takmış bir satıcıyla karşılaşabilirsiniz. Bu gördüklerimiz biz de hep – acaba doğru mu gördüm?- dedirtir. İstanbul ve İstanbullu sürekli kendi müdahalelerini İstanbul’a ekleyip duruyor. Oda Projesi de İstanbul’un sürekli dönüşen kamusal alanından alıntılar yapıyor. İstanbul’un sürekli değişen kamusal alanı Oda projesinin zeminini oluşturuyor.

B.K: Kentlerde ki yaşam kalitesinin kamusal mekana yapılan küçük ölçekli müdahalelerle artabileceğini düşünüyor musunuz?

O.P:Kesinlikle bu mümkün. Bu soru aklıma İstanbul belediyesinin İstanbul’un bir çok mahallesine kurduğu açık hava spor alanlarını getirdi. Genç, yaşlı, çoluk çocuk her sınıftan insanla bu alanlarda karşılaşmak mümkündür. Şahane bir buluşma alanı oluşmuş durumda. Bu örneğin küçük ölçekli bir müdahale olmadığını aklımızda tutmak şartıyla iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum. Sanırım müdahale belediyeden geliyorsa belki de çok küçük ölçekli olamıyor. Kamusal alanın esas kullanıcılarının kendi inisiyatifleri doğrultusunda yaptıkları değişiklikler tekil ve benzersiz oldukları gibi sanırım kullanıcılar tarafından daha fazla benimseniyor ve hoşta gidiyor. Belki bunun için iyi örneklerden biri de akıntı burnundaki dalga kıran kayalıklara yaz aylarında yapılan müdahaleler. Bu tür örnekleri İstanbul’da saya saya bitiremeyiz. İstanbul’da kamusal alnın hamilleri kendi çevrelerine durmaksızın bir şeyler eklemeye ve çıkarma devam ediyor.

B.K: Son olarak Oda Projesinin ileriki dönem hedefleri nelerdir? Yeni mekanlar ve yeni imkanlar olabilir mi? Oda Projesi 2005 de mekanından ayrıldığından beri pek çok alanı- radyo, kitap, gazete, dergi- kendisine geçici bir

mekan olarak denedi, kurcaladı. Hala mekan denilen şeyin illa dört duvar olması gerekmediğı düşüncesine bağılı kalarak kendisine yeni bir buluşma alanı hayal ediyor ve etrafına bakınıyor. Aynı zamanda da 2000 yılından beri yapa geldiğimiz şeyleri yazıya dökmeye, bir bellek oluşturmaya çalışıyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Uşak ilinde doğdu. 2006 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık bölümünden mezun oldu. 2005-2007 yılları arasında Mimarlar Tasarım'da çalıştı. 2006 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Bölümünde Yüksek Lisans eğitime başladı. 2007 yılında imkanmekan grubunu kurdu ve hala çalışmalara devam etmektedir.